ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠόΛΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ | ΓΡΑΜΜΑΤΑ | ΤΕΧΝΕΣ | ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Αριστόβουλος Μάνεσης: Εν εγρηγόρσει

Άρις Γεωργίου / Ωτο-μπιο-γκραφί

Το δικό μας 2ο στην Ικτίνου

Βασίλης Μπακόπουλος

Τα ξενοδοχεία της Θεσσαλονίκης στον Μεσοπόλεμο

55
2016
€8

ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

Το παρόν τεύχος
υλοποιείται
με την ευγενική
υποστήριξη

του Σταύρου και της Νίκης Ανδρεάδη

Άρις Γεωργίου
Citroën 2CV δεκαετίας του '80
Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2014
Φωτογραφία από την έκθεση *Ωτο-μπιο-γκραφί*

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Β. Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ
Σταύρος Ανδρεάδης

ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Κώστας Δ. Μπλιάτκας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Γιώργος Αναστασιάδης, Σοφία Καρακώστα,
Κώστας Δ. Μπλιάτκας, Παντελής Σαββίδης,
Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Ελευθερία Στόικου, Αλίκη Τσιρλιάγκου

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ
Γιώργος Αναστασιάδης, Νίκος Ασλανίδης, Γιάννης Βανίδης,
Ελένη Βράκα, Άρις Γεωργίου, Ηρακλής Γκουντάρας,
Αναστάσιος Ζώτος, Δήμητρα Καμαράκη, Νάντια Καρακώστα,
Κώστας Καρδερίνης, Βασίλης Κολώνας, Δωροθέα Κοντελετζίδου,
Γιώργος Κορδομενίδης, Ηλίας Κουτσούκος, Κώστας Κωτσάκης,
Κώστας Μπλιάτκας, Γιώργος Μουμουζιάς, Λίνα Μυλωνάκη,
Πρόδρομος Νικηφορίδης, Παρασκευή Νίτσιου, Μανόλης Ξεξάκης,
Ηρακλής Παπαϊωάννου, Ματούλα Σκαλτσά,
Γιώργος Σκαμπαρδώνης, Σάκης Σερέφας, Δανάη Τεζαψίδου,
Αλεξία Τζιώνα, Μικέλε Τροϊάνι, Στελλίνα Τρωιάνου,
Αγαθονίκη Τσιλιπάκου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ Άρις Γεωργίου, Ελένη Τσιτσιμπίκου
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ / PRE-PRESS Βαλεριάνο Τροϊάνι
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ Ανθή Καλταπανίδου 2310 551754
ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ / ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ Γιώργος Κορδομενίδης
ΕΚΤΥΠΩΣΗ Σκορδόπουλος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Κέντρο του βιβλίου
Λασσάνη 3, 546 22 Θεσσαλονίκη 2310 237463

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΤΟΜΩΝ
Παραγγελίες 2310 551754
www.peebe.gr
Τιμή τεύχους 8 €
Ετήσια συνδρομή: εσωτερικού 30 €
Ευρώπης 50 € / λοιπών χωρών 60 €

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ Β. ΕΛΛΑΔΟΣ
Φράγκων 6-8, 546 26 Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνο επικοινωνίας: 2310 551754
Fax: 2310 551748
e-mai: info@peebe.gr
www.peebe.gr

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠόλΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΟΥΣ 55

E D I T O R I A L

του ΑΡΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Το ποτήρι μισοάδειο

Δεν μπορώ παρά να αντιλαμβάνομαι την πόλη μου, την των «Θεσσαλονικέων Πόλιν», από την τωρινή σκοπιά μου. Που είναι πολυπαραμετρική. Εδώ γεννήθηκα, εδώ μεγάλωσα και δια-μορφώθηκα, εδώ εργάστηκα, εδώ γερνώ. Όχι, δεν μου λείπουν οι έξωθεν παραστάσεις —δυτικότροπες, ομολογώ, οι πλείστες—, μέτρα απαραίτητα για σταθμίσεις μιας κάποιας αντικειμενικότητας ή, έστω, μετριασμού πιθανής άκρατης υποκειμενικότητας. Και πλέον δεν μου λείπει ούτε η ηλικία (βλέπε και κάποια πείρα) που, αν ήταν μικρότερη, αυτό που ονομάζω “τωρινή σκοπιά” μου θα ήταν κατά πολύ διαφορετική.

Είναι λοιπόν αδύνατον από αυτήν, την τωρινή σκοπιά, να μην αντιλαμβάνομαι την πόλη, εν μέσω κρίσης μάλιστα, μέσα από ένα πλέγμα συν-κρίσεων. Συγκρίσεων του “τώρα” της πόλης με το ίδιο το παρελθόν της· συγκρίσεων επίσης με συγκρίσιμα μεγέθη, πόλεις, τόπους, ακόμη και στο “τότε” της, στο παρελθόν της. Συγκρίσεων, κατά τα λοιπά, με αυτό που η πόλη θα μπορούσε να είχε γίνει στο μεταξύ, κατά τη διάρκεια δηλαδή της διαμόρφωσης του τότε μέλλοντός της, δηλαδή του τωρινού της παρόντος. Δυστυχώς (μήπως άραγε ευτυχώς;), όχι μέσα από συγκρίσεις με το μέλλον της, το βήμα εδώ σε νεότερους στο πεδίο της διάπλασης ελπίδων και της οικοδόμησης στόχων και προταγμάτων.

Πολλά από τα δρομάκια, ακόμη και μεγάλοι δρόμοι, ήταν ακόμη χωματόδρομοι. Τα περισσότερα από τα κτίσματα ήταν διώροφα, τριώροφα το πολύ. Πλήθος απροσμέτρητο και κονιορτοπαραγωγό τα εργοτάξια των νέων οικοδομών της φάσης της αντιπαροχής. Και της εγκατάστασης αισθητικών κριτηρίων μιας ***μη αρχιτεκτονικής***, που αντιθέτως, ως έκφανση της αρχιτεκτονικής μελετάται στις μέρες μας από σύγχρονους αναλυτές του εν λόγω μεταπολεμικού φαινομένου.

Συγκροτήθηκε σιγά σιγά, όχι κατ' ανάγκην συγκροτημένα, ένας ιστός του οποίου τα χαρακτηριστικά παρέπεμπαν περισσότερο σε αυτό που θα μπορούσαμε να αντιλαμβανόμαστε ως “ανάπτυξη”, ως πολιτισμό, ως εκπολιτισμό, σε ένα κλίμα που σταδιακά μας απομάκρυνε από την υπανάπτυξη, που ευνοούσε την προσδοκία μιας πιθανής ευθυγράμμισης, συστοίχισης έστω, της Θεσσαλονίκης με συγκρίσιμες πόλεις και τόπους μιας Ευρώπης του «ανήκομεν εις την Δύσιν». Η πολιτιστική πενία βαθμιαία αναιρέθηκε, αρχικά χάρη σε σημειακές εστίες πολιτισμού που έπαιξαν τον ρόλο μαγιάς για καρποφόρες ζυμώσεις αργότερα. Κατά τις δύο πρώτες, μετά τη μεταπολίτευση, δεκαετίες τέθηκαν τα θεμέλια ενός εκσυγχρονισμού που έδειχνε να υπόσχεται ακόμη και ζηλευτά επίπεδα προόδου.

Η τελευταία όμως δεκαετία του περασμένου αιώνα μάς επιφύλαξε τις ανατροπές που σοβούσαν πίσω από τα πέπλα της πλασματικής ισορροπίας ενός κόσμου από συστάσεως ... ανισόρροπου. Η αναπάντεχη αλλαγή κυρίως στις χώρες του “υπαρκτού” σοσιαλισμού δεν άφησε ανέπαφη τη Θεσσαλονίκη. Πιο πρόσφατες ακόμη διεθνείς ανακατατάξεις και ανατροπές αξιακών συστημάτων επηρεάζουν δραστικά και δραματικά τον βηματισμό της πόλης στην κατεύθυνση της πολιτιστικής και πολιτισμικής της χειραφέτησης. Οι πολλαπλασιασμένες, τα τελευταία χρόνια, αναβαθμιστικές πρωτοβουλίες και δυνάμεις της προσκρούουν σε υπερ-πολλαπλάσιες δυνάμεις αντίδρασης, και πάνω από όλα σε αγκυλώσεις που ελάχιστη σχέση μπορούν να έχουν με τη ***γνώση***, την ***εξέλιξη*** και τα υποτιθέμενα ***κεκτημένα***, καθώς, όψιμα, αναδίδουν οσμή δοξασίας και κακοφορμισμένης συντήρησης. Μεσοσταθμικά εν τέλει, ξαναπήραμε την κάτω βόλτα. Το “ποτήρι” κοντεύει να αδειάσει. Και πρωτοβουλίες ή εστίες, μεταξύ άλλων πολλών ατομικών ή συλλογικών, πλην φευ όχι πλέον ικανών, όπως του ***Θεσσαλονικέων Πόλις***, μόνο ως πράξεις στοιχειώδους, σχεδόν αταβιστικής, αντίστασης μπορώ να τις αντιληφθώ· πράξεις, εν πάση περιπτώσει, τουλάχιστον μη συνθηκολόγησης μέσα στο αχαρτογράφητο τοπίο μιας δυσοίωνης παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας, της οποίας η Θεσσαλονίκη δεν μπορεί παρά να είναι απλό συστατικό. ■

«Πυρριχίως»

Παλιός σιδηροδρομικός σταθμός Θεσσαλονίκης, 1977.

Αυτοί οι εργάτες σπρώχνουν όλοι μαζί το βαγονέτο στις ράγες, αρκετά χρόνια πριν τα "πυρριχίως" εχθρικά κόμματά μας σπρώξουν το τρένο της χώρας μαζί.

Χαμογελούν και χαιρετούν άδολα στη φωτογραφία.

Δυστυχώς, οι σημερινοί εργάτες, που διεκδικούν και ισχυρίζονται πως μπορούν, θέλουν να σπρώξουν μόνοι τους το βαγονέτο της Ελλάδας του 2016.

Και, περιέργως, μοιάζουν με τον τρίτο από αριστερά, που δεν σπρώχνει καθόλου.

Ο σκανταλιάρης είναι ο πιο κακοτερένιος στην εμφάνιση. Κοιτά και με μοχθηρό βλέμμα.

Θέλει να πάρει τη ρεβάνς σε αναξιοπρέπεια και αναξιοκρατία, όπως εκείνοι που κραδαίνουν σήμερα το σκήπτρο της εξουσίας;

Λάθος, παιδιά! Δεν νικιέται με εμπάθεια το σίδερο και η τριβή.

Εξάλλου, είμαστε ήδη νικημένοι και κάτω από το νερό. Βάλτε το στο μυαλό σας. Και χαιρετίστε άδολα, έστω και με την τσιγαριά στο χέρι, τον φωτογράφο της ιστορίας μας.

Μανόλης Ξεξάκης

Παλμογράφος και αφηγητής

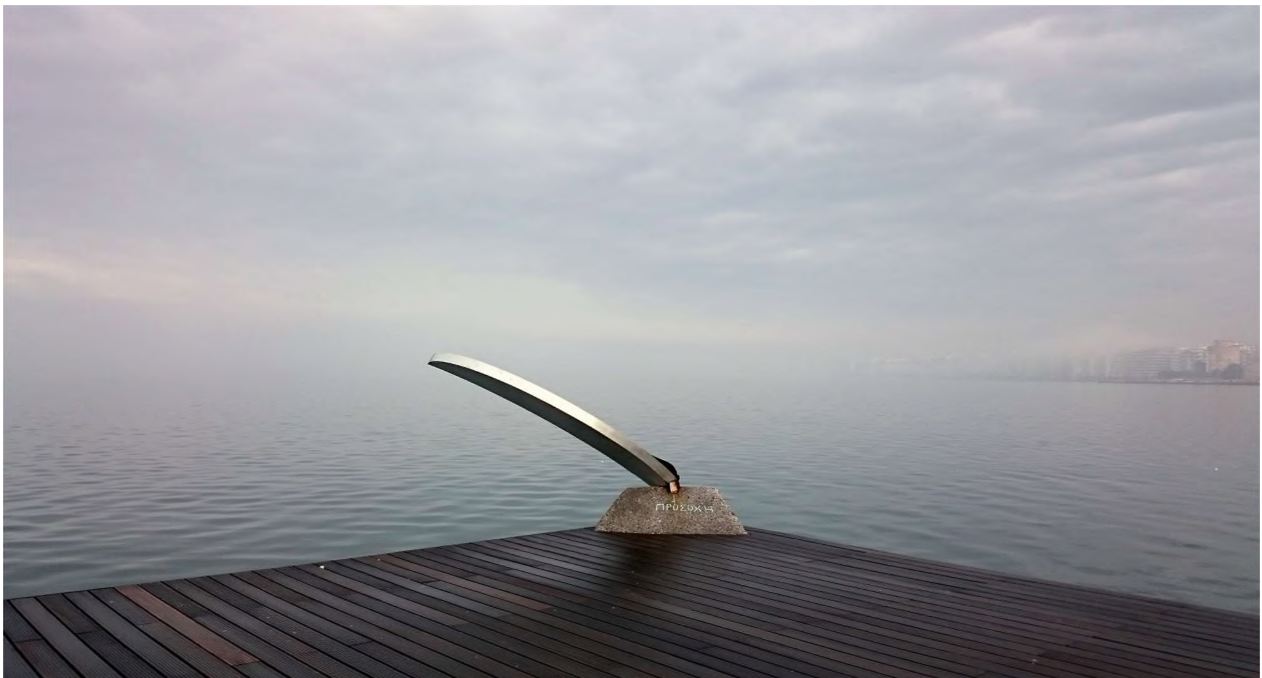
Τον Απρίλιο του '65, ο Λευκός Πύργος, παλμογράφος και αφηγητής της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής της Θεσσαλονίκης, "έζησε" μεγάλες στιγμές, όταν ο κόσμος της πόλης επεφύλαξε ενθουσιώδη υποδοχή στον πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου (περιστοιχισμένο —όπως δείχνει η εικόνα— από εντυπωσιακό αριθμό αστυνομικών).

Λίγες εβδομάδες μετά, με τη σύμπραξη των παραστρατιωτικών δυνάμεων, θα εκδηλωθεί το μοιραίο ανακτορικό πραξικόπημα, που δηλητηρίασε τη δημόσια ζωή και τη χώρα για πολλές δεκαετίες.

[Η φωτογραφία δημοσιεύτηκε στο λεύκωμα του Γιάννη Κυριακίδη ***Ζωή γεμάτη εικόνες***, Μίλητος 2013]

Γιώργος Αναστασιάδης

Μία πόλη χωρίς Φεγγάρι

Το Φεγγάρι στην ακτή του Παύλου Βασιλειάδη δεν μένει πια εδώ, είναι στον βυθό. Στη Νέα Παραλία τρία είναι γλυπτά, τρεις είναι και οι βανδαλισμοί. Για το Φεγγάρι τρίτωσε το κακό, κατάφεραν να το εξαφανίσουν. Κλέψανε μία από τις Ομπρέλες του Ζογγολόπουλου ως συλλεκτικό αντικείμενο, βανδάλισαν τους 3 Κύκλους του Ζογγολόπουλου στο πλαίσιο της κακοποίησης του δημόσιου χώρου, χωρίς σαφείς προθέσεις. Για το Φεγγάρι έβαλαν τα δυνατά τους, προσπάθησαν με πολλούς τρόπους, εδώ η ενέργεια είναι στοχευμένη και καλά μεθοδευμένη. Τους ενοχλεί το Φεγγάρι γιατί τους θυμίζει την ημισέληνο. Αλήθεια, τι πρέπει να κάνουμε όλοι εμείς; Δεν θέλουμε να ζούμε σε μία πόλη χωρίς Φεγγάρι!

Πρόδρομος Νικηφορίδης

Η ώρα του καφέ

«Η ώρα του καφέ: παλιά παραλία, απόγευμα, φόντο ο Θερμαϊκός, λαμπερό χειμωνιάτικο φως, καλή παρέα, αρωματικός καφές, ζωηρή συζήτηση ή ρεμβασμός, ηρεμία, χαλαρότητα, απόλαυση, γλυκιά ζωή...»

Ελένη Βράκα

1980, 26 Οκτωβρίου: Κτίριο Διοίκησης Α.Π.Θ., γραφείο υποδοχής επισήμων (από το αρχείο του Τάσου Κουκιόγλου)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
Αριστόβουλος Μάνεσης
(1921-2000)

του **ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ**
Ομότιμου καθηγητή Πολιτικής Ιστορίας, Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

Αριστόβουλος Μάνεσης

Η συνείδηση εν εγρηγόρσει
Ένας αυθεντικός και πολύτιμος πανεπιστημιακός δάσκαλος

«Χαίρετε καί ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθός ὑμῶν πολύς [παύση] ἐν τοῖς οὐρανοῖς.» Με αυτή την προσφώνηση μας χαιρετούσε ο δάσκαλός μας, ο Αριστόβουλος Μάνεσης, κάθε φορά που μας συναντούσε για να συνεδριάσουμε μαζί καθηγητές και βοηθοί εκείνες τις ημέρες (1975-1977) στην ενιαία εκπαιδευτική μονάδα (Ε.Ε.Μ.), που, ατύπως τότε αλλά πολύ ουσιαστικά, είχαμε καθιερώσει για να προωθήσουμε το πανεπιστήμιο των ονείρων μας…

Εμβληματικός και πολύτιμος, όχι μόνο ως πανεπιστημιακός δάσκαλος, όχι μόνο ως κορυφαίος συνταγματολόγος αλλά και ως αυθεντικός προοδευτικός διανοούμενος με σπάνιο ήθος, με ευρύτατη αποδοχή, με δημοκρατική συνείδηση εν εγρηγόρσει και με πλατιά ενδιαφέροντα, ο Αριστόβουλος Μάνεσης παραμένει επίκαιρος και ουσιαστικά πολύ κοντά μας, αν και από τον Αύγουστο του 2000 δεν είναι πια μαζί μας.
Η προσφυγή στα κείμενά του και στην υποδειγματική στάση ζωής που μας κληροδότησε μας δίνουν το κουράγιο που απαιτεί η εποχή για να την αντέξουμε. Να διατηρήσουμε, μέσα στην πολλή "στάχτη" που μας περιτριγυρίζει, λίγη από την παλιά "φλόγα" που φωτίζει τις διαδρομές μας στον πολιτικό διάλογο (ή, ό,τι έχει μείνει απ' αυτόν...), όχι μόνο για να βγάλουμε τελικά το πολιτικό σύστημα από την "ομηρία" του και την "επιτροπεία" του, αλλά και για να φροντίσουμε, με αγώνα καθημερινό, να λειτουργήσει επιτέλους η όποια εξουσία, σ' ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος δικαίου: ως αρμοδιότητα θεσμικά ελεγχόμενη, χωρίς παραχωρήσεις σε "κυκλώματα" και σε ποικιλώνυμους "κολλητούς", σύμφωνα με τα όσα δεν έπαψε επί χρόνια να διδάσκει και να υποστηρίζει ο Μάνεσης.

Όλοι εμείς οι "επίγονοι", που είχαμε την εξαιρετική εύνοια της μοίρας να υπάρξουμε μαθητές του και συνεργάτες (και συνέβη να μας τιμήσει και με τη φιλία του ο Μάνεσης), εξακολουθούμε να αντλούμε ζωογόνο αέρα από το δικό του απόθεμα γνώσης, αξιοπρέπειας και ευαισθησίας.

Μας στηρίζει και μας εμπνέει το "μέγιστον μάθημά" του: Αυτή η δημιουργική σύζευξη θεωρίας και πράξης, λόγου και έργου, νομικής και πολιτικής σκέψης με την αρετή και την τόλμη που απαιτεί η ελευθερία.

1943, 9 Δεκεμβρίου: Ο Αριστόβουλος Μάνεσης (δεξιά) και ο Ιωάννης Δεληγιάννης (αριστερά), όταν έλαβαν το πτυχίο της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Όλα θ' αρχίσουν εκείνον τον Νοέμβριο του '62, όταν, μαζί με το πλήθος των πρωτοετών της Νομικής, στο αμφιθέατρο του Χημείου, άκουγες τον νεαρό καθηγητή Μάνεση να διδάσκει Συνταγματικό Δίκαιο και Συνταγματική Ιστορία. Τότε απλώς είχαμε ψυχανεμιστεί —δεν είχαμε δυνατότητες για περισσότερα— ότι εδώ κάτι πολύ σημαντικό συμβαίνει.

Αργότερα θα καταλάβεις τι σημαίναν για όλους μας τα μαθήματα αυτά και ιδίως —"σε χρόνους δίσεκτους και μήνες οργισμένους"— το "μάθημα" που έδωσε ο καθηγητής της καρδιάς και της ψυχής μας, σώζοντας την τιμή του Πανεπιστημίου, στους χαλεπούς καιρούς της δικτατορίας, όταν η Νομική Σχολή υπέστη κι αυτή τις δοκιμασίες που επεφύλαξε τότε το καθεστώς στο Πανεπιστήμιο.

Τον Ιανουάριο του '68 κυκλοφορούν ανησυχητικές διαδόσεις ότι η δικτατορική κυβέρνηση επρόκειτο να προβεί σε "εκκαθάριση" (τι λέξη!...) των καθηγητών που ήταν γνωστοί για τα δημοκρατικά τους φρονήματα.

Στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ. πρώτος φέρεται για απόλυση ο τακτικός καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου Αρ. Μάνεσης. Αλλά ο Μάνεσης θα προλάβει τη χούντα. Στο τέλος του μαθήματός του (18.1.1968), μίλησε ανοιχτά, απευθυνόμενος στους φοιτητές (όχι μόνο της Νομικής αλλά και άλλων σχολών). Κατέβηκε από την έδρα, μέσα σε ενθουσιώδεις εκδηλώσεις, ρίχνοντας ως σύνθημα τους γνωστούς στίχους του Κάλβου:

θέλει αρετήν
και τόλμην η ελευθερία.

ΜΟΝΑΣ Κ.Β.Ε.Α

Ἀριθ. Μητρῴου 2915

Ὑπογραφὴ Κατόχου

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΟΣ

Τοῦ Στρατ. Μάνεση Ἀριστοβούλου τοῦ Ἰωάννου

κλάσεως 1942 ὑπηρετοῦντος παρ' ἡμῖν

Ἐν Β.ΣΤ.902 τῇ 17-1-1947

Ὁ Διοικητὴς τοῦ Κ.Β.Ε.Α

Ἐθεωρήθη τῇ 194

Ὁ Διοικητὴς τοῦ ....

Ἀναθεωρεῖται κατόπιν τῆς εἰς τὸ .... μεταθέσεώς του.

Ἐν .... τῇ 194

Ὁ Διοικητὴς τοῦ ....

Ἀναθεωρεῖται κατόπιν τῆς εἰς τὸ .... μεταθέσεώς του.

Ἐν .... τῇ 194

Ὁ Διοικητὴς τοῦ ....

Ἀναθεωρεῖται κατόπιν τῆς εἰς τὸ .... μεταθέσεώς του.

Ἐν .... τῇ 194

Ὁ Διοικητὴς τοῦ ....

1947: Δελτίον Ταυτότητος Στρατιώτου Μάνεση Αριστοβούλου

Μέλη της Νεολαίας του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ε.Λ.Δ. (1945). Δεξιά από τον Αλέξανδρο Σβώλο ο Αριστόβουλος Μάνεσης. Αριστερά του πάνω ο Νίκος Βασιλακάκης και κάτω ο Δημήτρης Σουλιάδης

Ο ίδιος ο Μάνεσης αφηγείται (στην ευχαριστήρια αντιφώνησή του, βλ. *Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση: Κράτος, Σύνταγμα, Δημοκρατία στο έργο του*, τ. ΙΙ, 1994, σ. 41 επ.):

«Δεν θα 'ταν υπερβολή αν έλεγα ότι κορυφαία στιγμή της πανεπιστημιακής μου σταδιοδρομίας θεωρώ το τελευταίο μου μάθημα στη δικτατορία [...]. Συνέβη στη συνέχεια, μετά την απόλυσή μου από το Πανεπιστήμιο, να συμπορευθώ με τον Μίμη Ευρυγένη [καθηγητή του Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου, που άφησε κι αυτός εποχή...], αυτή τη φορά στον δρόμο της εξορίας: ένα πρωί του Αυγούστου 1968, μέσα σ' ένα αυτοκίνητο της αστυνομίας με δύο φρουρούς εγώ, σ' ένα άλλο αυτός, επίσης με τους φρουρούς του, convoy έως τη Λαμία κι ύστερα αυτός για το Καρπενήσι, εγώ για το Λιδωρίκι... Πλουσιότατη υπήρξε η εμπειρία της ετήσιας εκτόπισης [...]. Δύναμη και αισιοδοξία μου έδωσε η πολύπλευρη συμπαράσταση των κατοίκων, καθώς και τα μηνύματα που μου έστελναν κρυφά πολλοί φοιτητές μου και ορισμένοι συνάδελφοί μου —όσοι δεν είχαν ενδώσει στις θελήσεις των κρατούντων— (μεταξύ τους και ο Δημήτρης Τσάτσος, εσωκλείοντας το αντίγραφο μιας επιστολής που απηύθυνε στη Νομική Σχολή Θεσσαλονίκης, όπου, μεταξύ άλλων, έγραφε ότι δεν θεωρεί σωστό να αναλάβει τα καθήκοντά του στην έδρα του Γενικού Δημοσίου Δικαίου, στην οποία προσφάτως είχε εκλεγεί, εφόσον ο Μάνεσης δεν επανερχόταν στην έδρα του).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το παρακάτω παράθεμα της αφήγησης του Μάνεση (*ό.π.*):

«Όσον αφορά το σκεπτικό βάσει του οποίου η χούντα αποφάσισε την εκτόπισή μου, παραθέτω μερικά αποσπάσματα από σχετικό απόρρητο έγγραφο του Υπουργείου Δημόσιας Τάξεως (Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφαλείας) της 15ης Οκτωβρίου 1970, του οποίου έλαβα γνώση το 1988:

[...] *Εις συνταχθέν παρ' αυτού εγχειρίδιον Συνταγματικού Δικαίου διατυπώνονται αιχμαί κατά του βασιλικού θεσμού* [...]. *Περιεβάλλετο από βοηθούς προσκειμένους εις την αριστεράν και εκ της εν γένει διαγωγής του εδημιούργει την πεποίθησιν ότι, καίτοι δεν διέκειτο συμπαθώς προς τον κομμουνισμόν, ενεφορείτο υπό αριστερών φρονημάτων* [...].

Κατά μήνα Ιανουάριον 1968, ομιλών από έδρας προς τους φοιτητάς, είπε: *"Απευθύνομαι προς ελευθέρους Έλληνες πολίτας. Ήλθα εδώ διά να διαπλάσω ελευθέρους πολίτας και ουχί σκλάβους. Σήμερον με αναγκάζουν να αλλάξω την διδασκαλίαν του Δικαίου της Ελευθερίας. Δεν θα το πράξω. Σας καλώ να μην γίνετε ανδρείκελα αυτών που μας κυβερνούν σήμερα"* [...].

Εξεδηλούτο απροκαλύπτως κατά της Εθνικής Επαναστάσεως. Ανεμίχθη εις την πολιτικήν [...], *αρθρογραφήσας εις εφ. "Το Βήμα" μετά καταφανούς οξύτητος* [...]. *Υπεστήριζε φοιτητάς αριστερούς* [...].

Τον Ιούνιον του 1967 έδωσε ως θέμα εξετάσεων φοιτητών "Ατομικαί Ελευθερίαι κατά το Σύνταγμα", προφανώς διά να προκληθώσι σχόλια εκ μέρους των φοιτητών εις βάρος της κυβερνήσεως [...]*" κτλ., κτλ.* (βλ. *ό.π.*)

Αναπολώντας τους πιο σημαντικούς σταθμούς στην πορεία του, ο Μάνεσης στέκεται σε δύο απ' αυτούς, που αξίζει να μεταφερθούν εδώ (βλ. *ό.π.*)

1. «Θυμάμαι τη συνεδρίαση της Σχολής [σημ. δική μου: το 1957], στην οποία ο Μίμης Ευρυγένης κι εγώ, νεαροί υφηγητές, κληθήκαμε για πρώτη φορά να συμμετάσχουμε, ή μάλλον απλώς να παραστούμε, χωρίς δικαίωμα λόγου, καθισμένοι στην άκρη του μεγάλου τραπεζιού των συνεδριάσεων της Σχολής, σιωπηλοί, αιδήμονες και σεμνοπρεπείς. Και θεωρήθηκε τότε ως μεγάλη ριζοσπαστική καινοτομία η πρωτοβουλία του κοσμήτορα αείμνηστου Πέτρου Βάλληνδα να κληθούν και να παρακαθήσουν, δίπλα στους μεγαλοσχήμονες δάσκαλους τους, οι πρώην μαθητές τους και ήδη υπό εκκόλαψιν συνάδελφοί τους».
2. «Το εναρκτήριο μάθημα που έκανα στη μεγάλη αίθουσα τελετών, στο παλαιό κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου (1962), με θέμα: "Το Συνταγματικόν Δίκαιον ως τεχνική

1960: Οι καθηγητές της Νομικής Δημήτρης Ευρυγένης, Αριστόβουλος Μάνεσης και Χαράλαμπος Φραγκίστας, μαζί με συναδέλφους τους από άλλες σχολές, στη Σύγκλητο (Αρχείο Ιωάννη Τριαρίδη).

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

'Εν 'Αθήναις τῇ 29-Ι-...1968.196..

'Αριθ. Πρωτ. .Εμπ. . 865

Πρὸς

Τόν κ. 'Αριστόβουλον Μάνεσην

τακτικόν καθηγητήν τῆς Νομικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
(Διά τῆς Πρυτανείας Παν/μίου τούτου).

Γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι διὰ ναυταρέθμου ύπο υργικῆς ἀποφάσεως ......
ἐκδοθε.ίσης. τῇ ..Ι5-.Ι-68 δημοσιευθ.είσης. τῇ....27-Ι-.68..........
εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. ..30....... (Τεῦχος Γ') φύλλον τῆς 'Εφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ...
ἀπελύθητε ἐκ τῆς θέσεώς σας ,ὡς μή νομιμόφρων κατά
τήν ἔννοιαν τοῦ Α.Ν. 5Ι6/48 ὡς οὗτος ἀντικατεστάθη διά
τῆς Θ'/67 Συντακτικῆς Πράξεως (ἄρθρον 2).

'Η δαπάνη θὰ βαρύνῃ τὴν πίστωσιν τοῦ εἰδικοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων τοῦ καθ' ἡμᾶς 'Υπουργείου, τοῦ Κωδικοῦ ἀριθμοῦ .... τοῦ φορέως ....

"Οθεν καλοῦμεν ὑμᾶς, ἵνα, ἀφοῦ ὁμόσητε τὸν τῆς ὑπηρεσίας ὅρκον ἐνώπιον .... ἀναλάβητε τὰ καθήκοντά σας.

'Ο 'Υπουργός

Θ.ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Κοινοποίησις:
1) Δ/νσιν 'Ανωτάτης 'Εκπαιδεύσεως
2) [illegible]
3) Πρυτανείαν ..Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
4) [illegible]

4933)17-11-66)5.000

1968: Κοινοποίηση υπουργικής απόφασης για την απόλυση από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης του Αριστόβουλου Μάνεση «ως μη νομιμόφρονος».

της πολιτικής ελευθερίας", συνέβη να ανάψει τότε φωτιές, και όχι μόνο στις καρδιές των φοιτητών μου. Το πολιτικό κλίμα ήταν βαρύ την εποχή εκείνη, καθώς, πριν από λίγους μήνες, τον Οκτώβριο του 1961, είχαν γίνει οι βουλευτικές εκλογές που έμειναν γνωστές ως εκλογές "βίας και νοθείας" [...]. Τόνισα τότε για πρώτη φορά ότι "η ελευθερία που αξίζει δεν είναι τόσο η ελευθερία των συμφωνούντων όσο η ελευθερία των διαφωνούντων".

Φαίνεται όμως ότι είπα τότε, σε ανύποπτο χρόνο, ύποπτα πράγματα, κάτι που έκανε τον μακαρίτη εισαγγελέα Παύλο Δελαπόρτα, που παρακολουθούσε την ομιλία μου, να στραφεί προς τον πατέρα μου που καθόταν δίπλα του και να του ψιθυρίσει: "Αν δεν του έχουν φάκελο στην Ασφάλεια, σίγουρα θα του φτιάξουν σήμερα". Και φάκελος μεν υπήρχε. Απλώς, εμπλουτίσθηκε τότε με νέα στοιχεία και συμπληρώθηκε αργότερα [...], ώστε να θεωρηθώ "επικίνδυνος διά την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν" [...]".

Για τον Αριστόβουλο Μάνεση, πριν γίνει ακόμα καθηγητής, είναι χαρακτηριστική (και ενδεικτική για το κλίμα της εποχής: '53-'54) η μαρτυρία του Βασίλη Βασιλικού:

«Στις προφορικές εξετάσεις με τον Ηλία Κυριακόπουλο —σαν πρώην αξιωματικός ναζί—, όπως έβγαινα από γρίπη, το στόμα μου είχε στεγνώσει. Ο βοηθός του το πρόσεξε και, για να με βγάλει από τη δύσκολη θέση, πήρε το ποτήρι με το νερό από το τραπέζι του καθηγητή και μου το πρόσφερε. Είδα το αποτύπωμα των χειλιών και ήπια από την αντίθετη πλευρά. Ο λαιμός μου λύθηκε. Με βοήθησε κα με μια εύκολη ερώτηση ο βοηθός του. Και δεν κόπηκα. Του το χρωστώ. Ο βοηθός αυτός ήταν ο νεαρός τότε Αριστόβουλος Μάνεσης».

Θραύσματα βιωματικής μνήμης

Τόσα χρόνια κοντά στον μεγάλο δάσκαλο, μετάνιωσα που δεν κράτησα ένα ημερολόγιο ή τουλάχιστον κάποιες σημειώσεις, για να διασώσω στιγμές και ρήσεις με νόημα. Έτσι, τώρα, περιορίζομαι μόνο σε ενδεικτικές αναφορές:

- «Έχεις διαβάσει Κόντογλου; Να το κάνεις με την πρώτη ευκαιρία» μου είπε κάποτε. Είχε αγάπη για τη λογοτεχνία μας. Στον καθημερινό λόγο του σπάνια έλειπε ο στίχος του Καβάφη. Στο κείμενο της ομιλίας του για τη «Διαλεκτική σημασία τού όχι στην Ακαδημία το 1993» (υπήρξε ένα από τα πιο σημαντικά ερεθίσματα για το βιβλίο μου: *Η Θεσσαλονίκη εν πολέμω*, 2015) εντοπίζονται αναφορές στους Οδ. Ελύτη, Κ. Παλαμά, Ανδρ. Εμπειρίκο, Διον. Σολωμό, Μ. Αναγνωστάκη, Μιχ. Κατσαρό κ.ά.
- «Προς γνώσιν και ...πολύ φιλικά», είναι η αφιέ-

ρωση του στο θαυμάσιο —και δυστυχώς όχι τόσο γνωστό— βιβλίο του: ***Η νεοελληνική γλώσσα στη νομική επιστήμη***, Προσκήνιο **1999, 87** σελ.). Είχε πάθος με την ελληνική γλώσσα, την ακριβολογία, την κομψή διατύπωση.

- Προσφιλής συνήθεια του Μάνεση τα ρητά και τα λογοπαίγνια, όπως π.χ. «Η γυναίκα του Καίσαρα δεν αρκεί να 'ναι αλλά πρέπει να φαίνεται και τίμια», «Ουκ εβουλήθη συνιέναι», «Κρανίου τόπος»...
  Εδώ εντάσσεται και η ειρωνεία του για εκφράσεις στερεότυπες· π.χ., έλεγε για τη λέξη "επάνδρωση: θα λέμε δηλαδή και "επιγυναίκωση", όταν η στελέχωση γίνεται με γυναίκες...

Δεν είναι εφικτό να συνοψίσει κανείς σε λίγες σελίδες την πολυσχιδή συμβολή του Μάνεση στον επιστημονικό λόγο του Συνταγματικού Δικαίου και της Ιστορίας των Πολιτικών Θεσμών, χωρίς να ενδίδει σε ιδεολογικές αγκυλώσεις και στις "μόδες" των καιρών. Θα ήταν όμως παράλειψη να μην αναφερθούμε, στοιχειωδώς έστω, στην προσφορά του σε τρεις τουλάχιστον περιόδους της Ιστορίας μας (**1.** Την κρίση του **1965**, **2.** Τη δικτατορία του **'67-'74**, **3.** Τα μεταπολιτευτικά χρόνια):

1. Θα έλεγε κανείς ότι ο Μάνεσης είχε, κατά κάποιον τρόπο, "φωτογραφήσει" στο βιβλίο του ***Εγγυήσεις...*** την ιουλιανή κρίση του **'65** και όλη την πολιτικοθεσμική εκτροπή που επακολούθησε. Έτσι, σε ανύποπτο χρόνο συνέθεσε μια έγκυρη παρέμβαση του Συνταγματικού Δίκαιου...
   Και δεν είναι τυχαίο ότι η έγκριτη εφ. ***Το Βήμα*** της **17/7/65** θα αξιοποιήσει και θα προβάλει δεόντως, παραθέτοντας στην **1η** σελίδα, τα πιο επίμαχα και ουσιαστικά αποσπάσματα από τις ***Εγγυήσεις*** σχετικά με τον οριοθετημένο από τη δημοκρατική αρχή και την κοινοβουλευτική αρχή ρόλο του βασιλέως ως ρυθμιστή του πολιτεύματος. (Βλ. αναλυτικότερα: Γ. Αναστασιάδης, «Η ελληνική Συνταγματική Ιστορία και ο Αριστόβουλος Μάνεσης»: ***Χαρμόσυνο Αρ. Μάνεση***, ό.π., σ. **133-157**.)
   Η ελληνική συνταγματική ιστορία δικαίωσε τελικά τον Μάνεση: Κάτω από το βάρος της τραυματικής ιστορικής εμπειρίας, το βαρυσήμαντο "μήνυμα" που εξέπεμψε ο κορυφαίος συνταγματολόγος, και δεν το έλαβαν υπόψη τους ούτε ο ατυχής άναξ ούτε οι πολιτικοί της εποχής, τελικά το υιοθέτησε ο μεταδικτατορικός συντακτικός νομοθέτης, που ρύθμισε με τέτοιον τρόπο τη σχετική συνταγματική αρμοδιότητα, ώστε το άρθρο **37** του ισχύοντος Συντάγματος να κατοχυρώνει, ίσως με υπερβολική αλλά ιστορικά ευεξήγητη τυποποίηση, τις σχετικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας, ώστε να κατοχυρώνει το κοινοβουλευτικό σύστημα.
2. Για την αποτίμηση της στρατιωτικής δικτατορίας οφείλουμε στον Μάνεση ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο με τον τίτλο «Επταετίας έλος» (αποτέλεσε το κείμενο ομιλίας του στη μεγάλη δημόσια εκδήλωση που διοργάνωσε ο Δήμος Θεσσαλονίκης στο Παλαί ντε Σπορ, κατά την πρώτη επέτειο της πτώσης της δικτατορίας, στις **24** Ιουλίου **1975**, με συμμετοχή όλων των πολιτικών κομμάτων της χώρας).

Εξώφυλλο του τεύχους για το αρχείο του Αριστόβουλου Μάνεση με την προσωπογραφία του που φιλοτέχνησε η Πέτρα Κριλιάδου

ΤΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΤΟΥ ΑΛ. ΣΒΩΛΟΥ ΧΘΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Α. ΜΑΝΕΣΗΣ: Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΧΑΝΕΙ ΤΗΝ ΣΗΜΑΣΙΑΝ ΤΗΣ ΟΤΑΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΜΙΟ

ΑΚΕΡΑΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΣΟΦΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 28 Μαρτίου. Τοῦ ἀνταποκριτοῦ μας. — Ἡ ἑλληνική ἐπιστήμη καί τά δημοκρατικά κόμματα ἐτίμησαν σήμερον τήν μνήμην ἑνός μεγάλου Συνταγματολόγου καί ἁγνοῦ ἰδεολόγου πολιτικοῦ, τοῦ ἀειμνήστου Ἀλεξ. Σβώλου, ἐπί τῇ συμπληρώσει δεκαετίας ἀπό τοῦ θανάτου του.

Ἡ αἴθουσα διαλέξεων τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἦτο πλήρης κόσμου, ἰδίως νέων, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν νά ἐκδηλώσουν τόν σεβασμόν των εἰς τήν μνήμη τοῦ διαπρεποῦς Μακεδόνος πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου ὁ ὁποῖος ἐδώρησε εἰς τό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης τήν πλουσίαν βιβλιοθήκην του.

Ἐκ μέρους τῆς πολυμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐκ καθηγητῶν Πανεπιστημίου, βουλευτῶν, δικηγόρων καί ἐκπροσώπων ὅλων τῶν τάξεων τῆς Θεσσαλονίκης ἐπρολόγησαν κατά τήν τελετήν ὁ καθηγητής τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου κ. Ἐμμ. Κριαρᾶς, ἀναπληρώσας τόν πρόεδρον τῆς ἐπιτροπῆς καθηγητήν κ. Νικ. Ἀνδριώτην, ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησε ἐκτάκτως εἰς Ἀθήνας καί ὁ πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Θεσσαλονίκης δικηγόρος κ. Μιχαήλ Παπαδόπουλος.

Προτάσει τοῦ κ. Κριαρᾶ, οἱ παριστάμενοι ἐτήρησαν ἑνός λεπτοῦ σιγήν εἰς μνήμην τοῦ Ἀλεξ. Σβώλου. Ἡ σύζυγος τοῦ τιμωμένου κ. Μαρία Σβώλου δέν παρέστη εἰς τό πολιτικό μνημόσυνο, λόγω ἀσθενείας. Ἡ κ. Μ. Σβώλου ἀπέστειλε σχετικόν τηλεγράφημα.

Ὁμιλῶν ὁ καθηγητής τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀριστόβουλος Μάνεσης, ἀνεφέρθη εἰς τήν ἐπιστημονικήν προσφοράν τοῦ Συνταγματολόγου Ἀλεξάνδρου Σβώλου, τοῦ ἀνθρώπου, πού, ὅπως εἶπε, ἔφερε εἰς τήν ἐπιστήμην τό «νέο ρῖγος μέ τήν ἐφαρμογήν τῆς κοινωνικοπολιτικῆς μεθόδου στήν ἔρευνα τοῦ κρατικοῦ φαινομένου καί τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν».

Ὁ καθηγητής κ. Μάνεσης ἐτόνι-

→ Συνέχεια εἰς τήν 6ην σελίδα

Το Βήμα, 29.3.66. Ο Μάνεσης στο πολιτικό μνημόσυνο του Αλ. Σβώλου στη Θεσσαλονίκη: «Η ελευθερία χάνει την σημασίαν της όταν γίνεται προνόμιο».

Ο Αριστόβουλος Μάνεσης
με τον Παύλο Πετρίδη

Στο κείμενο αυτό ο Μάνεσης επισημαίνει, ανάμεσα σε πολλά άλλα, τον καίριο ρόλο των λέξεων στην ιστορία των θεσμών και καταγγέλλει την ιδεολογικά ύπουλη αντικατάσταση του όρου "δικτατορία" με τον άχρωμο και άοσμο όρο "επταετία" και την παραπειστική χρησιμοποίηση των όρων "Επανάσταση" και "Έθνος".

Με το γλαφυρό και επιγραμματικό του ύφος, υπογραμμίζει εντέλει ότι «[...] παράνομα επιβλήθηκε και ανομιμοποίητο παρέμεινε ώς το τέλος το καθεστώς της αυθαιρεσίας της χούντας [...]. Απέναντι σ' αυτή τη διάχυτη άνομη οργανωμένη βία, οι κυβερνώμενοι έμειναν νομικά ανυπεράσπιστοι στο έλεος των κρατούντων, που κυριαρχούσαν χωρίς έλεος [...].»

3. Για την περίοδο της μεταπολίτευσης, θυμίζω ότι ο Μάνεσης παρεμβαίνει με τον καταξιωμένο επιστημονικό του λόγο:

– Για να αποσαφηνίσει την πραγματική νομική φύση της Βουλής της 17ης Νοεμβρίου 1974 (ουσιαστικά Συντακτική και όχι «Ε΄ Αναθεωρητική»).
– Για να επισημάνει ότι η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας στο κυβερνητικό σχέδιο Συντάγματος «ανοίγει τον δρόμο για την προσωποποίηση της εξουσίας και την αυταρχική άσκησή της».
– Για να απαντήσει με εμπεριστατωμένα επιχειρήματα, στην ***Καθημερινή*** της 7.6.1975, στον Κ. Τσάτσο, σχετικά με τα επίμαχα ζητήματα που έθεταν οι συνταγματικές ρυθμίσεις του θεσμού της κατάστασης πολιορκίας.
– Για να υποστηρίξει, τον Ιανουάριο του '75, με την πολύτιμη συμμετοχή του, το συλλογικό εγχείρημα ομάδας επιστημόνων (Φ. Βεγλερή κ.ά.) που διετύπωσαν τις προτάσεις τους για ένα "Δημοκρατικό Σύνταγμα".
– Για να αποτρέψει τάσεις αυταρχικής εξαλλαγής του πολιτεύματος μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1985-1986.

Αυτή η πολυδιάστατη και βαρυσήμαντη συμβολή του στην ιστορική διαμόρφωση και την ομαλή λειτουργία των θεσμών, καθώς και η όλη πορεία του Μάνεση, παρέχουν σ' όλους μας δύναμη και αισιοδοξία: Οι αξίες και ο ιδέες της δημοκρατικής πολιτείας, οι αξίες και οι ιδέες μιας απελευθερωμένης και πλήρως ανεπτυγμένης ανθρώπινης προσωπικότητας, απαιτούν συνεχή προσπάθεια: για την υπεράσπιση και την κατοχύρωση όσων έχουν ουσιαστικά κατακτηθεί και για την αέναη διεκδίκηση όλων αυτών που πρέπει στην ιστορική προοπτική να καταξιωθούν και να κατακτηθούν.

Με τα λόγια του Αλ. Σβώλου (του σημαντικού καθηγητή και πολιτικού που ενέπνευσε και τον Μάνεση, βλ. π.χ. την ενδιαφέρουσα ομιλία του τελευταίου στο πολιτικό μνημόσυνο του Σβώλου, ***Μακεδονία*** 29/3/1966):

«[...] Ο νομικός δεν ημπορεί να είναι μόνο μύστης του Δικαίου. Είναι μοιραίως και στρατιώτης αυτού. Το Δίκαιον της πολιτείας χάνει πολύ από την αξίαν του, εάν ο νομικός δεν το εγκολπωθεί με την διάθεσιν να αγωνίζεται υπέρ αυτού [...]». ■

Σύντομο βιογραφικό[1]

1921 (23 Μαρτίου)	Γέννηση στο Αργοστόλι Κεφαλληνίας. Ο πατέρας του δικαστικός λειτουργός.
1938-1943	Φοιτητής Νομικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
1943	Πτυχιούχος Νομικής με άριστα
1951	Βοηθός στην έδρα Δημοσίου Δικαίου στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
1953	Διδάκτωρ Νομικής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Η διατριβή του είχε ως τίτλο «Περί αναγκαστικών νόμων. Αι εξαιρετικαί νομοθετικαί αρμοδιότητες της εκτελεστικής εξουσίας»
1957	Εκλέγεται υφηγητής του Ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ.
1957-60	Διδάσκει ως υφηγητής Συνταγματικό Δίκαιο
1961	Εκλέγεται παμψηφεί έκτακτος (τακτικός από το '63) καθηγητής στην έδρα του Συνταγματικού Δικαίου της Σχολής Ν.Ο.Ε. του Α.Π.Θ.. Ήταν ο πρώτος καθηγητής που προερχόταν από τα "σπλάχνα" της Σχολής.
1962-63	Διδάσκει Συνταγματικό Δίκαιο στους πρωτοετείς φοιτητές Νομικής (ανάμεσά τους οι: Αντ. Μανιτάκης, Γ. Κραβαρίτου, Ζ. Παπασιώτη, Λ. Παπαδόπουλος, Γ. Παπαδημητρίου, Γ. Βέλτσος, Γ. Αναστασιάδης, Δ. Σαββόπουλος, Δ. Δημητριάδης κ.ά.)
1968	(Ιανουάριος) Απολύεται από το Πανεπιστήμιο και εκτοπίζεται στο Λιδωρίκι.
1970-1974	Καθηγητής Δημοσίου Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Αμιένης (Γαλλία)
1974	Μετά την κατάρρευση του δικτατορικού καθεστώτος και τη Μεταπολίτευση, αποκαθίσταται στην έδρα του Συνταγματικού Δικαίου της Σχολής Ν.Ο.Ε. Α.Π.Θ.
1974-1975	Κοσμήτωρ της Σχολής Ν.Ο.Ε. του Α.Π.Θ.
1981	Μετακαλείται στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών
1982-1986	Πρόεδρος της Ενώσεως Ελλήνων Συνταγματολόγων
1992	Εκλέγεται τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών
2000	Φεύγει από τη ζωή 2006 Εγκαινιάζεται στον Τομέα Δημοσίου Δικαίου της Νομικής Σχολής του Α.Π.Θ. το Αρχείον Αρ. Μάνεση

Κυριότερα έργα του

1965-1966	Εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος τόμοι Ι και ΙΙ
1967	Συνταγματικό Δίκαιο Α΄
1984	Δίκαιο, Σύνταγμα, Πολιτική
1987	Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα
1989	Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986
1990	Συνταγματικό Δίκαιο Ι
1992	Ατομικές Ελευθερίες
1993	Το Σύνταγμα στο κατώφλι του 21ου αιώνα

Συνεντεύξεις

1984	*Αυγή* (7.4)
1985	*Το Βήμα* (7.4)
1987	Περ. *Το Τέταρτο* (Απρ.)
1989	*Ελευθεροτυπία* και *Έθνος* (30 Μαρτίου — από κοινού με τον καθηγητή Δ. Τσάτσο)
1991	Περ. *Ένα* (27.2)
1992	*Το Βήμα* (2.2)
1992	Περ. *Επτάμισι* (7.2)
1995	*Ελευθεροτυπία* (18.1)
1998	*Βήμα* (17.5)

1. Βλ. και το τεύχος που κυκλοφόρησε το 2006 στις εκδόσεις Σάκκουλα από τον Όμιλο Αρ. Μάνεση για το αρχείο τού Αρ. Μ. (επιμέλεια: Γ. Αναστασιάδης)

Ο Αριστόβουλος Μάνεσης (αριστερά) με τον Αντώνη Μανιτάκη στις αρχές της δεκαετίας του '90

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
Αριστόβουλος Μάνεσης
(1921-2000)

Συνέντευξη: **ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΜΠΛΙΑΤΚΑΣ**

Ήταν πάνω από όλα δάσκαλος πανεπιστημιακός

Ο Αντώνης Μανιτάκης μιλά για την προσωπικότητα και το ακαδημαϊκό ανάστημα του Αριστόβουλου Μάνεση αλλά και για τον ρόλο των διανοουμένων και ακαδημαϊκών στη σημερινή συγκυρία.

«Ο Αριστόβουλος Μάνεσης ήταν, πάνω από όλα, δάσκαλος. Αγαπούσε τη διδασκαλία, αγαπούσε τους φοιτητές του, τους ήξερε με τα μικρά τους τα ονόματα και μ' αυτά τους φώναζε. Είχε μπροστά του τα σπουδαστικά βιβλιάριά μας με τις φωτογραφίες μας και μ' αυτά βαθμολογούσε. Αφιέρωνε τον περισσότερο χρόνο του στη διδασκαλία. Ταυτόχρονα βέβαια, ήταν επιστήμονας και ερευνητής. Αυτό που τον καθιέρωσε, νομίζω, ήταν αυτή η αγάπη που απέπνεε αλλά και εισέπραττε και ο ίδιος από τους μαθητές του. Παράλληλα, ήταν φυσιογνωμία ακαδημαϊκή, ηγεμονική. Και αυτό το έδειχνε με το παρουσιαστικό του, με τον τρόπο που μιλούσε, με τις θέσεις που έπαιρνε. Θα λέγαμε ότι ο Μάνεσης είχε έναν αυτοκρατορικό λόγο.»

Τα παραπάνω τονίζει ο διακεκριμένος καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου Αντώνης Μανιτάκης, σε μια συνέντευξη που είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει για το αφιέρωμα του ***Θεσσαλονικέων Πόλις*** στον Αριστόβουλο Μάνεση, αφού υπήρξε φοιτητής του αξέχαστου καθηγητή.

Θα θυμάστε βέβαια τον Αριστόβουλο Μάνεση, τον καιρό που εδιώκετο από τη Δικτατορία, να λέει το περίφημο «η σιωπή μπορεί να ερμηνευθεί σαν αποδοχή ή συναίνεση: "ο σιωπών δοκεί συναινείν", qui tacet consentire videtur (όποιος σιωπά φαίνεται ότι συναινεί), κατά το ρωμαϊκό δίκαιο».

Ο Αριστόβουλος Μάνεσης ήταν ένας καλός Νομικός. Ήξερε καλά νομικά. Το γνωμικό που αναφέρατε σημαίνει ότι σε μια συμφωνία, όταν κάποιος δεν δηλώσει ρητά τις αντιρρήσεις του, τότε θεωρείται ότι συναινεί στη σύναψη της συγκεκριμένης συμφωνίας. Ας μην ξεχνάμε όμως ότι αυτό το είπε σε μια εποχή που κυριαρχούσαν ο φόβος ότι θα έρθει η δικτατορία αλλά και η αίσθηση ότι θα έπρεπε οι διανοούμενοι να ορθώσουν το ανάστημά τους και να υψώσουν την φωνή τους έγκαιρα.

Συνεπώς, ήθελε να τονίσει μ' αυτό ότι όποιος δεν δηλώνει τα φρονήματά του εκείνη την κρίσιμη περίοδο, όποιος δεν εναντιώνεται δημόσια σε αυτά που τεκταίνονται και πρόκειται να γίνουν, σημαίνει ότι συναινεί στην ανατροπή της δημοκρατίας.

Αφού το συζητάμε, τι απέγιναν οι διανοούμενοι που σε πολύ πιο δύσκολους καιρούς έκαναν αισθητή την παρουσία τους, και τώρα φαίνεται ότι δεν παρεμβαίνουν στα σημερινά πράγματα;

Αυτή είναι μία κλασική ερώτηση. Την αντιμετωπίζουμε χρόνια τώρα, δεκαετίες μάλλον. Κοιτάξτε, νομίζω ότι δεν πρέπει να συγχέουμε τις εποχές. Τότε ο ρόλος του διανοουμένου θα έλεγα ότι ήταν και λίγο εύκολος αλλά και δύσκολος, γιατί οι συνθήκες ήταν συγκρουσιακές με την μορφή μαύρου άσπρου, δημοκρατία ενάντια δικτατορίας...

Μα αντιμετώπιζε συνέπειες...

Τότε ήταν αρκετά εύκολο να πεις με ποιο μέρος είσαι. Γιατί και οι συγκρούσεις ήταν ξεκάθαρες. Είχαμε από τη μια πλευρά το παλάτι, το αυταρχικό κράτος και μία ηττημένη αριστερά, και αυτό είχε σαν συνέπεια να βλέπουμε καθαρά το πολιτικό διακύβευμα.. Άρα, άνθρωποι που εκείνη την εποχή ήθελαν την πρόοδο, που αγαπούσαν την ελευθερία, έπρεπε να διαλέξουν με ποιανού μέρος είναι. Υπήρχε φυσικά και αυτό που τώρα το λέμε το ηθικό πλεονέκτημα της Αριστεράς εκείνη την εποχή. Και επειδή είχαμε περάσει και από τον εμφύλιο πόλεμο, έβλεπες ποιοι είναι με τη συντήρηση και ποιοι είναι με την πρόοδο. Ποιοι είναι με τη δημοκρατία και ποιοι με τον αυταρχισμό. Άρα, ήταν πολύ πιο εύκολο να ξεκαθαρίσεις τότε τα πράγματα σε σχέση με την πολύπλοκη τώρα, σύνθετη εποχή μας. Το ότι οι δια-

στην υπηρεσία μιας ιδεολογίας ή ενός κόμματος. Ο Μάνεσης δεν υπέκυψε σε κομματικούς υπολογισμούς, δεν υποτάχθηκε σε πολιτικές ιδεολογίες. Διαφύλαξε ως κόρη οφθαλμού την ακαδημαϊκή του ελευθερία και το κύρος του επιστήμονα. Είχε μεν δημοκρατικές, κεντροαριστερές πολιτικές αντιλήψεις τις οποίες τις δήλωνε αλλά και αποτύπωνε σε γραπτά του, αλλά δεν θυσίασε ποτέ την επιστημονική του γραφή στις απαιτήσεις της πολιτικής συγκυρίας.

Ο Μάνεσης δεν επιδίωξε εξάλλου να αποκτήσει οφέλη από την εξουσία, κάτι που χαρακτηρίζει την εποχή μας. Ο σύγχρονος διανοούμενος και κυρίως οι δημοσιολόγοι ή οι συνάδελφοί μου, θα έλεγε κανείς ότι "εξαγοράζουν" την επιστήμη τους στην πολιτική και στην γνωμοδοτική αγορά είτε ως δικηγόροι είτε ως πανεπιστημιακοί. Φροντίζουν να επωφελούνται από τις σχέσεις τους με την εξουσία, για αυτό και σπάνια εναντιώνονται σε αυτή. Ο Μάνεσης ποτέ δεν διανοήθηκε κάτι τέτοιο. Άλλωστε η φιλοσοφία του ήταν αντιεξουσιαστική. Είχε έναν ιδιαίτερο συμπαθητικό, ήρεμο "αναρχισμό". Ήταν εναντίον της εξουσίας, και κάθε εξουσίας θεωρητικά. Αλλά ποτέ επαναλαμβάνω, και αυτό ήταν το πρότυπο που άφησε, ποτέ δεν συμβιβάστηκε με την εξουσία και ποτέ δεν εξαγόρασε την επιστημοσύνη του για οφίτσια δημόσια.

Ο Αντώνης Μανιτάκης (φωτ.: M. Troiani)

νοούμενοι σήμερα δεν κάνουν αισθητή την παρουσία τους οφείλεται και στο ότι υπάρχει σήμερα μια πανσπερμία ιδεών και αντιλήψεων και ένας κατακερματισμός της διανόησης, που εκδηλώνεται πλέον ατομικά στο όνομα του κάθε διανοούμενου και όχι ως ιδεολογικός εκπρόσωπος ενός ιδεολογικού ρεύματος. Εξάλλου τα διακυβεύματα είναι πολύπλοκα και σύνθετα και τα πράγματα εξελίσσονται με τρομακτική ταχύτητα. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι στην εποχή μας η μεγάλη επανάσταση με την τηλεόραση και το διαδίκτυο, τον διανοούμενο εκείνης της εποχής τον έχει αντικαταστήσει πια ο δημοσιογράφος ή ο τηλεπαρουσιαστής.

Κι εσείς όμως κάποια στιγμή ξεδιπλώσατε τις αρετές σας, και τούτο φάνηκε από τη μετέπειτα πορεία σας. Αυτό έφερε σε κάποια συζήτηση και διαφωνίες μεταξύ σας;

Μα εγώ δεν θα γινόμουν αυτό που είμαι τώρα εάν δεν γνώριζα τον Μάνεση. Το λέω ξεκάθαρα. Όχι τόσο γιατί ευνοήθηκα αλλά γιατί με ενέπνευσε ο Μάνεσης. Αυτό που ήθελα από 18 χρονών ήταν να γίνω σαν τον Μάνεση. Δηλαδή να ενσαρκώσω το πρότυπο του δασκάλου πάνω απ' όλα, και του επιστήμονα όμως, ο οποίος στα δημόσια πράγματα παίρνει δημόσια θέση. Και αυτό το κάνει χωρίς να θυσιάσει την επιστήμη, χωρίς να θέσει την επιστημονική του γνώμη

Μιλάμε πολλές φορές για τη Νομική Θεσσαλονίκης. Μία ιστορική σχολή, που ανέδειξε προσωπικότητες. Υπάρχει αίσθηση στον κόσμο ότι η δική σας η γενιά ξεκίνησε από Δελιβάνη, Εϊνταζόπουλο, Μάνεση και έφτασε στον Μανιτάκη, τον Μανωλεδάκη. Ήταν μία θρυλική, για τους νεότερους, γενιά στοχαστών της Νομικής, και δημιουργείται μία αίσθηση ότι υπάρχει ένα έλλειμμα σήμερα.

Αυτό είναι αλήθεια. Σε όλα τα επίπεδα. Ας μην ξεχνάμε όμως ότι η εποχή τότε γεννούσε. Τώρα έχουν ισοπεδωθεί τα πάντα. Δεν ξεχωρίζουν προσωπικότητες. Μην ξεχνάμε ότι έχουμε μαζικοποιηθεί. Μην ξεχνάμε επίσης ότι ζήσαμε την εποχή της ψεύτικης, επιδερμικής ευδαιμονίας, της καταναλωτικής μανίας, της συνεχούς επιδίωξης πρόσκαιρων αγαθών. Τότε ήταν μια εποχή

των ηρωισμών και των ηρώων, των ιδανικών, των επαναστατικών αλλαγών, της ουτοπίας. Τώρα ήρθε μια άλλη εποχή σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ανατροπή είναι τρομακτική σε μέγεθος και αξία. Ζούμε τις αλλαγές που φέρνει η ψηφιακή εποχή στην προσωπική, οικογενειακή, εργασιακή, κοινωνική και πολιτική ζωή μας. Τίποτε δεν μοιάζει με το τότε. Ζήσαμε την επανάσταση που έφερε η τηλεόραση σε σχέση με τον Τύπο. Σκεφτείτε τι ρόλο είχε ο Τύπος τότε, η εφημερίδα, και τι ρόλο έχει τώρα. Και κοιτάξτε γύρω σας και δείτε πως έχει ισοπεδώσει και υποβαθμίσει το πολιτιστικό μας επίπεδο η τηλεόραση. Υπάρχει, έχω την εντύπωση, εξήγηση. Δεν ξέρω όμως αν υπάρχει δικαιολογία για το ότι η εποχή μας δεν φτιάχνει σημαντικές και αξιόλογες προσωπικότητες, όπως έφτιαχνε τότε.

Έχει μεγάλη σημασία, κατά τη γνώμη μου, ένας φοιτητής να καταλαβαίνει ότι έχει δάσκαλο-προσωπικότητα, και όχι απλά έναν πολύ καλό, επιστήμονα, υλοποιητή έρευνας ή μαθήματος. Σιγά σιγά, τώρα βλέπουμε ότι με τον κατακερματισμό της γνώσης δεν παίζει και μεγάλο ρόλο αν είναι ευρύτερη κοινωνική προσωπικότητα ο καθηγητής. Αρκεί να κάνει τη δουλειά του...

Συμφωνώ απόλυτα. Και νομίζω ότι ίσως προσεγγίσαμε και την καρδιά του προβλήματος. Η εποχή μας έχει ανάγκη από δασκάλους. Ο δάσκαλος δεν έχει χάσει τον ρόλο του. Είτε ως πανεπιστημιακός, είτε ως δάσκαλος της Μέσης Εκπαίδευσης, είτε ως παιδαγωγός της κοινωνίας. Και ο δάσκαλος επηρεάζει τους μαθητές του. Ο δάσκαλος ενσαρκώνει πρότυπο με τη σιωπή του, με το βλέμμα του, με το ήθος του. Αυτό έκανε ο Μάνεσης: είχε μοναδικό ακαδημαϊκό ήθος και πολιτικό ήθος, που εμπνέει και καθοδηγεί τους μαθητές. Νομίζω ότι οι μαθητές πάντα επηρεάζονται πάρα πολύ από τη διδασκαλία. Το ζω τώρα έτσι που μεγάλωσα και συναντώ τους μαθητές μου. Νιώθω ότι δίνει πράγματα ο δάσκαλος, πέρα από τη γνώση, με τη στάση του, με τη φωνή του, με το πάθος του, με την αγάπη του, και δημιουργεί πρότυπα. Τα οποία όμως πρότυπα δεν είναι τόσο μοναδικά, όπως ήταν εκείνη την εποχή που τα ξεχωρίζαμε, είναι πολλά στον μικρόκοσμο της τάξης του που ο καθένας λειτουργεί.

Έχω διαβάσει σε μεγάλες, υψηλού κύρους διεθνείς εφημερίδες θέματα που έχουν έναν τίτλο "The End on the Campus", το τέλος δηλαδή της πανεπιστημιούπολης. Μεγάλοι κολοσσοί της πληροφορικής ετοιμάζουν εάν δεν έχουν δημιουργήσει ήδη, πανεπιστήμια. Μήπως στο μέλλον έρχεται μία πανεπιστημιακή διαδικασία χωρίς να χρειάζεται να συναθροίζονται σε αμφιθέατρα και σε αίθουσες οι φοιτητές;

Στον κυβερνοχώρο γίνονται πολλά. Ήδη ζω στην Πάφο τώρα που πηγαίνω, την εποχή του e-learning, e-teaching, e - conference. Πράγματα αδιανόητα όταν ήμουν εγώ φοιτητής αλλά πολύ συγκλονιστικά. Πολύ προκλητικά. Και νομίζω ότι αυτά θα πρέπει να τα καταλάβουν οι μεγαλύτεροι σαν εμένα, ότι με αυτά ζουν οι νέοι στην εποχή μας. Παράγουν σε έναν χώρο που δεν έχει επαφή με τον υλικό, τον τοπικό. Δημιουργούν στο διάστημα, ζουν και σπουδάζουν στον κυβερνοχώρο και στο διαδίκτυο. Ζουν εκεί, επικοινωνούνε μέσω του facebook, μαθαίνουν και διασκεδάζουν μέσα από το διαδίκτυο. Η παιδεία τους διαμορφώνεται αποκλειστικά από το διαδίκτυο. Αυτή είναι η πηγή της κουλτούρας τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι έχει εξαφανιστεί η υλικότητα του φυσικού χώρου. Δηλαδή το campus του πανεπιστημίου. Εκεί υπάρχει και διδάσκει ο καθηγητής. Δεν πιστεύω ωστόσο ότι η διαδικτυακή επικοινωνία καταργεί την προσωπική, ζωντανή παρόλα αυτά, επαφή και επικοινωνία. Έστω και αν γίνεται και μέσα από το Skype. Ο τόπος της επικοινωνίας υπάρχει, μόνο που έχει διατοπικό ή πολυτοπικό και πολυεπίπεδο χαρακτήρα.

Οι Βρετανοί λένε ότι όσο πιο φλύαρο και πολυσέλιδο είναι ένα Σύνταγμα τόσο λιγότερη εμπιστοσύνη μπορεί να του έχεις.

Το ότι καταφεύγουμε συχνά στο Σύνταγμα δείχνει ότι έχουμε έλλειμμα πολιτικής. Ότι έχουμε μία πολύ μεγάλη πολιτική αναξιοπιστία. Με το να επικαλούμαστε συνεχώς το Σύνταγμα και την ανάγκη της αναθεώρησής του δείχνει ότι δεν μπορούμε με όρους πολιτικούς να λύσουμε τα πολιτικά αδιέξοδα που ζούμε.

Θέλετε να μας διηγηθείτε μια στιγμή καθημερινής ακαδημαϊκής επαφής που σας έμεινε με τον Μάνεση;

Καταρχήν, ως φυσιογνωμία ήταν ένας άνθρωπος πολύ πρόσχαρος, πολύ αισιόδοξος· ήταν μια πολύ ωραία φεγγοβολούσα προσωπικότητα. Ήταν μία ηρωική και, επαναλαμβάνω, εναρμονισμένη απόλυτα με την εποχή του προσωπικότητα. Δύο πράγματα μου έχουν μείνει. Το ένα είναι ότι όταν ανέβαινε να διδάξει στα αμφιθέατρα, που τότε κατακλύζονταν από διακόσια ή και τριακόσια άτομα, ανέβαινε με έναν πολύ επιβλητικό τρόπο, δίδασκε με έμφαση, με στόμφο, και μετέδιδε μέσα από την επιστήμη του ρίγη πολιτικής συγκίνησης, ρίγη συνταγματικού πατριωτισμού, με όλη τη σημασία που έχει ο όρος. Το δεύτερο που φυσικά μας έχει μείνει όλους είναι ότι στάθηκε αγέρωχα απέναντι στη δικτατορία. Θυμάμαι τη στιγμή που του ανακοινώθηκε η απόλυσή του, την είχα ζήσει. Αυτό είχε ανακοινωθεί τότε στο πανεπιστήμιο.

Πού κάνατε μάθημα τότε;

Στο παλιό κτίριο της Φιλοσοφικής Σχολής. Και στο Χημείο. Στα μεγάλα τα έτη, που ήμασταν λίγα άτομα, κάναμε μάθημα στη Φιλοσοφική, στην αίθουσα 39 αν θυμάμαι καλά, και τα πρώτα έτη τα κάναμε στο αμφιθέατρο του Χημείου. Ο Μάνεσης το έμαθε από τις εφημερίδες το πρωί και, όταν πήγε στη συνεδρίαση στη σχολή εκείνη την ημέρα, του το ανακοίνωσαν. Ήταν συγκλονισμένος, ήταν ταραγμένος.

Δεύτερη σκηνή όταν έκανε το τελευταίο του μάθημα, όταν πια του κοινοποιήθηκε η απόλυση. Δίδασκε μέχρι να του κοινοποιηθεί η απόφαση. Το τελευταίο το μάθημα το έκανε στο καινούργιο κτίριο που είχε ήδη ετοιμαστεί. Και όταν μας το ανακοίνωσε τελειώνοντας το μάθημα και αποχώρησε, προχώρησε μπροστά ενώ οι φοιτητές από πίσω τον ακολούθησαν συγκινημένοι και συγκλονισμένοι. Ήταν μία συγκλονιστική στιγμή. Οι φοιτητές τον συνόδευσαν σιωπηλά. Σκηνή μοναδική. Ρίγη συγκινήσεως. Και άλλες στιγμές, και προσωπικές στιγμές που δεν είναι του παρόντος... ■

του **ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗ**
Δημοσιογράφου – Συγγραφέα
Φωτογραφίες: **ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ**

Πάρε το λεωφορείο 10 (Χαριλάου - Ν. Σ. Σταθμός)

Στάση Θεαγένειο

Στην εφηβεία μας, κάποια παιδιά, θυμάμαι, τον «Ευκλείδη» τον λέγανε «Ευκολίδη». Κι αυτό γιατί είχαμε, οι περισσότεροι, την αλαζονεία του μικροαστού, την πίστη πως εμείς θα σπουδάζαμε κάτι ανώτερο, πράγμα που εντέλει με τους περισσότερους δεν συνέβη. Κι εκείνοι που όντως τα κατάφεραν, ή τα καταφέραμε, μάλλον δεν βγάζουμε περισσότερα, ούτε είμαστε πιο αξιοπρεπείς από τα κάποτε λαϊκά παιδιά που τέλειωσαν κάποτε αυτή την τεχνική σχολή.

Πάντως, από μικρός, πάντοτε όταν περνούσα μπροστά απ' το κάπως κιτρινωπό κτίριο του «Ευκλείδη» με το λεωφορείο, ένιωθα κάποιο δέος και σεβασμό. Σκεφτόμουν πως εκεί μέσα σπουδάζουνε φτωχόπαιδα-τεχνίτες, πολλά απ' τα οποία πηγαίνουνε και νυχτερινό σκολείο — ένιωθα και κάποιον φόβο, μην αναγκαζόμουν κάποτε να πάω κι εγώ εκεί, όχι τόσο γιατί το θεωρούσα κάτι κατώτερο αλλά γιατί μέσα μου δεν ένιωθα κανένα σχετικό τάλαντο, δεν μ' άρεζαν τα κατσαβίδια και τα Ταυ, γενικώς οι τεχνικές σπουδές. Ήξερα πως είμαι φτιαγμένος για άλλα πράματα, και που, αν δεν επεδείκνυα ισχυρό χαρακτήρα και δεν μελετούσα, θα τα έχανα. Θα αναγκαζόμουνα τελικά να πάω σε μια τεχνική σχολή, που θα με οδηγούσε σε άλλους δρόμους, αβάσταχτους — μιας καθημερινότητας πρακτικισμού χωρίς νόημα, που δεν θα είχε σχέση με το κάπως φαντασμένο ή, έστω, διαφορετικό "εγώ" μου.

Ακόμα και τώρα, όταν περνώ μπροστά απ' τον «Ευκλείδη», αισθάνομαι τα ίδια. Και σε κάθε περίπτωση, με συγκινούνε πιο πολύ οι σπουδαστές του «Ευκλείδη» απ' τους πολλούς φοιτητές των πανεπιστημίων, γιατί πιστεύω ότι, θέλοντας ή μη, βιώνουν πιο βαθιά και πιο πραγματικά τον όντως βίο, την οδύνη της λαϊκότητας, τα πραγματικά προβλήματα, τα αδιέξοδα. Παλεύουνε με τα αντικείμενα και όχι με τις ιδέες ή με τις λέξεις, όπως εμείς· λύνουν πρακτικά ζητήματα και δεν έχουν υπεροψία, εκείνη την αλαζονεία των φοιτητών που νομίζουνε πως είναι βασιλιάδες και κήνσορες — πόζα που είχα κι εγώ κάποτε, όταν αυτάρεσκα ρητόρευα κενολογώντας στη Φιλοσοφική.

Που σημαίνει ότι ο «Ευκλείδης», εκτός από τεχνική σχολή, είναι ένα εμβληματικό κτίσμα ρεαλισμού, που λέει, που δηλώνει καθημερινώς σε όσους περνούν από εκεί:

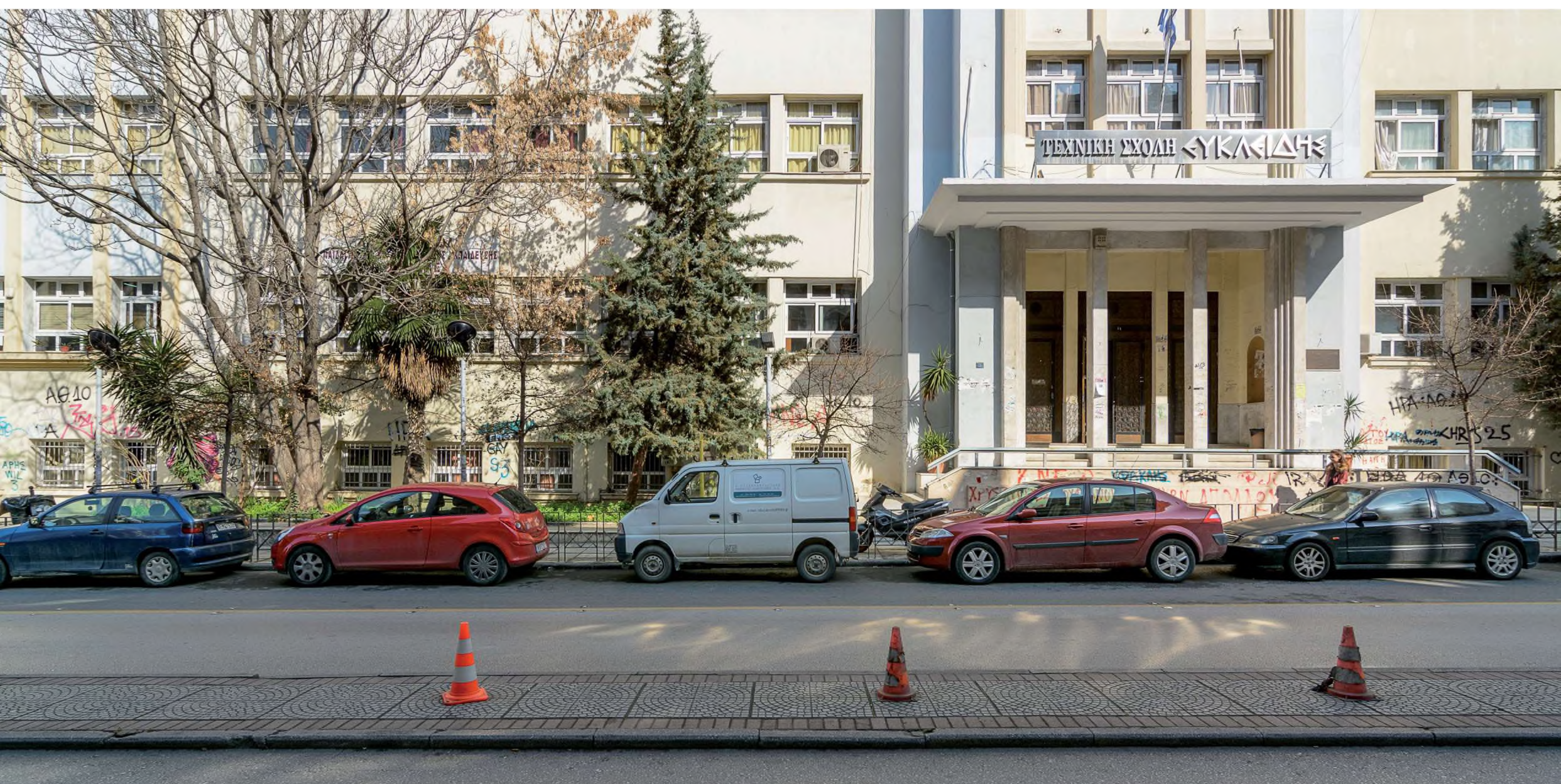
Οδός Παπαναστασίου, στάση Θεαγένειο.
19 Φεβρουαρίου 2016.

- «Αδέρφια, έχετε υπόψη σας ότι, εκτός των άλλων, υπάρχει και η πραγματικότητα».

Πιο κάτω δε απ' τον «Ευκλείδη» υπάρχει η ομώνυμη στάση και το κτίριο-σύμβολο της ακόμα πιο οδυνηρής πραγματικότητας: το Θεαγένειο — ένας εισπράκτορας της γραμμής Χαριλάου την έλεγε πάντα «στάση Ιθαγένειο». Μπορεί να είχε και δίκιο. Νομίζω πάντως πως κι απ' αυτό το κτίριο ο «Ευκλείδης» είναι προτιμότερος, ειδικά απ' αυτό, το Θεαγένειο, που αναπόφευκτα αποτελεί έμβλημα της δυστυχίας, της ταπείνωσης της σάρκας, της χειρότερης μοίρας, της κακιάς αρρώστιας — συν το ότι εκεί μέσα εργάζονται ηρωικοί γιατροί, νοσοκόμες και άλλοι υπάλληλοι που συνομιλούν καθημερινά με την τραγωδία και τους χειρότερους φόβους του ανθρώπου. Έχουν αυτό το κουράγιο, αντέχουν αυτήν τη διαρκή δοκιμασία. Οπότε, να άλλη μια δουλειά που δεν θα μπορούσα ποτέ να κάνω, εκτός από του ηλεκτρολόγου: να γίνω γιατρός που νυχθημερόν συναναστρέφεται την παρακμή του σαρκίου, τον εξευτελισμό του σώματος, τη φθορά και την τελευτή. Παρότι ο γιατρός, στα μάτια μου, ο καλός γιατρός ισοδυναμεί σχεδόν με Θεό, αφού μπορεί να σου χαρίσει το πολυτιμότερο, να σε σώσει από μια απολύτως ηλίθια ασθένεια, να σου δώσει ζωή.

Ακόμα και μερικά ιδιωτικά μαγαζιά, απέναντι απ' το Θεαγένειο, υποδηλώνουν τη συναναστροφή με την τραγωδία, την κατάρρευση της ομορφιάς, και την απώλεια — περνώντας, διαβάζω τον τίτλο σε ένα: «Περούκες παθήσεως», που είναι βέβαια ένας ευφημισμός· αλλά κι αυτό το κατάστημα είναι τόσο χρήσιμο, τόσο απαραίτητο, μια προσφορά, ειδικά σε εκείνες τις γυναίκες που το δύστηνο πεπρωμένο τις οδηγεί στην απώλεια του πιο σημαντικού

στοιχείου της θηλυκότητάς τους: των μαλλιών. Πάντως, και γενικά, κάθε φορά που διέρχομαι με το αυτοκίνητο μπροστά απ' το Θεαγένειο, και ξέροντας πόσο φορτισμένο είναι το κτίσμα με τραγωδία, αποφεύγω, λίγο-πολύ να το βλέπω. Μου φαίνεται αβάσταχτο. Ενώ η γυναίκα μου δεν μπαίνει ποτέ σ' αυτό το τμήμα της Παπαναστασίου, προτιμάει να κάνει τον κύκλο, τραβώντας ευθεία απ' τη Νέα Εγνατία προς Παπάφειο, και να γυρίζει, να κατεβαίνει απ' την ΕΡΤ-3, μόνο και μόνο για να μη συναντήσει το Αντικαρκινικό, να μη το δει. Πιστεύει ότι έτσι ξορκίζει την κακιά, τη χειρότερη εκδοχή — κι έχει δίκιο γιατί έχασε, πολύ νέα, απ' την επικατάρατη αρρώστια την καλύτερη φίλη της, τη Νικολέττα, δασκάλα μπαλέτου, που την είχα κι εγώ συμμαθήτρια στο Δημοτικό και που η ομορφιά της πολλαπλασίασε την οδύνη της απώλειας.

Πάντα απέφευγα κι εγώ να το βλέπω ή να μπω στο Θεαγένειο — αλλά δεν περνώ μπροστά απ' αυτό χωρίς να κινητοποιηθεί εντός μου μια συγκεκριμένη μνήμη: πριν από χρόνια, μπήκα αναγκαστικά, χάριν ενός αξιοσέβαστου φίλου, που νοσηλεύτηκε εκεί αρκετά, πολύ μεγαλύτερου από μένα, πατέρα της τότε φίλης μου, του Μενέλαου Σ., του επιλεγόμενου, σε στενό κύκλο «Νέλη», και που ήταν ιδιοκτήτης πολύ γνωστού παραλιακού ξενοδοχείου στους Νέους Επιβάτες και κορυφαίος δικηγόρος: ο θρυλικός υπερασπιστής του «δράκου» Αριστείδη Παγκρατίδη. Ο Νέλης, δαιμόνιος άνθρωπος, εξόχως ευφυής, ιδιόρρυθμος και τολμηρός, είχε βρει όλα τα στοιχεία που, κατά τον ίδιο, αμφισβητούσαν την ενοχή Παγκρατίδη, και που ο πρόεδρος του δικαστηρίου δεν του επέτρεπε να παρουσιάσει. Αποτέλεσμα, ο Μενέλαος Σ. να του πεί «κύριε, ο πρόεδρος δεν είναι μόνο για να βαράει επί της έδρας τα κουδούνια», οπότε να του αφαιρεθεί η άδεια κι αναγκαστεί να δικηγορεί, επί χρόνια, μετά, στην Αθήνα. Ο Νέλης κατόπιν είχε γράψει και ένα βιβλίο με την ιστορία του Παγκρατίδη και με τα πρακτικά της δίκης, με τίτλο ***Ο δράκος του Σέιχ- Σου***, και που αργότερα παίχτηκε και ως θεατρικό από αθηναϊκό θίασο.

Περί το 1979, μόλις είχα γυρίσει από φαντάρος, ήμουνα επί πτυχίω και έπιασα δουλειά στο ξενοδοχείο του Μενέλαου Σ., ως νυχτερινός ρεσεψιονίστ, για να βγάζω τα έξοδά μου. Ωράριο: από τα μεσάνυχτα ώς τις οχτώ το πρωί. Οπότε είχα την ευκαιρία να συνομιλώ επί ώρες με τον νευρικό, υψηλό, λεπτό, θρυλικό Νέλη, που με είχε συμπαθήσει, και ο οποίος ήτανε νυχτοπούλι, καθότανε μαζί μου ώς πολύ αργά, πίνοντας νεσκαφέδες και καπνίζοντας συνέχεια τσιγάρα με το πιπάκι του. Δεν του κολλούσε ποτέ ύπνος. Μου έλεγε απέραντες και απίθανες ιστορίες, άγνωστες πτυχές της δολοφονίας Λαμπράκη, της επίσκεψης Ντε Γκωλ και της υπόθεσης Παγκρατίδη, τις πολιτικές εμπλοκές στην ιστορία του «δράκου», τις κρυφές συναντήσεις του με τον τότε υπουργό Δημοσίας Τάξεως Γεώργιο Ράλλη στο καφέ «Μουτάφη», τους εκβιασμούς, το πώς τον κυνηγούσαν διάφοροι παρακρατικοί, συγκλονιστικές στιγμές από την έρευνά του για την υπεράσπιση — ήταν μια απόλαυση οι αφηγήσεις του, και υπήρξε

από τους ευφυέστερους και πιο γενναίους ανθρώπους που έχω ποτέ γνωρίσει. Η γενναιότητά του φάνηκε με τραγικό τρόπο λίγο αργότερα. Δυο-τρία χρόνια μετά, κι ενώ ήταν μόνο πενήντα εννιά χρονών, στα μέσα του **1981**, του διαγνώσθηκε, μετά από ιατρικές εξετάσεις, καρκίνος. Πήγε στην Αγγλία για περαιτέρω επαλήθευση και εκεί του είπαν πως πάσχει από μια από τις χειρότερες μορφές της αρρώστιας και ότι έχει μόνο λίγους μήνες προθεσμία. Το αντιμετώπισε με ηρεμία και απόλυτη ψυχραιμία. Προς το τέλος, αρχές του **1982**, όταν η κατάστασή του είχε επιδεινωθεί, υποχρεώθηκε να νοσηλευθεί στο Θεαγένειο. Πριν μπει στο νοσοκομείο, πήγε ο ίδιος αυτοπροσώπως και διάλεξε τάφο, επιμελήθηκε της κατασκευής και της αισθητικής των μαρμάρων, της επιγραφής με το όνομά του. Τα ετοίμασε όλα, να είναι άψογα. Κι ενόσω ήταν μέσα στο Θεαγένειο, και παρότι σε δεινή κατάσταση, δεν επέτρεπε σε κανέναν, σε καμιά νοσοκόμα να τον βοηθάει. Επέμενε να τα κάνει όλα μόνος του, ακόμα και σερνάμενος. Φρόντιζε την υγιεινή του, άλλαζε, έπαιρνε τα φάρμακα — όλα μόνος του. Ήθελε να κρατήσει, όσο μπορούσε, την αυτονομία και τον αυτοσεβασμό του ώς το τέλος.

Μια μέρα απ' τις έσχατες τον επισκέφτηκα, με την κόρη του, στο Θεαγένειο. Και ήταν η μοναδική που έχω μπει σε αυτό το νοσοκομείο. Ο Νέλης, διαλυμένος σωματικά, είχε πλήρη διαύγεια και τέλειο ηθικό. Έκανε χιούμορ με όλα. Όμως εγώ έβλεπα το παράπονό του, έβλεπα πως μέσα του είχε ένα λιοντάρι δημιουργικότητας, μια δύναμη τρομερή κι ένα μυαλό ξυράφι, που έσβηναν πρόωρα, παράλογα, και άδικα. Καθώς έφευγα, έβγαλε και μου έδωσε ένα πακέτο, τυλιγμένο σχολαστικά με επιπλέον χαρτί, κλεισμένο με σελοτέιπ, σφραγισμένο καλά. Μου ζήτησε να του υποσχεθώ ότι θα το ανοίξω μόνο εφόσον αυτός "φύγει". Το κράτησα σπίτι γεμάτος ερωτήματα και απορίες. Τι να είχε μέσα; Τι να περιείχε; Δεν μπορούσα καν να υποθέσω ή να φανταστώ τίποτε. Τίποτα υποθήκες; Χρήματα; Άγνωστα ντοκουμέντα απ' την υπόθεση Παγκρατίδη; Ποιος ξέρει. Μετά από λίγες μέρες ο Νέλης έφυγε αξιοπρεπώς, όπως το ήθελε και ο ίδιος. Ανοίξαμε με την κόρη του το πακέτο. Και περιείχε, εντός, μερικές μαγνητοφωνημένες, τηλεφωνικές συνομιλίες που είχα, τον τελευταίο καιρό, μαζί του. Και το έκανε, μου άφησε εκείνες τις κασέτες, για να έχω κρατημένη και να θυμάμαι τη φωνή του, τις υπέροχες νύχτες ίσως, που περάσαμε στο μπάρ του ξενοδοχείου του, κουβεντιάζοντας για μεγάλες παλιές υποθέσεις.

Είχα και έχω μεγάλο σεβασμό στη μνήμη αυτού του δαιμόνιου ανθρώπου, του Μενέλαου Σ., σεβασμό ο οποίος ενισχύθηκε εκ των υστέρων και από αφηγήσεις άλλων για εκείνον. Ο Νέλης, ως στάση ζωής, με εμπνέει μέχρι σήμερα. Αρκετές από τις διηγήσεις του τις χρησιμοποίησα, παραλλαγμένες βέβαια, σε βιβλία μου — κυρίως στο μυθιστόρημα ***Πολύ βούτυρο στο τομάρι του σκύλου***. Κάποια στοιχεία απ' την προσωπικότητά του και την εν γένει παρουσία του ενσωματώθηκαν σε ήρωες των βιβλίων μου, χωρίς να είναι διακριτός από πίσω, ο Μενέλαος· πάντως, έτσι συνεχίζει να ζει, ως μεταμφιεσμένος λογοτεχνικός ήρωας, κρυμμένος στην ψυχή άλλων μυθιστορηματικών ηρώων και να τους κινητοποιεί εσαεί. Ο Σ. ήταν από εκείνους τους ανθρώπους που ό,τι αναλαμβάνουν το φέρνουν σε πέρας χωρίς δισταγμό και πάση θυσία. Δεν φοβόταν κανέναν, κι αυτό φαίνεται κι απ' το εξής επεισόδιο: επί χούντας ήρθε να μείνει στο ξενοδοχείο του ο αδερφός του δικτάτορα Γεώργιου Παπαδόπουλου, Κωνσταντίνος. Και παρότι στη μεγάλη καφετέρια του hotel απαγορευόταν να παίζουν χαρτιά, ο Κωνσταντίνος πήρε τους φίλους του, ένα απόγευμα, μπήκε προκλητικά μέσα και άρχισε να παίζει μαζί τους με μια τράπουλα. Μόλις το έμαθε ο Νέλης, κατέβηκε σαν σίφουνας απ' το δωμάτιό του και, χωρίς να πει λέξη, άρπαξε τον αδερφό του δικτάτορα απ' τον γιακά και τον πέταξε έξω απ' το ξενοδοχείο, χωρίς δισταγμό και χωρίς να υπολογίζει κανέναν.

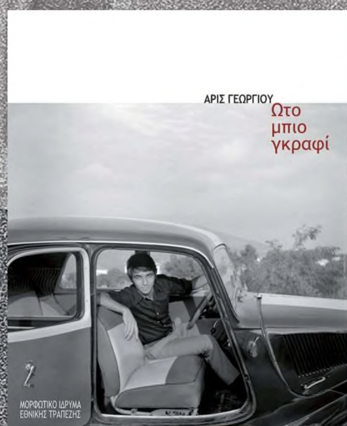
Πέρασαν πολλά χρόνια απ' το **1982** — τριάντα τέσσερα, συγκεκριμένα. Αλλά δεν υπάρχει περίπτωση να περάσω έστω μία φορά μπροστά απ' το Θεαγένειο και να μη σκεφτώ, να μη θυμηθώ τον Νέλη. Είναι περίεργο, γιατί ούτε συγγενής μου υπήρξε ούτε κοντινός μου, και με περνούσε και τριάντα χρόνια. Όμως, μερικές φορές, συμβαίνει να σε σημαδεύουν άνθρωποι που γνώρισες ελάχιστα — μπορεί να ξεχνάς συγγενείς που έζησες μια ζωή μαζί τους και να θυμάσαι άλλους, για μυστήριους λόγους ή, μάλλον, θα έλεγα: για την ξεχωριστή, ισχυρή τους προσωπικότητα. Έτσι εργάζεται η μνήμη, επιλεκτικά, άδικα, και με βάση τα δικά της βίτσια, τις δικές της ιδιοτροπίες. Δεν υπάρχει καμιά δικαιοσύνη σε αυτό το θέμα — ή μάλλον υπάρχει, αλλά ο καθείς έχει δικά του, ειδικά κριτήρια. Διότι πώς γίνεται και θυμάμαι ακόμα ότι ο Νέλης ερχότανε πάντα και έφευγε απ' το ξενοδοχείο με ένα πράσινο **Audi**;

Έτσι, εμμέσως, κι ελπίζω να μείνει εκεί η σχέση μας, συνδέθηκα με το Θεαγένειο. Διότι τελικά είναι οι ίδιοι οι άνθρωποι και οι καταστάσεις που σε εμπλέκουν με ένα κτίσμα — όπως και ποτέ δεν μπορώ να ξεχάσω ότι στον «Ευκλείδη» σπούδαζαν δύο παιδιά απ' τη γειτονιά μου, φίλοι μου, που είχανε μεγαλώσει στις παιδουπόλεις της Φρειδερίκης. Όλοι ήμασταν φτωχοί τότε, αλλά αυτοί οι δύο ήταν παιδιά πολυτέκνων και γι' αυτό φιλοξενήθηκαν σε παιδουπόλεις για χρόνια· κατόπιν, αφού τελείωσαν τον «Ευκλείδη», έγιναν κι οι δύο καλοί νοικοκύρηδες και οικογενειάρχες. Γλυκύτατες παρουσίες και οι δύο. Μετριοπαθείς, θερμοί, χωρίς την υπεροψία του νευρωτικού αστόπαιδου. Έχω χρόνια να τους δω, αλλά ο «Ευκλείδης» μού τους θυμίζει πάντα. Φώναζε τον έναν η μάνα μου στο σπίτι, όταν χαλούσε κανένας διακόπτης, κανένα ηλεκτρικό· ποτέ του, ούτε μια φορά, παρά τη φτώχεια του, δεν καταδέχτηκε να πάρει αμοιβή. Ούτε μια δραχμή, εκείνα τα δύσκολα, βάναυσα χρόνια. ■

ΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ωτο μπιο γκραφί

Μια ΑΥΤΟ(κινητιστική) ΒΙΟ ΓΡΑΦΙΑ

του Κώστα Μπλιάτκα

Μια ιδιαίτερη έκθεση φωτογραφίας του Άρι Γεωργίου, με τον τίτλο-λογοπαίγνιο «ΩΤΟ-ΜΠΙΟ-ΓΚΡΑΦΙ. Αυτοκίνητα ενός ανήλικου φαντασιακού, ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ 1968-2015», πραγματοποιήθηκε στο Πολιτιστικό Κέντρο Θεσσαλονίκης του Μ.Ι.Ε.Τ. (Βίλα Καπαντζή , Βασιλίσσης Όλγας 108).

Στις ξεναγήσεις στην έκθεση, ο Άρις Γεωργίου έπαιξε και τον ρόλο ενός ιδιότυπου μουσικού επιμελητή! Οι τυχεροί που βρέθηκαν εκεί ήταν λίγοι καθώς, λόγω της στενότητας του χώρου και της παλαιότητας του κατά τα άλλα υπέροχου κτιρίου, ό αριθμός ήταν περιορισμένος. Είχαν όμως την ευκαιρία, πέρα από το να δουν τα ''θαύματα" της έκθεσης, να ακούσουν και δύο εμβληματικά τραγούδια της δεκαετίας 1960-1970, που αποτύπωσαν τον πόθο και τους συμβολισμούς που είχε το αυτοκίνητο για εκείνη τη νεολαία την οποία ο Διονύσης Σαββόπουλος είχε αποκαλέσει «Οι εκδρομείς του Εξήντα»!

Το ένα ήταν των Beatles. Το 1965, ο Paul McCartney έγραψε, με τη βοήθεια του John Lennon, το περίφημο τραγούδι "Drive My Car", που συνόψιζε τη σφοδρή επιθυμία των νέων της εποχής να αποκτήσουν το τετράτροχο όχημα που οδηγούσε με... ταχύτητα στην καρδιά των κοριτσιών. Εξάλλου, στο στιχάκι υπάρχει και υπαινιγμός της κοπέλας του ήρωα: Έλα να οδηγήσεις το αυτοκίνητό μου "and maybe I'll love you".

Το άλλο ήταν το αξεπέραστο «Mercedes Benz» της Janis Joplin, που ηχογραφήθηκε , σε μια συγκλονιστική α-καπέλα ερμηνεία της, τρεις μέρες πριν πεθάνει (4 Οκτωβρίου 1970, σε ηλικία μόλις 27 ετών). Ένα τραγούδι με κοινωνικό έντονο μήνυμα για την επίπλαστη ευτυχία που έφερνε το αυτοκίνητο: "Oh Lord, won't you buy me a Mercedes-Benz? / My friends all drive Porsches, I must make amends..."

Μήπως όμως και στην Τσιμισκή δεν ξεσπούσε το ίδιο πάθος; Έφηβοι, τριαντάρηδες, αποκατεστημένοι σαραντάρηδες, ο καθένας και μία ιστορία με το ακριβοθώρητο αμάξι. Το αντικείμενο του πόθου.

Εκεί, στον κήπο της βίλας βρίσκονταν, σταθμευμένα μερικά ιστορικά αυτοκίνητα, που σημάδεψαν τους δρόμους της Θεσσαλονίκης από τη δεκαετία του 1950: τα πραγματικά «Παιχνίδια για μεγάλους». Πρόκειται για το "φοιτητικό" Triumph Spitfire (1962) του Νίκου Ευθυμιάδη, τη Studebaker Golden Hawk (1957) του Λάζαρου Μιχαηλίδη, τη Studebaker Champion (1955) του Γιάννη Εσκιάδη, τη Jaguar XK 150 (1958) του Νίκου Ευθυμιάδη και τη Mercedes 350 SLC (1972) του Αλέξανδρου Σαμαρά. Το ''έπος" του πόθου συνεχίζεται λοιπόν.

Ο Άρις όμως ακόμα έχει τη δίψυχη προσέγγιση του βιβλίου:

«Τι με ενδιέφερε λοιπόν περισσότερο; Η φωτογραφία ή τα αυτοκίνητα; Αποδέχθηκα το διττό ενδιαφέρον μου. Και χρησιμοποίησα τη φωτογραφία για να αναδιφήσω παιδικές και νεανικές συγκινήσεις, όπως και εκείνες αντίστροφα, για να εμπλουτίσω με ψηφίδες που έλειπαν από τον ακόμη εν εξελίξει φωτογραφικό μου κόσμο. Άλλη μία φορά πυροδοτήθηκε ο μηχανισμός ανασκαφής της μνήμης με την υποστήριξη των αδιάψευστων φωτογραφικών τεκμηρίων. Όταν, πλειστάκις εξάλλου, η πρόσφατη πραγματικότητα μου αρνήθηκε την οπτική πληροφορία, ή ο δρόμος μου δεν με έφερε κοντά της, η μνήμη αποδύθηκε αστήρικτη σε περιπέτεια χωρίς, ελπίζω, μεγάλο ρίσκο ατοπήματος. Δεν αποζητούσα εξάλλου την ιστορική καταγραφή, να ξαναζήσω τη συγκίνηση με ενδιέφερε περισσότερο. Έτσι το κατάλαβε και ο φίλος μου ο Φιλίπ Ντελακρουά όταν, πριν από χρόνια, επινοώντας λογοπαίγνιο στα γαλλικά, μού αντιγύρισε γελώντας "Μα εσύ ουσιαστικά ασχολείσαι με την auto-bio-graphie σου!"

Το κράτησα. Και να το ως τίτλος, έστω μετ' εμποδίων: Οτο-μπιο-γκραφί».

1957. Αριστοτέλους 6 και Τσιμισκή γωνία. Δίπλα στο πράσινο οικογενειακό Opel Rekord του 1955, μπρος στο σπίτι της γιαγιάς και του παππού, ο Άρις Γεωργίου με την αδελφή του Άννα απαθανατίζονται από τον φακό της Zeiss Ikon με φυσούνα που χειρίζεται ο μπαμπάς τους Γιώργος Γεωργίου.

Άρις Γεωργίου
Citroën 2CV δεκαετίας του '80
Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2014
Φωτογραφία από την έκθεση *Ωτο-μπιο-γκραφί*

Συναντούσα συχνά πυκνά το συγκεκριμένο όχημα στην παραλία. Στοιχισμένο εφ' ενός —πάντως καταχρηστικού— ζυγού εν σειρά με τόσα άλλα, με τη δημοτική (αλλά και προσωπική μου) ανοχή κατά μήκος του παραλίου πεζοδρομίου της πλατείας Αριστοτέλους. Έτυχε να το φωτογραφήσω ποικιλοτρόπως, ανφάς, προφίλ και τρουά-καρ, μερικές φορές ακόμη και λεπτομέρειες της σιλουέτας του ή και επεισόδια του εσωτερικού του. Μέχρι που "συνέβη" και το ως άνω μετωπικό "πορτραίτο" του εμβληματικά λαϊκού αυτοκινήτου της Γαλλίας με φόντο την "εβραρδικά" αριστοκρατική πλατεία της Θεσσαλονίκης. Πήρε τη θέση του εν τέλει στις τάξεις των "αυτοκινήτων ενός ανήλικου φαντασιακού" της έκθεσης και του αντίστοιχου βιβλίου της ***Ωτο-μπιο-γκραφί.*** Έπρεπε λοιπόν να εντοπίσω τον τυχερό ιδιοκτήτη, για να του ανακοινώσω την ενσωμάτωση της φωτογραφίας του ντεσεβώ του στο βιβλίο, όπερ και κατόρθωσα χωρίς μεγάλη δυσκολία. Ο ευγενέστατος Θοδωρής εργάζεται στην πλατεία, εξ ού και εκεί παρκάρει. Ενθουσιασμένος μάλιστα, συναίνεσε να μου επιτρέψει να οδηγήσω κάποια στιγμή το θρυλικό τετράτροχο των γαλλικών φοιτητικών μου χρόνων, που εσχάτως νοσταλγώ αθεράπευτα. Αδημονώ για τη συγκεκριμένη βόλτα, λέω να την εκμαιεύσω όταν, τιμής ένεκεν, του πάω ένα αντίτυπο του ανά χείρας τεύχους.

Άρις Γεωργίου
Rambler Classic 660, 1965
Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2014
Φωτογραφία από την έκθεση *Ωτο-μπιο-γκραφί*

Το βιβλίο είναι πια συγκροτημένο, έχω ολοκληρώσει τη σελιδοποίηση, έχω ενσωματώσει και τις πιο πρόσφατες αξιόλογες φωτογραφίες, σχεδόν περιμένει το “τυπωθήτω”. Επισκέπτομαι εκείνη τη μέρα το Τελλόγλειο, ίσως την έκθεση του Σαχίνη ή του Βασιλειάδη, δεν θυμάμαι. Και, εξερχόμενος, αντιλαμβάνομαι το σαβανωμένο όχημα πίσω και κάτω από την εξωτερική σκάλα. Το περιεργάζομαι, αναρωτιέμαι τι δουλειά έχει εδώ, στον περίβολο ενός μουσείου τέχνης, ένα παροπλισμένο όχημα δύο τόννων και κάποιας σεβαστής ηλικίας. Το σκαλίζω “αρχαιολογώντας” και εντοπίζω, μέσα από το σχίσιμο της κουκούλας του, τρία γράμματα της “αρχαίας” επιγραφής. Ναι, βεβαίως, αμυδρά τώρα το θυμάμαι. Είναι ένα από τα ελάχιστα που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα. Το προσωπικό αυτοκίνητο του Νέστορα Τέλλογλου. Που η συλλογή του και το κληροδότημά του έγιναν αφορμή για να υπάρξει μετά τον θάνατό του το συγκεκριμένο ίδρυμα. Στον αυλόγυρο του οποίου, κάτω από τη σκάλα, κατέληξε να φιλοξενείται incognito το πολυτελές Rambler Classic του '65, περιμένοντας τον αρχαιολόγο του μέλλοντος να το ανασκάψει, αν στο μεταξύ δεν έχει προλάβει κάποιος ιστορικός της Τέχνης ή του Design να το αναδείξει ως έκθεμα των συλλογών του ίδιου του Τελλογλείου. Προλαβαίνω εγώ πάντως και του δίνω την πρώτη θέση στο κεφάλαιο του βιβλίου, που πραγματεύεται τα αμερικάνικα.

του **ΚΩΣΤΑ ΚΩΤΣΑΚΗ**
Καθηγητή προϊστορικής αρχαιολογίας Α.Π.Θ.

Βιογραφίες αντικειμένων

Με αφορμή το βιβλίο του Αρι Γεωργίου «Ωτομπιογκραφί»* και τα **αυτοκίνητα ενός ανήλικου φαντασιακού** της ομώνυμης έκθεσης στη βίλα Καπαντζή*

Φαντάζομαι ότι μια εύλογη απορία σας είναι τι γυρεύει ένας αρχαιολόγος να παρουσιάζει ένα βιβλίο με θέμα τα αυτοκίνητα, και μάλιστα ένας αρχαιολόγος ο οποίος μελετά την εποχή που δεν είχε ανακαλυφθεί ακόμη ο τροχός! Πρέπει να ομολογήσω ότι τα αυτοκίνητα, μετά από την εντελώς παιδική ηλικία, οπότε μου φαίνονταν σαν μεγάλα, γυαλιστερά παιχνίδια, ή σαν μικρότερη εκδοχή του οικείου χώρου της οικογενειακής ευτυχισμένης απαρτίας, έπαψαν να παίζουν κάποιο σοβαρό ρόλο στο προσωπικό μου φαντασιακό. Για να είμαι απολύτως ειλικρινής, στο λόγιο Πειραματικό Σχολείο, όπου φοιτούσα ως έφηβος, επικρατούσε η εδραία άποψη ότι η έντονη απασχόληση με το αυτοκίνητο περιείχε ένα στοιχείο ελαφρότητας, ενώ τάχα εμείς ασχολούμαστε με τα σοβαρά θέματα, φιλοσοφία και τέχνη, και αργότερα πολιτική και, γενικά, ζητήματα κοινωνικής ευαισθησίας και αλτρουισμού. Με δυο λόγια, χάσμα θεωρούσαμε ότι μας χώριζε από τους «τσιμισκάκηδες», εκείνους δηλαδή που κυκλοφορούσαν πάνω κάτω την Τσιμισκή, μέσα στα ιδιαίτερα, ασυνήθιστα αυτοκίνητά τους που μας έφερναν στον νου, με μεγάλη δόση, αμυντικής οπωσδήποτε, χαιρεκακίας και αυταρέσκειας, τον γνωστό στίχο του Καρυωτάκη «να βυθομετρούσατε και σεις με μια φουρκέτα τ' άδειο σας κεφάλι!». Κάποια χρόνια μετά, όταν διαπίστωσα με μεγάλη έκπληξη ότι γνωστός «τσιμισκάκιας» έγινε καθηγητής της Νομικής, και μάλιστα σε νεαρή ηλικία, άρχισα να σκέφτομαι ότι ίσως αυτή η θεωρία των δύο κόσμων να μην ήταν και τόσο σωστή, ενδεχομένως.

Volkswagen 1303, 1977
Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2013

Με τον Άρι είμαστε παιδικοί φίλοι. Αυτός στο σπίτι της γιαγιάς του, Αριστοτέλους 6 στο τρίτο, εγώ στο τέταρτο, συμπαθητικός, επικοινωνιακός και παρολίγον συνομήλικος, ήταν επόμενο να κολλήσουμε. Η γνωριμία μας, δική μας αποκλειστικά πρωτοβουλία, χωρίς τη μεσολάβηση των οικογενειών μας, περιείχε πολύ αυτοκίνητο, ακριβώς όπως το περιγράφει, είτε όταν παρατηρούσαμε από τα μπαλκόνια της Αριστοτέλους τα αμερικάνικα ταξί απέναντι, είτε όταν αναγνωρίζαμε τις μάρκες από τον ήχο της μηχανής τους πριν τα δούμε, είτε όταν βρισκόμαστε στην ταράτσα της πολυκατοικίας, σπρώχνοντας τα μικρά αυτοκινητάκια μας πάνω στο χτιστό στηθαίο που έπαιζε ρόλο αυτοκινητόδρομου. Στον πέμπτο της Αριστοτέλους έμενε ο κ. Φιτσουρίκας, έμπορος από τη Σμύρνη και μανιώδης κυνηγός και ψαράς, που διέθετε ένα τεράστιο Studebaker, σαν εκείνο του Εσκιάδη που εμφανίζεται στο βιβλίο και στην έκθεση, με το οποίο συχνά βρισκόμουν σε οικογενειακές εκδρομές. Το Studebaker του κ. Φιτσουρίκα είχε πρόβλημα υπερθέρμανσης, που το αντιμετώπιζε στον δρόμο τοποθετώντας φλούδες καρπουζιού πάνω στο ψυγείο της μηχανής. Μετά από λίγο, το Studebaker γέμιζε από μια γλυκιά μυρωδιά γλυκού του κουταλιού, που τη θυμάμαι ακόμη. Περιττό να πω ότι η γνώμη μου για την αξιοπιστία των αμερικανικών αυτοκινήτων κλονίστηκε από τότε ανεπανόρθωτα, και μαζί της, μάλλον όχι αδικαιολόγητα, και η λάμψη τους.

Στο Γυμνάσιο οι δρόμοι μας προσωρινά χωρίσανε, ο Άρις στο Κολλέγιο, εγώ στο Πειραματικό, και μαζί και το ενδιαφέρον μας για τα αυτοκίνητα. Συνέχισα να συναντώ τη Μαίρη στην Αγίας Σοφίας, καθώς περνούσε αγέρωχη με

* Ομιλία του Κώστα Κωτσάκη για την παρουσίαση του βιβλίου *Ωτο-μπιο-γκραφί* του Άρι Γεωργίου στο βιβλιοπωλείο του Μ.Ι.Ε.Τ., 18 Δεκεμβρίου 2015

Triumph Spitfire Mark III, 1969 Θεσσαλονίκη, 15 Αυγούστου 1997

Citroën DS, 1973 Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 1996

την μπλε ποδιά της προς τη Βαλαγιάννη, χωρίς φυσικά τότε να ξέρω ότι η πορεία της θα οδηγούσε στον Άρι. Οι συμμαθητές μου, κυρίως παιδιά μικρομεσαίων —καμιά σχέση με τα αρχοντόπουλα του Κολλεγίου—, ο γιος του υδραυλικού, του πολιτικού εξόριστου, του μπακάλη από τις Συκιές αλλά και του δικηγόρου βουλευτή της Ε.Ρ.Ε., που οι περισσότεροι διέπρεψαν αργότερα στον ακαδημαϊκό και επιστημονικό χώρο στην Ελλάδα και το εξωτερικό, δεν είχαν προς το παρόν πολύ χώρο για αυτοκίνητο, τουλάχιστον ως στοιχείο του άμεσου περιβάλλοντος, εκτός από δύο, ενδεχομένως τρεις, εξαιρέσεις — του βουλευτή μία από αυτές, οπωσδήποτε. Όπως είπα στην αρχή, το λόγιο περιβάλλον του Πειραματικού δεν ευνοούσε τη φανερή τουλάχιστον απασχόληση με αυτοκίνητα και τον φετιχισμό τους, αν και δεν γνωρίζω τι σκεφτόταν ενδόμυχα καθένας από τους συμμαθητές.

Όλα αυτά, νομίζω ότι είναι επαρκείς λόγοι για να βρίσκομαι εδώ, μια και έχει δηλωθεί καθαρά ότι η αυτοβιογραφία του τίτλου δεν αναφέρεται σε μια πραγματεία περί του αυτοκινήτου και της ιστορίας του, ούτε καν στη φετιχιστική επεξεργασία του αντικειμένου, αλλά σε μια βιωματική αυτοβιογραφία του ίδιου του Άρι. Εδώ υπεισέρχεται ο αρχαιολόγος, ως εξορισμού ειδικός στην ανασύνθεση του παρελθόντος, και μάλιστα μέσω της σχέσης με τα υλικά κατάλοιπα, μια που η βιογραφία αυτή υφαίνεται στενά με το αυτοκίνητο. Πρόκειται, όπως δηλώνει η φωτογραφία του εξωφύλλου, για μια πρόσκληση σε απογευματινή, φιλική και χαλαρή βόλτα στο παρελθόν με τον Άρι και το αυτοκίνητό του ή τα αυτοκίνητά του. Μια αυτοπροσωπογραφία του Άρι ή του αυτοκινήτου του; Τα δύο συνυφαίνονται τόσο στενά, ώστε το αυτοκίνητο σχεδόν να αποτελεί την είσοδο στον ενήλικο κόσμο, να συμμετέχει σε διαβατήριες τελετές μύησης με τις κρυφές, παράνομες βραδινές βόλτες με το αυτοκίνητο του πατέρα, και να σημαίνει το τέλος της παιδικής ηλικίας, που ολοκληρώθηκε, δυστυχώς βίαια και τραγικά, με το ίδιο όχημα και τον θάνατο του πατέρα. Χρονιά άλλωστε μετά την οποία οι αναφορές σε μοντέλα αυτοκινήτων αισθητά μειώνονται στα κείμενα, ενώ στις φωτογραφήσεις τους διακρίνει κανείς συχνότερα μια μάλλον ουδέτερη καταγραφική διάθεση.

Αλλά δεν θα προχωρήσω περισσότερο σε ψυχολογικο-ανθρωπολογική ανάλυση. Πιο μεγάλο βάθος για μένα έχουν η μορφή και τα υλικά με τα οποία χτίζεται αυτή η αυτοβιογραφία. Η αναφορά σε μάρκες και μοντέλα στο βιβλίο θυμίζει την Εγκυκλοπαίδεια του Κινέζου Αυτοκράτορα, όπως την αναφέρει ο Φουκώ στις ***Λέξεις και τα πράγματα***: «τα ζώα διαιρούνται α. σε όσα ανήκουν στον Αυτοκράτορα, β. στα ταριχευμένα, γ. στα εξημερωμένα, δ. στα χοιρίδια γάλακτος, ε. στις σειρήνες, ζ. στα μυθικά, η. στα αφηνιασμένα, θ. σε όσα σχεδιάζονται με λεπτό πινέλο καμήλας, ι. σε όσα έχουν μόλις σπάσει το κανάτι, κ. σε αυτά που από μακριά μοιάζουν με μύγες». Όμοια και οι αναφορές στο ***Ωτομπιογκραφί***. Δεν είναι μια συστηματική καταγραφή με βάση σταθερά κριτήρια,

Mercedes Benz 190 SL, 1955-1962 Θεσσαλονίκη, 26 Απριλίου 2013

είναι μια απαρίθμηση μνήμης, μια βιωματική παράθεση, στον βαθμό που τα συγκεκριμένα πράγματα μπλέκονται μέσα στην καθημερινή ζωή του συγγραφέα, από διάφορους δρόμους και με διαφορετικούς τρόπους. Εγώ, για παράδειγμα, δεν θα παρέλειπα ποτέ να αναφερθώ στο ανεκδιήγητο Triumph Dolomite, του Τάσου Χρηστίδη, με το οποίο περάσαμε μια ολόκληρη ημέρα μεταξύ Θεσσαλονίκης και Καβάλας, προσπαθώντας μάταια να επιδιορθώσουμε το αριστερό ημιαξόνιο που είχε φύγει από τη θέση του. Παρεμπιπτόντως, όμοιο είχε ο Μανόλης Ανδρόνικος, στο πορτ-μπαγκάζ του οποίου υποθέτω ότι μετέφερε κρυφά τη χρυσή λάρνακα του Φιλίππου από τη Βεργίνα στο Μουσείο Θεσσαλονίκης, όπως έχει πει ο ίδιος.

Η ζωή μας πράγματι βιώνεται μέσα από τα αντικείμενα που μας περιβάλλουν. Η παρουσία τους είναι τόσο αυτονόητη, ώστε δεν σκεφτόμαστε συχνά τη βαθύτερη σημασία τους για τη ζωή μας, παρά μόνο στην απλοϊκή εκδοχή του καταναλωτισμού ή ανάλογων καταδικαστέων συνηθειών. Λάθος άλλωστε που έκανε το λόγιο Πειραματικό, αποδοκιμάζοντας την ενασχόληση με τα αντικείμενα, για χάρη των ιδεών. Κάτι που ποτέ δεν έκανε το περισσότερο πραγματιστικό — για ευνόητους λόγους— Κολλέγιο. Λιγότεροι ωστόσο κατανοούν ότι, στην πραγματικότητα, ο υλικός πολιτισμός, η παραγωγή δηλαδή πραγμάτων και σημασιών που αυτά τα πράγματα αποκτούν, συνδέεται με την ίδια τη βιολογική διαδικασία της ανθρωποποίησης, αντιπροσωπεύει δηλαδή μια πρωταρχική διάσταση της ανθρώπινης κατάστασης. Εγκατοικούμε τον κόσμο μαζί με τα αντικείμενα που κατασκευάζουμε, από την πρώτη στιγμή που το αρχέγονο πρωτεύον κατασκεύασε το πρώτο τεχνούργημά του και συνδέθηκε άρρηκτα με την τεχνολογία και τα πράγματα.

Πράγματι, ο μετασχηματισμός της αδρανούς ύλης σε δρων αντικείμενο παράγει ένα πλήθος νοημάτων που σχετίζονται με την κατασκευή, τη χρήση αλλά και τον κοινωνικό ρόλο του αντικειμένου και των ανθρώπων που συνδέονται με αυτό, τα συστήματα αξιών στα οποία συμμετέχει, καθώς και με την ιστορία του — αυτό που ο ανθρωπολόγος Appadurai ονόμασε κοινωνική ζωή, και ο Kopytoff «βιογραφία του αντικειμένου». Τα νοήματα που συγκροτούν τις σχέσεις ανθρώπων και αντικειμένων και οι συνδυασμοί τους φτιάχνουν εκείνο που ο ανθρωπολόγος Geertz, όπως και ο φιλόσοφος Charles Sanders Peirce, πολύ πριν από αυτόν, μιλώντας για την ανθρώπινη σκέψη, περιέγραψαν ως έναν ιστό νοημάτων που υφαίνει ο ίδιος ο άνθρωπος και όπου μέσα είναι πιασμένος, δηλαδή τον ίδιο τον πολιτισμό.

Στη ***Φαινομενολογία του πνεύματος***, έργο από το οποίο πηγάζει το ρεύμα της σύγχρονης φαινομενολογίας, ο Hegel συζητά τη σχέση ανθρώπου / αντικειμένου. Περιγράφει την κίνηση της ιστορίας μέσω της διαδικασίας της εξαντικειμενοποίησης, όπου οτιδήποτε δημιουργεί ο άνθρωπος αποξενώνεται γρήγορα από τον δημιουργό του. Σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Miller, η περιγραφή αυτή σημαίνει ότι η συνείδηση

Austin Somerset, 1952
Θεσσαλονίκη 1979

Jeep Willis, 1956
Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1979

των ανθρώπων δεν έχει άλλον τρόπο να διαμορφωθεί παρά μόνο μέσα από την υλικότητα των πραγμάτων. Στη λογική αυτή, τα εξαντικειμενοποιημένα πράγματα είναι αυτά που διαμορφώνουν τους ανθρώπους, από τους οποίους όμως έχουν ήδη διαμορφωθεί. Ας σταθούμε σ' αυτή τη χεγκελιανή διαλεκτική, που αμφισβητεί τους δυισμούς της καρτεσιανής σκέψης, κυρίως τη διάκριση αντικειμένου και υποκειμένου, που στήριξε τη σύγχρονη νεωτερικότητα. Πράγματι, στη νεωτερική ανάγνωση, ο άνθρωπος και η δημιουργία του είναι καθηλωμένοι στις αποκλειστικά μετρήσιμες, αντικειμενικές, όψεις των φαινομένων, ενώ μένει εκτός η δραστικότητα του ανθρώπου, η ενεργός και αμφίδρομη σχέση του με τα αντικείμενα, που τα διαμορφώνει και διαμορφώνεται από αυτά. Σε αυτό το ζήτημα είναι ουσιαστική η σύγχρονη φαινομενολογία. «Δεν υπάρχει τίποτε έξω από το κείμενο» είναι η γνωστή φράση του Derrida, δηλαδή, με άλλα λόγια, δεν υπάρχει καμιά καθολικότητα, κανένα «βαθύ κείμενο» που έχει προηγηθεί από τη δημιουργία του νοήματος και των συναρτήσεών του. Και όταν λέω συναρτήσεις, εννοώ, ως αρχαιολόγος, το κοινωνικό πλαίσιο που κατοικείται και διαμορφώνεται από δραστικά αντικείμενα, στην περίπτωσή μας από αυτοκίνητα και ό,τι τα συνοδεύει.

Αλλά ακόμη και να διαπιστώσουμε ότι υπάρχουν αντικείμενα που δρουν, έχουν δηλαδή δραστικότητα, στην ουσία διατηρούμε έναν δυισμό· τον δυισμό των αντικειμένων και των ανθρώπων. Ο Bruno Latour, ο γνωστός κοινωνιολόγος της επιστήμης, είναι ιδιαίτερα κριτικός απέναντι σε αυτή τη διχοτομία, που δημιουργεί δύο διακριτές οντολογικές ζώνες: τους ανθρώπους, δηλαδή τον πολιτισμό, και τους μη ανθρώπους, δηλαδή τη φύση. Οι πραγματικές συνθήκες της σύγχρονης ζωής δείχνουν ότι η διάκριση αυτή, που αποτελεί καταστατική συνθήκη της νεωτερικότητας, έχει σήμερα σοβαρά κλονιστεί. Οι άνθρωποι, στην πραγματικότητα, μπορούν να θεωρηθούν κόμβοι σε ένα τεχνολογικό δίκτυο, η βιοτεχνολογία, η προοπτική της τεχνολογικής παρέμβασης στο DNA, μας κάνει ολοένα και περισσότερο τεχνολογοποιημένους, μας οδηγεί σε υβριδικές περιοχές, όπου οι άνθρωποι είναι

Mercedes-Benz 170 S, 1952 Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1979

BMW 1600, 1968 Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 1979

Άρις Γεωργίου
Θεσσαλονίκη
1952

ολοένα και λιγότερο μέρος μιας καθαρής, αγνής και αυτόνομης φύσης, ανάλογης με εκείνην που η νεωτερική ουτοπία προέβαλε. Τα ανθρωποποιημένα τεχνουργήματα, που σήμερα εκτείνονται από τα cyborgs και φτάνουν στα τεχνητά μέλη και όργανα, δεν είναι μόνο μέρος τεχνολογικής φαντασίας αλλά μπορούν να διαπιστωθούν και σε απλά αντικείμενα που παράγουν κανόνες ή προσδιορίζουν την ανθρώπινη δράση, και τώρα, και στο παρελθόν, όπως το εντός και το εκτός ενός κτίσματος, ή η κίνηση ενός αυτοκινήτου, ή το κράτημα ενός νεολιθικού αγγείου. Σε κάποιο σημείο του βιβλίου του, ο Άρις αναφέρει το παιδικό παιχνίδι της μίμησης του ύφους του αυτοκινήτου, όπως το ύφος ενός ανθρώπου. Πίσω από το απλό παιδικό παιχνίδι κρύβεται, όπως συχνά συμβαίνει, μια άλλη διάσταση του αντικειμένου/προσώπου, που ζει μαζί μας και διαμορφώνει ενεργά τη ζωή μας.

Κώστας Κωτσάκης
Κάιρο, 1951

Η αμφισημία που υπάρχει στον τίτλο του βιβλίου δεν είναι, από την άποψη αυτή, ένα απλό λογοπαίγνιο αλλά αποκαλύπτει εύστοχα μια βαθύτερη πραγματικότητα. Η βιογραφία του συγγραφέα και η βιογραφία των αντικειμένων-αυτοκινήτων είναι τόσο στενά συνδεδεμένη, ώστε δεν είναι δυνατό να κατανοήσει κανείς τη μία χωρίς την άλλη. Και δεν πρόκειται μόνο για τα παθητικά αντικείμενα που υπηρετούν την προσωπική ιστορία. Ποιος ξέρει ποια θα ήταν η ζωή του Άρι χωρίς τα συγκεκριμένα αυτοκίνητα στις συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες και στα συγκεκριμένα συγκείμενα; Ποια είναι η «ποίηση της ιστορίας», όπως λέει ο Vico, χωρίς τα αντικείμενα που την εγκατοικούν, μέσα στο άμορφο ρεύμα της ιστορίας, που δεν έχει συγκεκριμένο εξαρχής νόημα;

Μου άρεσε ιδιαίτερα η φωτογραφία του Άρι νηπίου, που τον «απίθωσαν επί του προσθίου άκρου της Μαρμάγκως», φωτογραφία που υπονοεί την πρώιμη σχέση του με το αυτοκίνητο και τον ισχυρό δεσμό μαζί του έκτοτε. Λέτε οι φωτογραφίες του βιβλίου να πηγάζουν εντέλει από αυτή την πρώιμη επαφή; Αντί για άλλη απάντηση, θα μου επιτρέψετε να σας δείξω μια δική μου φωτογραφία, στην ίδια ακριβώς ηλικία με τον Άρι, όταν με «απίθωσαν» επί της Πυραμίδος του Χέοπος στο Κάιρο. Άραγε να εξηγεί τη μετέπειτα σοβαρή εμπλοκή μου με την αρχαιολογία; Πάντως, αν ποτέ τελειώσω τη δική μου βιογραφία, ο Άρις θα είναι οπωσδήποτε αυτός που θα την παρουσιάσει. Ξέρει. ■

Lotus Elan, 1990
Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1996

Το ξενοδοχείο «Μεντιτερρανέ» στη λεωφόρο Νίκης (ιδιωτική συλλογή Β. Κολώνα)

του **ΒΑΣΙΛΗ ΚΟΛΩΝΑ**
Καθηγητή στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Τα ξενοδοχεία της Θεσσαλονίκης κατά τον Μεσοπόλεμο (1919-1939)

Τα ξενοδοχεία της Θεσσαλονίκης αποτελούν ένα γοητευτικό θέμα για τον ιστορικό της πόλης. Η ένταξή τους στον χώρο και τον χρόνο των τελευταίων 100 ετών πιστεύω ότι συνεισφέρει στην ίδια την ιστορία της πόλης. Αυτό δεν ισχύει μόνον επειδή πολλά από αυτά διατηρούνται μέχρι σήμερα — αρκετά θα κλείσουν σύντομα έναν αιώνα ζωής— αλλά και λόγω της σημασίας τους ως τόπου δράσης γνωστών και άγνωστων ηρώων και ως πλαισίου πολιτικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων.

Η πρώτη προσπάθεια ώστε να δημιουργηθεί στη χώρα μας νομικό πλαίσιο για τον τουρισμό, που σταδιακά θα αντικαταστήσει τον περιηγητισμό, χρονολογείται στο τέλος του α΄ παγκόσμιου πολέμου, με την ίδρυση του Γραφείου Ξένων και Εκθέσεων, το 1919. Ανάμεσα στις αρμοδιότητες της νεοσύστατης υπηρεσίας ήταν, μεταξύ άλλων, η μέριμνα για τις συγκοινωνίες, η εποπτεία των ξενοδοχείων, η φροντίδα για τον εξωραϊσμό των πόλεων και των αρχαιολογικών χώρων, η ευθύνη για τη λειτουργία των λουτροπόλεων, η οργάνωση και εποπτεία εορτών και παραστάσεων και η διαφήμιση της χώρας στο εξωτερικό.

Το 1929 το Γραφείο Ξένων και Εκθέσεων αναβαθμίζεται σε αυτόνομο οργανισμό. Ως σημαντικές αρμοδιότητες του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού ορίζονται η περαιτέρω διευκόλυνση και προστασία των περιηγητών —με την παράλληλη άρση των νομοθετικών φραγμών για τις μετακινήσεις εντός της επικράτειας—, η ενίσχυση των ξενοδοχείων μέσα από την παροχή επαρκών πιστώσεων, και βέβαια η ενίσχυση της προβολής της χώρας στο εξωτερικό.

Στη Θεσσαλονίκη, που αριθμεί λιγότερο από δύο δεκαετίες από την ενσωμάτωσή της στον εθνικό κορμό και μόλις μία δεκαετία από την έναρξη εφαρμογής του νέου σχεδίου μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1917, ιδρύεται Γραφείο Τουρισμού τον Σεπτέμβριο του 1930, με ακοπό «τον καθαρισμόν, τον εξωραϊσμόν και τον καλλωπισμόν των πλέον συχναζομένων αρτηριών και πλατειών της πόλεως». Εκτός από την απομάκρυνση των μικροπωλητών και των εμπορευμάτων από τους κεντρικούς δρόμους, ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στον καθαρισμό και την ανάδειξη των βυζαντινών μνημείων της πόλης (*Μακεδονία*, 24.2.1931).

Στο Γραφείο Τουρισμού Θεσσαλονίκης υπήρχε ειδικό τμήμα ξενοδοχείων, για τα οποία είχε καταρτισθεί πλήρες μητρώο, ενώ είχε οργανωθεί συστηματικά η εποπτεία και η επιθεώρηση λειτουργίας τους. «Η Θεσσαλονίκη έχει εν όλω 73 ξενοδοχεία, διαθέτουσα 3.662 κλίνες. Εξ αυτών, 6 είναι ξενοδοχεία πολυτελείας με 335 δωμάτια και 476 κλίνες, 15 α΄ τάξεως με 544 δωμάτια και 977 κλίνες, 37 β΄ τάξεως με 836 δωμάτια και 1.794 κλίνες και 15 γ΄ τάξεως με 180 δωμάτια και 415 κλίνες».

Η Εγνατία στη δεκαετία του 1930. Διακρίνονται τα ξενοδοχεία «Μινέρβα» και «Μεγάλη Βρεττανία» (Ιδιωτική συλλογή Τ. Λαδένη)

Το ξενοδοχείο «Ριτζ» στην πλατεία Ελευθερίας (ιδιωτική συλλογή Β. Κολώνα)

Τα ξενοδοχεία «Βαλκανική Ευρώπη» και «Αστόρια» (περ. 1930) [Αρχείο: Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης (φωτ. Αν. Σολομωνίδη)]

Η χωροθέτηση

Οι ενέργειες για τον επανασχεδιασμό και την ανοικοδόμηση του καμένου τμήματος άρχισαν αμέσως μετά το τέλος της πυρκαγιάς, με πρωτοβουλία του τότε υπουργού Συγκοινωνιών Αλ. Παπαναστασίου. Η μελέτη του νέου σχεδίου ανατέθηκε σε επταμελή επιτροπή, με επικεφαλής τον Γάλλο αρχιτέκτονα και πολεοδόμο E. Hébrard, και αποτελεί, σύμφωνα με τον Pierre Lavedan, το πρώτο πραγματικά μεγάλο έργο της ευρωπαϊκής πολεοδομίας.

Εντός των ορίων του Γ΄ Τομέα, του κατεξοχήν εμπορευματικού, θα κτισθούν τα πρώτα μέγαρα που θα στεγάσουν εμπορικές χρήσεις, καταστήματα, γραφεία, έδρες επιχειρήσεων και εταιρείες που πολλαπλασίασαν οι επιτακτικές ανάγκες της ανοικοδόμησης. Έτσι, διατηρούνται οι ίδιες χρήσεις γης στο παλιό centre des affaires της Θεσσαλονίκης, στην περιοχή δηλ. γύρω από την Οθωμανική Τράπεζα και την οδό Βενιζέλου, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα και τη μετατόπιση των λειτουργιών που επέρχεται προς όφελος των νέων χαράξεων.

Παράλληλα, ξενοδοχεία, πολυκαταστήματα, λέσχες και κινηματογράφοι έρχονται να συμπληρώσουν την εικόνα του κτιριολογικού εκσυγχρονισμού και ν' ανταποκριθούν στις ανάγκες που παρουσιάζει η κοινωνική ζωή μιας σύγχρονης πόλης. Τα ξενοδοχεία αυτής της περιόδου χωροθετούνται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους στον Γ΄ τομέα της Πυρικαύστου, τον κατεξοχήν εμπορευματικό, κατά μήκος κυρίως της Εγνατίας και σε καθέτους προς αυτήν οδούς, όπως οι Ελ. Σβορώνου, Συγγρού και Ι. Δραγούμη.

Δεν είναι τυχαίο ότι, ήδη το 1928, η Εγνατία περιγράφεται ως η «κυριωτέρα αρτηρία της πόλεως, από την οποία περνούν όλα τα αυτοκίνητα και αι άμαξαι, μεταφέροντας ξένους εξ Ευρώπης και εκ των χωρών της Βαλκανικής, με μέγαρα μεγαλοπρεπή, με καταστήματα λάμποντα και ξενοδοχεία μεγαλοπρεπή». Σημαντική επίσης συγκέντρωση ξενοδοχείων υπάρχει και στο τμήμα του πρώτου τομέα μεταξύ των οδών Βενιζέλου και Αγίας Σοφίας, και κυρίως κατά μήκος της οδού Κομνηνών. Είναι φανερό ότι στο νέο σχέδιο δεν υπάρχουν σημαντικές μετατοπίσεις στη χωροθέτηση των ξενοδοχείων σε σχέση με την κατάσταση που επικρατούσε πριν από την πυρκαγιά. Υπάρχουν ωστόσο διαφοροποιήσεις, όπως στην πλατεία Ελευθερίας, η οποία σχεδιάζεται εκ νέου και αποκτά έναν περισσότερο επιχειρησιακό χαρακτήρα (Μέγαρο Τ.Τ.Τ., τράπεζες Εθνική και Ιονική), και στην παραλιακή λεωφόρο, η οποία, με εξαίρεση το «Μεντιτερανέ» και το «Ματζέστικ», αποδίδεται στην κατοικία των υψηλών εισοδημάτων.

Τα ξενοδοχεία

Ο *Μέγας Οδηγός Β. Ελλάδος* του 1939 αναφέρει 80 ξενοδοχεία στο κέντρο της πόλης, αριθμό ενδεικτικό για τον νέο ρόλο που καλείται να παίξει η Θεσσαλονίκη ως μητροπολιτικό κέντρο και ελεύθερο λιμάνι στα Βαλκάνια.

Αναφέρουμε ενδεικτικά τα σημαντικότερα από τα ξενοδοχεία για τα οποία υπάρχει εικονογραφικό υλικό (φωτογραφίες ή/και σχέδια):

Στην Εγνατία, τα ξενοδοχεία «Βιέννη» (Γ. Καμπανέλ-

λος, 1925), «Ατλαντίς» (Γ. Μανούσος,1925), «Αλεξάνδρεια» (Αν. Μπίρδας, 1925), «Παρθενών» (Μ. Ρούμπενς 1925), «Νέα Ηλύσια» (Μ. Ρούμπενς, 1924), «Μινέρβα» (Γ. Καμπανέλλος, 1929), «Μεγάλη Βρεττανία» (Μ. Ρούμπενς, 1925, 1938) και «Θεσσαλικόν» (Α. Γρεκός 1922, Μ. Ρούμπενς, 1935) στη νότια πλευρά· «Νέαι Σέρραι» (Κ. Κοκορόπουλος 1922, Γ. Καμπανέλλος 1929), «Σαράντα Εκκλησίαι» (Α. Γρεκός 1922 και Αλ. Τζώνης, 1929), «Νέα Νίκη» (Α. Γρεκός, 1926, 1930), «Νέα Υόρκη», (Αφοί Δημητριάδη, 1925), «Μοντέρν» (Μ. Βασιλείου, 1920 & Κ. Κοκορόπουλος, Α. Ζαχαριάδης, 1924), «Εμπορικόν» (Γ. Βαρβέρης 1935), «Μέγας Αλέξανδρος» (Τρ. Νάτσης, 1920), και «Σωσσίδη» (Β. Τροφίμωφ, 1924) στη βόρεια πλευρά. Σε καθέτους στην Εγνατία υπάρχουν τα ξενοδοχεία «Αύγουστος Παλάς» (Ξ. Παιονίδης, 1922) στην οδό Ελ. Σβορώνου, «Αβέρωφ» (Αν. Οικοδ. Ετ. Ν. Χωρών, 1925), και «Κολόμβου» (Λ. Πάικος, 1922) στην οδό Λ. Σοφού, «Νέα Μητρόπολις» (Ι. Δημητριάδης, 1924) στην οδό Συγγρού και βορειότερα, στη συμβολή των οδών Ολύμπου & Αγν. Στρατιώτη, το ξενοδοχείο «Ορεστιάς-Καστοριά» (Ε. Μπερνασκόνι, 1924).

Στον Α΄ τομέα της Πυρικαύστου, τα ξενοδοχεία «Κοσμοπολίτ» στην Ερμού (Γ. Καμπανέλλος, 1929), «Αστόρια» (Α. Τζώνης - Λ. Παλαιολόγος, 1929) και «Βαλκανική Ευρώπη» (Γ. Σιάγας, 1925) στην Αγίας Σοφίας, «Λουξ Παλάς» (Κ. Οικονομόπουλος, 1927) στην Τσιμισκή, και «Λουξεμβούργο» (Ε. Μοδιάνο, 1924), «Κοντινεντάλ» (Ζ. Μωσέ, 1929), «Εξέλσιορ» (Ι. Πλεϋμπέρ - Ι. Χασσίδ-Φερνάνδες, 1925), και «Τουρίστ» (1922) στην οδό Κομνηνών. Στην πλατεία Ελευθερίας υπάρχουν τα ξενοδοχεία «Ριτζ» (Ι. Ζαχαριάδης - Κ. Κοκορόπουλος, 1924), «Μάτζεστερ» και, τέλος, στη λεωφόρο Νίκης, τα ξενοδοχεία «Mediterranean Palace», γνωστότερο ως «Μεντιτερανέ» (Μ. Δελλαδέτσιμας, 1922), ως «ανακατασκευή» του παλαιού ξενοδοχείου «Σπλέντιντ» (1908) και «Ματζέστικ» (Α. Γρεκός - Λ. Πάικος, 1922).

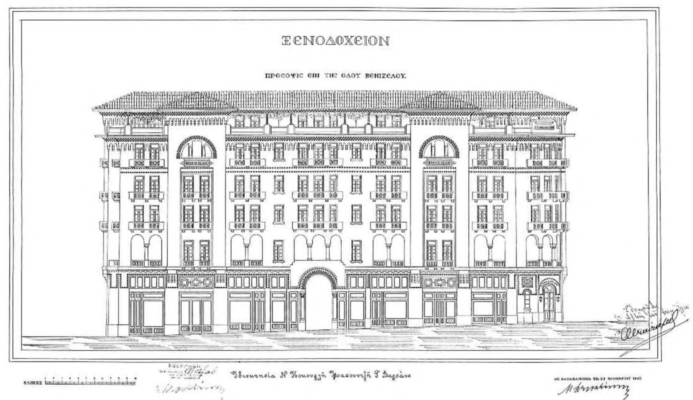
Τα περισσότερα από αυτά τα ξενοδοχεία διατηρούνται ως κελύφη στη σημερινή πόλη, ενώ λιγότερα από τα μισά διατηρούν την αρχική τους χρήση. Ορόσημο κατεδάφισης ή παύσης της λειτουργίας των περισσοτέρων τους ήταν ο σεισμός του 1978.

Η αρχιτεκτονική

Τα ξενοδοχεία του μεσοπολέμου, κτισμένα από τους διασημότερους αρχιτέκτονες της εποχής, δεν παρουσιάζουν, ως προς την τυπολογία, σημαντικές διαφορές από αυτά της προηγούμενης περιόδου. Η διαρρύθμιση ακολουθεί μια περισσότερο ορθολογική εκμετάλλευση του χώρου, την οποία υπαγορεύει η κατασκευή από μπετόν αρμέ, τα μεγέθη των δωματίων τυποποιούνται, περιορίζονται σημαντικά (με ελάχιστες εξαιρέσεις) οι κοινόχρηστοι χώροι. Τα ισόγεια, κατά κανόνα, στεγάζουν καταστήματα και ο αριθμός των ορόφων εξαρτάται από τις αξίες γης στην περιοχή, την οικοδομική δυνατότητα των ιδιοκτητών και τα μέγιστα επιτρεπόμενα ύψη. Ακολουθώντας τις διατάξεις του οικοδομικού κανονισμού που ισχύει για την Πυρίκαυστο, δεν διαφέρουν σημαντικά από τα αντίστοιχα κτίρια

Το ξενοδοχείο «Mediterranean Palace» στη λεωφόρο Νίκης. Διακρίνονται τα κελύφη των ξενοδοχείων «Olympos Palace» (I & II) και «Grand Hotel d'Angleterre», καθώς και του μεγάρου των Messageries Maritimes· επίσης, το νεόκτιστο κτίριο της εταιρείας Όλυμπος-Νάουσα (ιδιωτική συλλογή Β. Κολώνα)

Σχέδιο όψης για το ξενοδοχείο ιδιοκτησίας Ν. Κουκουφλή, Καπουντζή, Γ. Βαρσάνο (Μ. Δελλαδέτσιμας, 1925). Το κτίριο, γνωστό ως «Καραβάν Σεράι», ολοκληρώθηκε μεταπολεμικά και στέγασε το Δημαρχείο της πόλης (Αρχείο: Πολεοδομικό Γραφείο Θεσσαλονίκης)

Το ξενοδοχείο «Θεσσαλικόν» (Αρχείο: Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού του Ε.Ο.Τ. Κεντρικής Μακεδονίας)

Το κτίριο του ξενοδοχείου «Βιέννη» σήμερα (φωτ.: M. Troiani)

Σύγχρονη λήψη της Εγνατίας, όπου διακρίνονται τα ξενοδοχεία «Μινέρβα» και «Άτλας» (φωτ.: M. Troiani)

Το ξενοδοχείο «(Νέα) Ηλύσια» (φωτ.: Β. Κολώνας)

κατοικιών ή άλλων εμπορικών χρήσεων (κτίρια γραφείων, καταστήματα) και εντάσσονται στα συνεχή μέτωπα της ανοικοδομούμενης πόλης.

Όπως και στα υπόλοιπα κτίρια της δεκαετίας 1920-1930, είναι γεγονός ότι δεν θα προτιμηθούν οι νεωτεριστικές μορφές του μοντέρνου κινήματος και του Art Déco, αλλά ένας νέος εκλεκτισμός, εμπλουτισμένος με μορφολογικά δάνεια από αυτές τις σύγχρονες τάσεις και προσαρμοσμένος στην τεχνική του μπετόν αρμέ, που επιδιώκει να ενταχθεί στην προηγούμενη εικόνα της πόλης, ενώ αρκετά κτίρια ξενοδοχείων θα ακολουθήσουν τις μορφολογικές προτάσεις του σχεδίου Hébrard και θα δεχθούν επιρροές από τη νεοαποικιακή αρχιτεκτονική ή θα ανακαλέσουν μνήμες από το βυζαντινό παρελθόν της πόλης («Mediterranean Palace» [1922] και το ξενοδοχείο ιδιοκτησίας Κουκουφλή, Καπουντζή, Βαρσάνο [1925], που στέγασε επί σειράν ετών το δημαρχείο της πόλης (Καραβανσεράϊ).

Κατά τη δεκαετία του '30, η αστική τάξη του μεσοπολέμου προσπαθεί να διαφοροποιηθεί από τους προηγούμενους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τους οποίους είχαν αναδείξει άλλες κοινωνικοοικονομικές δυνάμεις, και αναζητά, μέσα από τις γεωμετρικές φόρμες του μοντέρνου κινήματος και τον σχηματοποιημένο διάκοσμο του Art-Déco, να εκφράσει τις φιλοδοξίες της, την πρόσφατη δύναμή της, τον "μοντερνισμό" της. Τα ξενοδοχεία «Θεσσαλικόν», «Εμπορικόν» και «Αίγλη», και τα τρία στην Εγνατία, αποτελούν τα αξιόλογα δείγματα της αρχιτεκτονικής του μοντέρνου, μεταξύ των ξενοδοχείων της Θεσσαλονίκης.

Ο εσωτερικός χώρος

Όσον αφορά τον εσωτερικό χώρο των ξενοδοχείων, αρκετά από αυτά διαθέτουν μεγάλους και εξειδικευμένους χώρους υποδοχής και εστίασης, όπως «ιδιαίτερα σαλόνια και κυλικείον πλουσιώτατον» («Νέα Μητρόπολις»), μπαρ αμερικανικού τύπου («Ριτζ»), αίθουσα αλληλογραφίας («Λουξ Παλάς») ή «αίθουσες κλειδοκυμβάλου, τεΐου και καπνιστήριον» («Μοντέρν»). Οι παρεχόμενες ανέσεις, ζεστό νερό σε όλα τα δωμάτια, κεντρική θέρμανση, τηλέφωνο και ανελκυστήρας, αναφέρονται με έμφαση στις διαφημιστικές καταχωρήσεις της εποχής, αλλά η ύπαρξη ιδιωτικού λουτρού αποτελεί σπάνια πολυτέλεια για την πλειονότητα των ξενοδοχείων της Θεσσαλονίκης.

Για τη «νέα πρωτοφανή επίπλωση, τον πολυτελέστατο διάκοσμο, τις ανέσεις (comforts) και ευκολίες των τελειοτέρων ευρωπαϊκών ξενοδοχείων» που μπορεί κανείς να βρει σ' ένα «πρότυπον ξενοδοχείον εν Ανατολή», θα είχε ενδιαφέρον να διαβάσει κανείς, τριάντα πέντε χρόνια μετά, την ***Έκθεση της Επιθεώρησης Ξενοδοχείων της Θεσσαλονίκης*** του 1961, όπου περιγράφεται η εικόνα που επικρατούσε στο εσωτερικό των άλλοτε καινοτόμων χώρων φιλοξενίας της πόλης, με έμφαση στην «επίπλωσιν» και τον «ρουχισμόν», αλλά και την τόσο δύσκολο να διατηρηθεί ομοιομορφία του «στυλ».

Mediterranean Palace

Βέβαια, το «καύχημα και το αγλάισμα της αναγεννηθείσης μακεδονικής πρωτευούσης και σέμνωμα της Ελλάδος ολοκλήρου» είναι το «Ολύμπιον Μέγαρον της Μεσογείου», γνωστό ως «Mediterranean Palace», «ιδεώδες ξενοδοχείον, εφάμιλλον των μεγαλειτέρων ευρωπαϊκών τοιούτων».

Διαφημιστική καταχώρηση στο ***Μακεδονικόν Ημερολόγιον*** του 1927 εκθειάζει, μεταξύ άλλων, «την εσωτερικήν διαίρεσιν, τον πλούτον της επιπλώσεως κοιτώνων, σαλονίων, εστιατορίων, και διαδρόμων ακόμη», τας «αιθούσας εστιατορίου και χορού» και τον «κρεμαστό κήπο ο οποίος συγκεντρώνει το καλοκαίρι τον καλύτερον κόσμον και αποτελεί το ωραιότερον Ντάνσινγκ της Θεσσαλονίκης».

Το «Μεντιτερράνεαν» αποτελεί το κέντρο της κοινωνικής ζωής, αλλά και ισχυρό σημείο αναφοράς στο θαλάσσιο μέτωπο της πόλης για περισσότερα από 50 χρόνια, μέχρι την εσπευσμένη κατεδάφισή του μετά τους σεισμούς του 1978.

«Οι ρυθμοί της τζάζ που έπαιζε στην ταράτσα του Μεντιτερράνεαν έφταναν ώς την κάμαρα του Βάσια από τα ορθάνοιχτα παράθυρα. [...]. Δινόταν κάποιος φιλανθρωπικός χορός, ένας από τους κοσμικούς χορούς της Θεσσαλονίκης. Το ασανσέρ ανέβαινε διαρκώς γεμάτο φράκα, σμόκιν, ανοιχτές τουαλέτες, διαμαντικά»·

Είναι το μοναδικό ξενοδοχείο της πόλης που αναφέρεται στη λογοτεχνία της γενιάς του '30, όταν ο Καραγάτσης τοποθετεί την εν Θεσσαλονίκη δράση του ***Γιούγκερμαν*** στην «παλιά πυρίκαυστη ζώνη, όπου κτίστηκε η μοντέρνα πόλη, που αποτελεί το Κέντρο, σα να λέμε το Σίτυ.».

Έκοψαν μια στενή πάροδο αριστερά, ξαναβγήκαν στον παραλιακό δρόμο και σταμάτησαν μπροστά σ' ένα περίεργο οικοδόμημα ακαθόριστου ρυθμού, αλλά με φανερές μεγάλες αξιώσεις. Ήταν το Ξενοδοχείο Μεντιτερράνεαν.

Ανέβηκαν στο δωμάτιο που είχε κρατήσει ο Καραμάνος για το Βάσια. Ευρύχωρη κάμαρα, επιπλωμένη με το καθιερωμένο γούστο, καθαρή και άνετη. Δίπλα υπήρχε μία τουαλέτα με λουτρό· μπροστά, μια μεγαλούτσικη βεράντα, που έβλεπε στη θάλασσα. Ο Γιούγκερμαν έμεινε ικανοποιημένος.

— Ωραία είν' εδώ. Ιδίως έχει φως, αέρα και θέα...

— Η δύση είναι όμορφη στο Θερμαϊκό. Θα ιδής απ' το μπαλκόνι σου φεγγαράδες αξέχαστες. Εξ άλλου, το μόνο πράγμα που αξίζει εδώ, είναι η νύχτα. [...]

Η δύση, η θέα στον Θερμαϊκό και η νύχτα της Θεσσαλονίκης, με επίκεντρο το εμβληματικό «Mediterranean Palace», θα σφραγίσουν την εικόνα της πόλης για περισσότερα από 70 χρόνια.

(Το κείμενο και οι εικόνες προέρχονται από την έκδοση: Β. Κολώνας, ***Εκατό χρόνια φιλοξενίας. Τα ξενοδοχεία της Θεσσαλονίκης***, Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης - University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2015). ■

Το ξενοδοχείο «Αύγουστος Παλάς» στην οδό Ελ. Σβορώνου (φωτ.: M. Troiani)

Το ξενοδοχείο «Εξέλσιορ» μετά την ανακαίνισή του (ιδιωτική συλλογή: ξενοδοχείο Ελ Γκρέκο)

Τα ξενοδοχεία «Kinissi Palace» (πρ. «Μοντέρν») και «Εμπορικόν», στη συμβολή των οδών Εγνατία και Συγγρού (φωτ.: M. Troiani)

του **ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΟΥΜΟΥΖΙΑ**
Συγγραφέα

Το δικό μας 2ο

Μια ιστορία ενός αιώνα, ενός χρόνου και ενός μήνα, στην Ικτίνου

Τι σκέψεις μπορεί να κάνει σήμερα ένας μαθητής του 2ου Γυμνασίου ή του 2ου Λυκείου Θεσσαλονίκης, αν συνειδητοποιήσει ότι στο θρανίο που κάθεται μπορεί να έχουν καθίσει ο Γιώργος Βαφόπουλος και ο Μ. Καραγάτσης, ο Αντώνης Μανιτάκης και ο Γιώργος Αναστασιάδης, ο Μανόλης Ανδρόνικος και ο Δημήτρης Παντερμαλής; Ότι στο δάπεδο της σκηνής του θεάτρου που πατά έχει πατήσει κι ο Κώστας Βουτσάς, ότι στην μπασκέτα που πετά την μπάλα του μπορεί να έχουν πετάξει τη δικιά τους μπάλα, πριν από μερικές δεκαετίες, ο Αγαμέμνων Γκράτσιος, ο Δημήτρης Ταλιαδώρος, ο Παναγιώτης Σπύρου, ο Σπύρος Βούγιας, ο Σάββας Τσιτουρίδης, ο Νίκος Χατζηνικολάου; Ότι στο υπόστεγο που στέκεται τα βροχερά πρωινά, έχουν σταθεί, κάποια άλλα βροχερά πρωινά στο παρελθόν, ο Τάκης Βαρβιτσιώτης, ο Ντίνος Χριστιανόπουλος, ο Σάκης Σερέφας, ο Ευάγγελος Βενιζέλος, ο Σωτήρης Κούβελας, ο Τηλέμαχος Αλαβέρας;

Η συνύπαρξη, έστω και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, τόσων προσωπικοτήτων, από διαφορετικούς μάλιστα χώρους, στην ίδια εκπαιδευτική μονάδα (που, μαζί με το 1ο Γυμνάσιο, λειτουργούν αδιάλειπτα από το 1914 και είναι τα αρχαιότερα εκπαιδευτήρια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της πόλης), δεν είναι τυχαία, φυσικά. Η έκταση του παρόντος κειμένου δεν επιτρέπει να αναλυθούν οι αιτίες αυτής της συνύπαρξης. Εξάλλου, αυτή, μαζί με την καταγραφή της ιστορίας του εκπαιδευτηρίου, έχει επιχειρηθεί λεπτομερέστερα αλλού.[1] Με αφορμή όμως τη συμπλήρωση 100 και πλέον ετών από τη λειτουργία του σχολείου, θα είχε ενδιαφέρον ένα ταξίδι στις κυριότερες φάσεις της πορείας του στον χρόνο, μέσα από τις αφηγήσεις μερικών από τους γνωστότερους αποφοίτους του.

Τον καιρό εκείνο [σ.σ.: 1917] *η είσοδος ενός μαθητή στο γυμνάσιο ήταν ένα μεγάλο γεγονός στη ζωή του. Εδώ, σ' αυτό το κτίριο, όπου δεν υπήρχαν τώρα «δάσκαλοι» αλλά «καθηγηταί», με ψηλά σκληρά κολλάρα και μπαστούνια με ασημένιες χειρολαβές, άνθρωποι αμίλητοι και βλοσυροί, που απαιτούσαν τον σεβασμό και ήσαν έτοιμοι να τον ανταποδώσουν με την επιτίμηση, επικρατούσε ένα κλίμα βαρύ, που γεννούσε τον τρόμο σ' όλους τους νεοφώτιστους. Οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων, με την αποκτημένη πια πείρα, ήσαν πιο ζωηροί, πιο τολμηροί και διηγούνταν, μ' αυταρέσκεια, απίθανες ιστορίες, για τη συμπεριφορά μερικών καθηγητών και για την αυστηρότητά τους.*[2]

[...] *τα γυμνασιακά μου χρόνια χρωματίστηκαν από τη δικτατορία του Μεταξά, τον πόλεμο και φυσικά την κατοχή. Κατά τη διάρκεια των πρώτων τάξεων, που ήταν ο Μεταξάς στην εξουσία, δεχόμασταν πολύ μεγάλη πίεση να γραφτούμε στη νεολαία του.* [...]

Η κατοχή, τώρα, είχε επίσης τις επιπτώσεις της στο σχολείο μας. Οι Γερμανοί επιτάξανε τα κτίρια του σχολείου και αναγκαστήκαμε να κάνουμε μάθημα σε άλλους χώρους, όπως στο δημοτικό που βρισκόταν απέναντι από τη Σχολή Βαλαγιάννη (σημερινό Μουσείο Μακεδονικού Αγώνα) και στους γυναικωνίτες της Αγίας Σοφίας. [...] *Κατά τη διάρκεια της κατοχής, επίσης, εξαφανίστηκαν όλοι οι συμμαθητές μου που ήταν εβραϊκής καταγωγής. Κανέναν δεν ξαναείδαμε μετά τον διωγμό τους.*

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής ήταν οι ταγματασφαλίτες συμμαθητές που είχαμε. Θυμάμαι έναν, που, ενώ καθόταν, κάρφωνε στο θρανίο το μαχαίρι του. Ένας άλλος, ο οποίος

1. Γ. Μουμουζιά: *Το δικό μας 2ο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης*, Αφοί Κυριακίδη 2010 (βλ. επίσης παραπομπές 3-12)
2. Γ. Βαφόπουλου: *Σελίδες αυτοβιογραφίας. «Το πάθος», τόμος πρώτος*, Εστία 1970
3. Χαρ. Ταλιαδώρος
4. Ντ. Χριστιανόπουλος

1969. Το Β΄ Γυμνάσιο παρελαύνει στην Τσιμισκή, με επικεφαλής τους σαλπιγκτές του. Στη μέση διακρίνεται ο Αλμπέρτο Εσκενάζη (αρχείο Α. Εσκενάζη).

φορούσε μάλιστα και γερμανική στολή, μπαίνοντας στην τάξη ακουμπούσε επάνω στο θρανίο μαζί με το μολύβι και το πιστόλι του. Άντε μετά να τολμήσει ο καθηγητής να τους πει κουβέντα, άντε μετά να γίνει κανονικό μάθημα στην τάξη».[3]

Όμως οι καιροί ήταν δύσκολοι. Είχαμε γερμανική κατοχή, και οι Γερμανοί είχαν επιτάξει το γυμνάσιο. Την πρώτη οκταταξίου την κάναμε πρόσφυγες στην Αγιά-Σοφιά και τη δευτέρα στη Μητρόπολη. Το 1941-1942 ήταν η χειρότερη χρονιά. Είχε πέσει μεγάλη πείνα, και οι άνθρωποι πέθαιναν στη μέση του δρόμου. Κι εγώ ο ίδιος κινδύνεψα να πεθάνω από πείνα δυο φορές, μια στις αρχές του 1942 και μια στα τέλη. Το πώς σώθηκα είναι άλλη ιστορία. Πάντως, όταν τελειώναμε τα μαθήματα, είχα μαζί μου μια σακούλα (μάλλον ένα πλεχτό δίχτυ) και έτρεχα αμέσως στο Καπάνι, μήπως βρω τίποτε που να τρώγεται. Μια φορά, θυμάμαι, βρήκα έξι ρεβύθια, που τα κάναμε καφέ, μια άλλη φορά μισή πατάτα. Μια φορά βρήκα μια καρπουζόφλουδα και όρμησα σαν τρελός. Την έτρωγα και τρέχαν τα ζουμιά από το στόμα μου, οπότε ξαφνικά σηκώνω τα μάτια μου, και τι να δω; Ο καθηγητής μου στεκόταν μπροστά μου και με παρατηρούσε βουρκωμένος. Ήθελα να με κατάπινε η γη, αλλά ο καθηγητής μου με πρόλαβε και μου είπε: «Μη στεναχωριέσαι, παιδί μου, κι εγώ γι' αυτή τη δουλειά βρίσκομαι εδώ», και μου έδειξε κι αυτός ένα πλεχτό δίχτυ που είχε μαζί του και μάζευε απ' τα σκουπίδια ό,τι έβρισκε. Ήταν συγκλονιστική και μοναδική εκείνη η στιγμή, αρχίσαμε να κλαίμε και οι δύο.[4]

«Μια φορά, όμως, στο «Εθνικό» («Εθνικό» λεγόταν ένας κινηματογράφος στην παραλία, δίπλα από το αμερικάνικο προξενείο –νομίζω, μετά ονομάστηκε «Κεντρικό»-) ήταν στον εξώστη ένας χωροφύλακας, ο οποίος μας είδε που πετάξαμε τις προκηρύξεις.

«Έλα εδώ εσύ! Τι κάνεις εδώ πέρα;», μου λέει, με πιάνει και αρχίζει να μου ψάχνει το πανωφόρι — ένα στρατιωτικό αμπέχονο φορούσα. Βρίσκει ένα ημερολόγιο, στο οποίο ήταν γραμμένος ο ύμνος του «Αετόπουλου» («Αετόπουλα» ήταν η μαθητική οργάνωση του Κ.Κ.Ε.).

«Δεν είναι δικό μου», δικαιολογήθηκα εγώ. «Έκανα «σκαλομαρία» στο τραμ και το βρήκα εκεί, στο Βαρδάρη.»

«Εντάξει, εντάξει» μου είπε και μ' άφησε. Την άλλη μέρα μπαίνει ο γυμνασιάρχης, ο Βαρβατσούλης, στην τάξη και ρωτά:

Μαθητικό συσσίτιο κατά το σχολικό έτος 1931-1932. (Από το βιβλίο του Κ. Τομανά *Τα σχολεία της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1944*, Νησίδες 1997.)

Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, οι μαθητές γράφουν διαγώνισμα στην Αγία Σοφία (εφημ. *Μακεδονία*)

Μάθημα στην αίθουσα. Αυτός που σηκώνει το χέρι του στην τελευταία σειρά είναι ο Ευάγγελος Βενιζέλος (αρχείο Ν. Βαβούρη).

«Ποιος είναι ο Βουτσάς;»

«Εγώ, κύριε γυμνασιάρχα.»

«Έλα μαζί μου» μου λέει και με παίρνει μαζί του στο γραφείο του. Πάω κι εκεί βλέπω τον χωροφύλακα, ο οποίος είχε βρει τα στοιχεία μου όλα (όνομα, διεύθυνση κτλ.) από το ημερολόγιο. Αυτό το καθίκι όμως τι είχε κάνει! Κάτω από τον ύμνο του «Αετόπουλου», ο οποίος ήταν γραμμένος με μολύβι Faber, και μάλιστα με πλαγιαστά και ξεθωριασμένα γράμματα, έγραψε (με άλλο μολύβι, που είχε ψιλή μύτη) «ζήτω η κόκκινη σημαία, κάτω η ελληνική».

Εγώ, μόλις το είδα, έβαλα τα κλάματα, άρχισα να φωνάζω και να τσιρίζω και να λέω στον γυμνασιάρχη ότι αυτό δεν το είχα γράψει εγώ, ότι ήταν γραμμένο με άλλο μολύβι, που δεν ήταν δικό μου κτλ. Ο Βαρβατσούλης κατάλαβε τι έγινε —ήταν εξάλλου γυμνασιάρχης με ανοιχτά μυαλά—, είπε στον χωροφύλακα «καλά κύριε, πηγαίνετε, θα τον τιμωρήσουμε» και κράτησε το ημερολόγιο. Κι όταν έφυγε ο χωροφύλακας, μου είπε να μη στεναχωριέμαι, γιατί έτσι είναι αυτά τα πράγματα, και δε με τιμώρησε.[5]

Ήταν φυσικό ότι στο κέντρο της πόλης η κοινωνική αντανάκλαση του εμφυλίου δεν ήταν τόσο έντονη όσο στην περιφέρεια, με την τεράστια συσσώρευση των «ανταρτόπληκτων», ανέργων σχεδόν στο σύνολό τους. Όμως, η φτώχεια, τα μπαλωμένα ρούχα και παπούτσια, ήταν ορατά και στο δεύτερο Γυμνάσιο. Και λίγο πιο πέρα ήταν το Καραβάν-Σεράι (το σημερινό Δημαρχείο στη Βενιζέλου), όπου στοιβάζονταν εκατοντάδες οικογένειες «ανταρτόπληκτων» σε άθλιες συνθήκες [...].

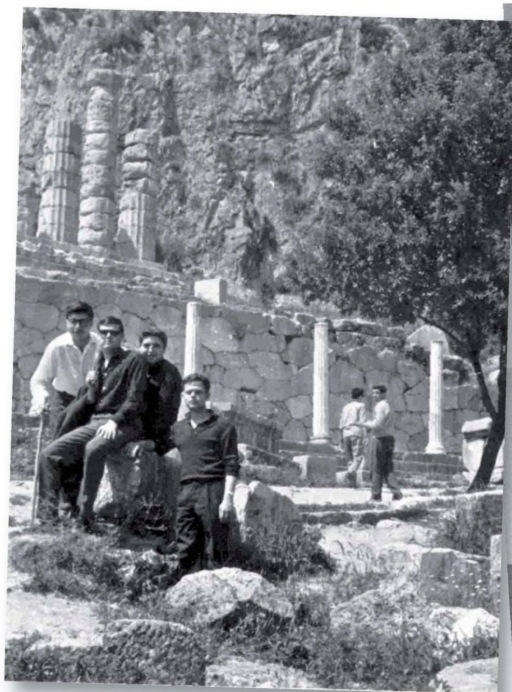
Πρέπει όμως να προσθέσω ότι, κοντά στις κοινωνικές επιπτώσεις των συνθηκών της περιόδου εκείνης, υπήρχαν και έντονες διεργασίες εθνικιστικού και παραεκκλησιαστικού χαρακτήρα, με κέντρο το σχολείο. Παραεκκλησιαστικοί κύκλοι, για παράδειγμα, ασκούσαν φορτική πίεση, ακόμα και στις οικογένειές μας, να ενταχθούμε στα κατηχητικά αλλά και στις παραεκκλησιαστικές οργανώσεις [...].

Σε αντίθεση προς την περίπτωση των παραεκκλησιαστικών οργανώσεων, οι καθηγητές, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, κρατούσαν την εκπαιδευτική διαδικασία και τους μαθητές μακριά από την τρέχουσα συγκρουσιακή συγκυρία. Αυτό, ανάμεσα στα άλλα, μας έδινε και ένα αίσθημα ασφάλειας στο χώρο του σχολείου.[6]

Κατά τη γνώμη μου, η σχολική ζωή του Β΄ Γυμνασίου που εγώ βίωσα, όπως και όλων των γυμνασίων της πατρίδας μας, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την τότε πολιτική κατάσταση. Όσο και αν το τέλος του εμφύλιου πολέμου μού φαινόταν τότε ένα μακρινό παρελθόν, ωστόσο, όταν μπήκα στην πρώτη γυμνασίου (Γ΄τάξη του οκτατάξιου γυμνασίου ονομαζόταν τότε), τον Οκτώβριο του 1954, είχαν περάσει μόλις πέντε χρόνια από τη λήξη του πολέμου αυτού. Τα πάθη ήταν έντονα, η εθνικοφροσύνη κυρίαρχη ιδεολογία, ο κόσμος μοιρασμένος σε «νικητές» και «ηττημένους», η εκπαίδευση, όχι μόνο στο Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων Θεσσαλονίκης αλλά σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, αυταρχική. Ίσως αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός νέου τύπου «μορφωμένου» πολίτη: υπάκουου, αλλά και φοβισμένου.

Θυμούμαι ότι, στο πρώτο μάθημα των αρχαίων ελληνικών, ο φιλόλογος καθηγητής ρώτησε ποιοι μαθητές είχαν πατέρα αξιωματικό. Τους μαθητές αυτούς, τέσσερις ή πέντε, αν δε με ξεγελά η μνήμη μου, τους σήκωσε στην έδρα, τους έβαλε σε μια σειρά ανάλογα με τον βαθμό του πατέρα τους και στη συνέχεια τους συνεχάρη με χειραψία.

Ο ίδιος καθηγητής μάς δίδασκε και νέα ελληνικά. Στο πλαίσιο του μαθήματος αυτού, μας διάβαζε πατριωτικούς λόγους, που ο ίδιος είχε στο παρελθόν εκφωνήσει, με θεματολογία πάντοτε τη συντριβή του «κουμμουνιστο-συμμοριτισμού».[7]

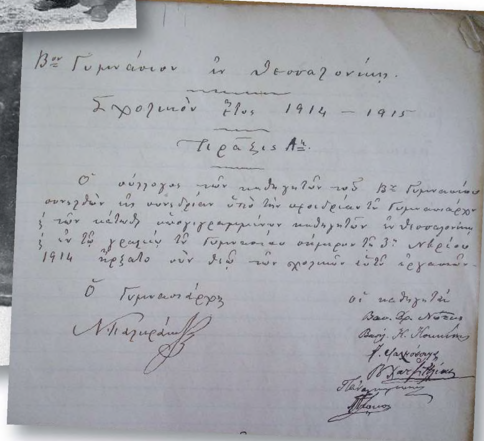
Μαθητική εκδρομή στους Δελφούς. Πρώτος από δεξιά ο Αντώνης Μανιτάκης και δεύτερος ο Γιώργος Αναστασιάδης (αρχείο Γ. Αναστασιάδη).

1948. Μαθητική εκδρομή στο Ωραιόκαστρο. Στη μέση της φωτογραφίας, με την μπάλα, ο Ντίνος Χριστιανόπουλος (αρχείο Ν. Χριστιανόπουλου).

Ο καθηγητής Δούτσος παραλαμβάνει ανθοδέσμη από τον πρόεδρο της τάξης, Χρήστο Φώλια (αρχείο Γ. Τόλιου).

Βον Γυμνάσιον ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Σχολικὸν ἔτος 1914 – 1915

Πρᾶξις Αη.

Ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν τοῦ Βου Γυμνασίου συνελθὼν εἰς συνεδρίαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γυμνασιάρχου καὶ τῶν κάτωθι ὑπογεγραμμένων καθηγητῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ Γυμνασίου σήμερον τῇ 3ῃ Νοεμβρίου 1914 ἤρξατο σὺν Θεῷ τῶν σχολικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν.

Ὁ Γυμνασιάρχης

Οἱ καθηγηταί

3 Νοεμβρίου 1914. Η πρώτη πράξη του Συλλόγου καθηγητών του Β΄ Γυμνασίου Αρρένων Θεσσαλονίκης.

Ούτε μπορώ να ξεχάσω το "σπάσιμο" με την προσευχή και τη στοίχιση πριν μπούμε στις τάξεις. Αλλά ακόμα μεγαλύτερο "σπάσιμο" ήταν ο εκκλησιασμός, ο οποίος γινόταν κατά τη διάρκεια της πρωινής λειτουργίας την Κυριακή. Έπρεπε να πάμε πάλι στο σχολείο, κυριακάτικα, να συνταχθούμε και να μεταβούμε μετά στην Αγία Σοφία ή την Αχειροποίητο. Πολλοί κατάφερναν να διαρρεύσουν κατά τη διάρκεια της μετάβασης. Οι υπόλοιποι ήμαστε αναγκασμένοι να σταθούμε για μία ή δύο ώρες όρθιοι, περιμένοντας τη λήξη της λειτουργίας.[8]

Ιδρωμένος, μουσκεμένος κάποιες φορές, έμπαινα στην τάξη. Η πρώτη αγωνία, όλων μας, ήταν τι σημειώματα μας είχαν αφήσει οι μαθήτριες του 4ου Γυμνασίου Θηλέων, που συστεγαζόταν για χρόνια με το δικό μας. Τα θρανία είχαν, όλα ανεξαιρέτως, τρύπες. Άφηναν σημειώματα εκείνες ή εμείς, δινόταν η απάντηση και τα εφηβικά ραντεβού και καρδιοχτύπια κλεινόντουσαν πάντα στο πιο κοντινό πάρκο και παγκάκι. Πολλοί ήταν οι «ερωτευμένοι» συμμαθητές, που έτρωγαν την «χυλόπιτα». Κι άλλοι που γύριζαν απογοητευμένοι την άλλη μέρα, αφού το «πρόσωπο» με το οποίο συναντήθηκαν ήταν «άστα να πάνε».[9]

Η αλλαγή του καθεστώτος μετά τον Απρίλη του '67 (εγώ τότε πήγαινα στην τρίτη τάξη) έκανε το σχολείο πιο αυστηρό και αυταρχικό απ' ό,τι ήταν. Τα δημοκρατικά δικαιώματα ήταν φυσικά ανύπαρκτα, και ορισμένοι καθηγητές, όπως ο γυμνασιάρχης Σπύρου ή ο γυμναστής Παπαδόπουλος (ο διαβόητος «Μπούγιος»), έγιναν ακόμα πιο σκληροί. Πέρα από τους καθημερινούς ή επετειακούς δεκάρικους λόγους υπέρ του συστήματος, η ενεργοποίηση της διαταγής για κούρεμα «εν χρω» μας προκάλεσε τεράστιο πρόβλημα, αφού τα μαλλιά ήταν για εμάς η μοναδική δυνατότητα έκφρασης. Θυμάμαι τον «Μπούγιο», όπως τον αποκαλούσαμε, να μας ψάχνει στη γραμμή και να μας διώχνει για κούρεμα. Στην επιστροφή τον βρίσκαμε στην πόρτα με χάρακα, να μετράει τη φράντζα. Για να μας αφήσει να ξαναμπούμε, το μήκος της δεν έπρεπε να ξεπερνάει το 1,5 εκατοστό![10]

Όταν θυμάμαι τα χρόνια του γυμνασίου, το πρώτο πράγμα που μου έρχεται στο μυαλό είναι δύο εξωσχολικά στέκια· το «Λίγο απ' όλα» και ο «Τάφος». Ο «Τάφος», ειδικά, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με κάθε μαθητή του 2ου —τόσο με τους άριστους όσο και μ' αυτούς που δεν είχαν καλές σχέσεις με τα μαθήματα— και θα μπορούσα να πω ότι λειτουργούσε σαν ένα παράρτημα του σχολείου, μόνο που αντί για μαθηματικά, αρχαία ή φυσική, εκεί μαθαίναμε μπιλιάρδο, ποδοσφαιράκι και χαρτιά.[11]
Τον Σεπτέμβρη του 1978 πήγα στο γυμνάσιο, το 2ο Γυμνάσιο (αρρένων τότε) Θεσσαλονίκης, ένα σχολείο που, εκείνη την περίοδο, είχε τη μισή αυλή του κατειλημμένη από υλικά οικοδομών, καθώς προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές του από τους πρόσφατους σεισμούς του Ιουνίου. Την επόμενη χρονιά, τυπικά πάψαμε να είμαστε γυμνάσιο αρρένων, αφού τα σχολεία όλης της χώρας έγιναν μικτά. Έτσι, αποκτήσαμε κι εμείς τις πρώτες μας μαθήτριες, η παρουσία των οποίων στην αρχή αντιμετωπίστηκε με ενδιαφέρον.[12] ■

5. Κ. Βουτσάς
6. Ν. Ακριτίδης
7. Γ. Παπαναστασίου
8. Γ. Αναστασιάδης
9. Κ. Τσαρούχας
10. Σ. Βούγιας
11. Α. Γιαννακουδάκης
12. Δ. Παπαπδόπουλος

της **ΜΑΤΟΥΛΑΣ ΣΚΑΛΤΣΑ**
Καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης και Μουσειολογίας στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Α.Π.Θ.
Φωτογραφίες: **ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ**

Ευτυχείς συνέργειες

Το Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, το Μεταπτυχιακό «Μουσειολογία-Διαχείριση Πολιτισμού» του Α.Π.Θ. και η Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος

Το Διαπανεπιστημιακό Μεταπτυχιακό «Μουσειολογία-Διαχείριση Πολιτισμού», στα δεκαπέντε χρόνια λειτουργίας του στη Θεσσαλονίκη, στο Α.Π.Θ., εμπλέκεται συστηματικά με τα πολιτιστικά ζητήματα της πόλης και της χώρας, μια και το θεωρεί υποχρέωσή του, στο πλαίσιο της σύνδεσής του με την κοινωνία.[1] Μια τέτοια προσπάθεια ήταν και αυτή για το Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Το 2014, μια ομάδα μεταπτυχιακών φοιτητών[2] έκανε την πρακτική της στο Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, με στόχο να μπει μια οργανωτική μουσειακή τάξη στο πλήθος και το εύρος των αντικειμένων του Μουσείου[3]. Μια τέτοια καταγραφή είναι το πρώτο βήμα για να βρει η φροντίδα και το μεράκι κάθε συλλέκτη τον δρόμο προς ένα μουσείο που θα αγκαλιάζει τον κόσμο.

Η συλλογή περιλαμβάνει μεγάλα εκθέματα, όπως γερμανικά βαγόνια εκτοπισμού των εβραίων της Θεσσαλονίκης, βαγόνια του Orient Express (εστιατόριο και κλινάμαξα), αλλά και μικρότερα, όπως βασιλικούς θυρεούς και έπιπλα βασιλικών βαγονιών εξαιρετικής τέχνης ή και ακόμη μικρότερα και λιγότερο φανταχτερά, όπως εισιτήρια, νομίσματα, κλειδιά αλλαγής σιδηροδρομικών γραμμών και κροτίδες προειδοποίησης αμαξοστοιχίας για κατεστραμμένο δίκτυο. Μέρος του υλικού στεγάζεται στο σιδηροδρομικό κτίριο που σχεδιάστηκε στο τέλος του 19ου αι. από τον γνωστό αρχιτέκτονα Pierro Arrigoni και λειτούργησε ως στρατιωτικός σταθμός της εταιρείας Jonction Salonique-Constantinople. Κατόπιν, δύο από τους παραπάνω φοιτητές,[4] μελέτησαν, αν και ακατάγραφο, το σύνολο του εκθεσιακού υλικού και έκαναν δύο αλληλοσυμπληρούμενες διπλωματικές εργασίες. Μία νοηματική-μουσειολογική, η οποία, μετά από έρευνα, δείχνει ότι ο σιδηρόδρομος στη Θεσσαλονίκη υπήρξε εργαλείο ανάπτυξης, μετέχοντας στη διαμόρφωση των νέων συνθηκών στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης, και μία εικαστική-μουσειολογική, η οποία νοηματοδοτούσε τα μεγάλα εκθέματα του υπαίθριου χώρου του μουσείου, έκτασης έξι στρεμμάτων περίπου.

Όλη η εργασία της καταγραφής, η οποία διήρκεσε δύο μήνες, έγινε δυνατή επειδή η ψυχή του Μουσείου, ο πρόεδρος του Δ.Σ. του Συλλόγου των Φίλων Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης, πρώην τεχνικός γεφυρών και ατμομηχανών σιδηροδρόμων και υπάλληλος του Ο.Σ.Ε., Ευθύμης Κοντόπουλος, βρισκόταν καθημερινά μαζί μας, για να παρέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες χρήσης και προέλευσης του —αδιάγνωστου για το ανυποψίαστο βλέμμα— σιδηροδρομικού υλικού. Αλλά και οι φοιτητές μας και εμείς αποκτήσαμε μια ιδιαίτερη σχέση με αυτόν τον παθιασμένο, 86χρονονο τότε,

1. Σ' αυτά τα 15 χρόνια, από το 2001: οργάνωσε συνέδρια στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα για πολιτιστικά και μουσειακά θέματα αιχμής· έφερε στην πόλη διεθνώς έγκριτους ειδικούς από τα μεγαλύτερα μουσεία του κόσμου· οργάνωσε με τους φοιτητές του πρότυπες εκθέσεις με καθημερινά αντικείμενα· έβγαλε τους φοιτητές του στην πόλη και, με εναλλακτικές ξεναγήσεις, έδειξε τι σημαίνει πραγματική οικειοποίηση των μνημείων από χιλιάδες κατοίκους της· επεξεργάστηκε θέματα που δείχνουν τον προωθημένο δρόμο που μπορεί το πανεπιστήμιο να ανοίξει προς όφελος της πόλης· τέλος, πρόσφερε κοινωνικό έργο ποιότητας, με την πρακτική και τις διπλωματικές των φοιτητών του. Φέτος εκπονήθηκαν αρκετές διπλωματικές που αφορούν πολιτιστικούς φορείς της Θεσσαλονίκης και οι οποίες μπορούν να βρουν τον δρόμο της υλοποίησης, στη βάση των προτάσεων στις οποίες προβαίνουν. Ειδικότερα, στον κύκλο 2014-2016 εκπονήθηκαν διπλωματικές για «πραγματικά θέματα» σε πραγματικούς χώρους, που αφορούσαν ***Το Μουσείο του ΠΑΟΚ***, στο γήπεδό του, ***Μόνιμη έκθεση της ιστορίας του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος***, στο φουαγιέ του ΚΘΒΕ, ***Εκπαιδευτικό πρόγραμμα και έκθεση με έργα παιδιών ειδικών αναγκών*** στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, ***Ηλεκτρονικό παιχνίδι*** στη βάση των Συλλογών του Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, ***Πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλονίκη*** κ.ά. Περισσότερα για τις δράσεις του Διαπανεπιστημιακού Μεταπτυχιακού «Μουσειολογία - Διαχείριση Πολιτισμού» βλ. https://ma-museology.web.auth.gr/en/studies/postgraduate-studies/events
2. Ηρακλής Γκουντάρας, αρχαιολόγος, ιστορικός τέχνης-μουσειολόγος· Ελένη Κοτίτσα, θεατρολόγος-μουσειολόγος· Δανάη Τεζαψίδου, εικαστικός-μουσειολόγος· Χρύσα Τιφτίκογλου, εκπαιδευτικός-μουσειολόγος.
3. Βλ. σχετικό βίντεο που συνέθεσαν οι ίδιοι οι φοιτητές, με τη βοήθεια του συμφοιτητή τους Ηρακλή Καλογερόπουλου, στα https://www.youtube.com/watch?v=FRzxcWcbbjk και http://ma-museology.web.auth.gr/en/studies/postgraduate-studies/internships/Railway-Museum-of-Thessaloniki
4. Οι φοιτητές τότε και απόφοιτοι πλέον, Η. Γκουντάρας και Δ. Τεζαψίδου, υπό την εποπτεία της υπογράφουσας και του ομότιμου καθηγητή Πάνου Τζώνου, συντονιστή Διδακτικών Περιοχών εκθεσιακού σχεδιασμού του Μεταπτυχιακού.

άνθρωπο, που καταφέρνει, βρίσκοντας πόρους με προσωπικές προσπάθειες, να διατηρεί τον χώρο περιποιημένο και επισκέψιμο για τα σχολεία. Κατάφερε ακόμα να ανακτήσει για το Μουσείο ζωτικό υπαίθριο χώρο, για πολλά χρόνια παρανόμως ιδιοποιημένο από τον γνωστό συνδυασμό δημόσιας αδιαφορίας και ιδιωτικού ενδιαφέροντος για καταπάτηση δημόσιας γης. Η δειγματοληπτική μελέτη του εκθεσιακού υλικού και η συστηματική ιστορική στο πλαίσιο των δύο διπλωματικών εργασιών αποδείκνυαν ότι θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα μουσείο διεθνών προδιαγραφών, σημαντικός πόλος ανάπτυξης των περιοχών Ευόσμου, Κορδελιού, Μενεμένης, Αμπελοκήπων, στα όρια των οποίων βρίσκεται η έκταση του Μουσείου, και σε σύνδεση με την περιοχή ανέγερσης του Μουσείου Ολοκαυτώματος Θεσσαλονίκης, αλλά και στην γραμμή ανάπτυξης του μετρό προς τη δυτική Θεσσαλονίκη.

Μετά από δύο χρόνια αναζήτησης πόρων για την έναρξη των εργασιών καταγραφής, η διέξοδος διαφάνηκε από το ενδιαφέρον επιχειρηματιών της Θεσσαλονίκης. Η Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, αναγνωρίζοντας την αναπτυξιακή προοπτική του Μουσείου για την περιοχή και την πολυτιμότητα του εκθεσιακού του υλικού για την ιστορία της Θεσσαλονίκης και της Μακεδονίας, με την ευαισθησία που τη χαρακτηρίζει για την διάσωση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Θεσσαλονίκης, στηρίζει την έναρξη της πρώτης φάσης καταγραφής των συλλογών του Σιδηροδρομικού Μουσείου Θεσσαλονίκης και την ευνοήτως επείγουσα μαγνητοσκόπηση των πληροφοριών από τον 88χρονο πλέον Ευθύμη Κοντόπουλο.

Στο μεταξύ, προστέθηκαν στην ομάδα και οι νέοι απόφοιτοι του μεταπτυχιακού.[5] Μια ομάδα νεανική, γεμάτη όρεξη και γνώσεις, μπαίνει στη μάχη της διάσωσης ενός υλικού πολύτιμου για τη μνήμη της πόλης και για τους ανθρώπους της. Πολύτιμου γιατί η πληρότητα και το εύρος της συλλογής μπορούν να μιλήσουν για ιστορίες από το παρελθόν της Θεσσαλονίκης, των Βαλκανίων και της χώρας, για ιστορίες ανθρώπων της προσφυγιάς και της μετανάστευσης, που γνωρίζουν πολύ καλά και οι κάτοικοι των γειτονικών Δήμων, αλλά και για ευτυχείς στιγμές συνεργασίας με την εκσυγχρονιστική Δύση, διαπολιτισμικής συνύπαρξης και οικονομικής μεταπολεμικής ανάπτυξης. Μπορεί ακόμη να μιλήσει για το σήμερα και για συνθήκες υπό τις οποίες η γεωπολιτική και στρατηγική θέση της Θεσσαλονίκης και της χώρας φέρνουν κοντά το τώρα με το τότε.

Έτσι λοιπόν, όπως έλεγε και ο πατέρας της σύγχρονης κριτικής μουσείων Keneth Hudson,[6] που το 1977 καθιέρωσε το European Museum of the Year Award,[7] για να δημιουργηθεί ένα μουσείο πρέπει να συγκλίνουν στον κατάλληλο χρόνο οι προθέσεις, τα οράματα και η απόφαση για δράση περισσότερων ανθρώπων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ήταν οι άνθρωποι και το Δ.Σ. της Πολιτιστικής Εταιρείας Επιχειρηματιών Β. Ελλάδος, ο αφοσιωμένος και μοναδικός γνώστης του υλικού κ. Κοντόπουλος, τα μέλη του Συλλόγου Φίλων Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης, οι διδάσκοντες και οι ενθουσιώδεις μεταπτυχιακοί φοιτητές του πανεπιστημίου μας. Ίσως να είμαστε μάρτυρες μιας τέτοιας στιγμής, σε μια περιοχή όχι ιδιαίτερα ευνοημένη από τον πολιτισμό, που όμως τον έχει ανάγκη, όπως και όσο και όλοι εμείς, ιδιαίτερα σε εποχές κρίσης αξιών και ιδεών.

Και για να τελειώσω με την αρχική μου διαπίστωση, το πανεπιστήμιο είναι πραγματικά εξωστρεφές και κοινωνικά ευαίσθητο, όταν αυτό το ίδιο καταφέρνει να κινητοποιεί και ανθρώπους έξω από αυτό. Όπως τα μουσεία έχουν υποχρέωση να μην αρκούνται στους θησαυρούς εντός τους, αλλά να ψάχνουν τρόπους να τους μοιραστούν εκεί έξω, με την κοινωνία —και μάλιστα τη λιγότερο ευνοημένη—, έτσι και το πανεπιστήμιο, σε συνεργασία με φορείς που νοιάζονται έμπρακτα για τον πολιτισμό και τη διάσωσή του, όπως η Π.Ε.Ε.Β.Ε. ή η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, οφείλει να μην αρκείται στην αριστεία που παράγει. Οφείλει να βγαίνει και εκεί έξω, όπου η νέα γνώση μπορεί να μετατραπεί σε κοινωνικό αγαθό. ■

5. Αλέξανδρος Αποστόλου (αρχαιολόγος-μουσειολόγος), Όλγα Μούτσιανου (ιστορικός-μουσειολόγος), Αθηνά Παυλίδου (φιλόλογος-μουσειολόγος) και Σοφία Τσίρλη (αρχαιολόγος-μουσειολόγος).
6. Keneth Hudson, ***Museums of Influence***, Cambridge University Press (1987)
7. Μεταξύ των βραβευθέντων μουσείων είναι και το δικό μας Π.Λ.Ι. (Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα), στο Ναύπλιο, το 1981, της ακάματης ενδυματολόγου, σκηνογράφου και λαογράφου Ιωάννας Παπαντωνίου, η οποία έχει αφιερώσει την περιουσία της και τη ζωή της σ' αυτό και μας έχει δώσει ορισμένες από τις καλύτερες εκθέσεις ενδύματος, υφάσματος και χειρισμού τους στο Μουσείο Μπενάκη, το Λεβέντιο Δημοτικό Μουσείο στη Λευκωσία, το 1991, το Εθνικό Μουσείο Σιδηροδρόμων (National Railway Museum) στο York του Ηνωμένου Βασιλείου, το 2001, το περίφημο Μουσείο Μετανάστευσης (German Emigration Center) στο Bremenhaven της Γερμανίας, το 2007, και το Μουσείο της Αθωότητας στην Κωνσταντινούπολη, το 2014. Πρόκειται για το μουσείο του Ορχάν Παμούκ, το οποίο ο ίδιος στέγασε και επιμελήθηκε σε ιδιόκτητο οίκημα, αφού πρώτα συνέγραψε το ομότιτλο μυθιστόρημα. Δημιούργησε έτσι, σε μια αντίστροφη πορεία, το πρώτο στην ιστορία μουσείο του οποίου τα μουσειολογικά αφηγήματα προηγήθηκαν της ύπαρξης αντικειμένων. Τα εκθέματα συγκεντρώθηκαν εκ των υστέρων, ώστε να δώσουν υπόσταση στο αφήγημα για τη Φισούν και την Πόλη της δεκαετίας του '70.

του **ΗΡΑΚΛΗ ΓΚΟΥΝΤΑΡΑ**
Αρχαιολόγου, ιστορικού της Τέχνης, μουσειολόγου

Ένας καλά κρυμμένος θησαυρός

Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: ένας καλά κρυμμένος θησαυρός, από τους λιγοστούς σωζόμενους μάρτυρες του σιδηροδρομικού δικτύου της πόλης των αρχών του 20ού αιώνα. Ένα βιομηχανικό τοπίο σημαντικής ιστορικής και πολιτιστικής αξίας. Χάρη στις προσπάθειες των Φίλων Σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης και του πρόεδρου του, τεχνικού σιδηροδρομικών γεφυρών, του υπεργοδοντάχρονου Ευθύμη Κοντόπουλου, μια μεγάλη συλλογή αντικειμένων, μηχανημάτων και τεχνολογικού εξοπλισμού έχει, σε μεγάλο βαθμό, διασωθεί. Η εμπειρία της άμεσης επαφής με τεκμήρια, βιομηχανικά κατάλοιπα, μνήμες και βιώματα —που μας μετέφερε ο κ. Κοντόπουλος— ζωντάνευε μια εποχή κατά την οποία ο σιδηρόδρομος κατείχε κομβική θέση και συνδεόταν με ποικίλες όψεις και εκφάνσεις του νεωτερικού παραδείγματος.

Οι διηγήσεις αυτές, το πλήθος και το εύρος των αντικειμένων του μουσείου και η διεξοδική έρευνα που ακολούθησε άρχισαν να συνθέτουν μπροστά μας έναν χώρο δημόσιας ιστορίας, έναν χώρο που θα μπορούσε να αναδείξει την κομβική θέση του σιδηροδρόμου και τη διασύνδεσή του με την ιστορία σε μικρή και μεγάλη κλίμακα, που θα μπορούσε να συμβάλει στη γνωριμία με σημαντικές πτυχές της συλλογικής ταυτότητας της Θεσσαλονίκης και του κοινού μας παρελθόντος.

Το ότι τώρα, δύο χρόνια μετά, μαζί με νέους συναδέλφους μουσειολόγους, χάρη στο ευήκοον ους της Πολιτιστικής Εταιρείας Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, μάς δίνεται η δυνατότητα να ξαναμπούμε στην «ιστορία», με διαφαινόμενη μια δυνατότητα υλοποίησης, είναι μια ευτυχής συγκυρία, στην οποία όλοι μετέχουμε με ενθουσιασμό. ■

317 0 058 - 4
·klimmo

της **ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΝΙΤΣΙΟΥ**
Αρχαιολόγου, δρ. Μουσειολόγου Α.Π.Θ.,
Υπεύθυνης πρακτικής άσκησης, Δ.Π.Μ.Σ. «Μουσειολογία-Διαχείριση Πολιτισμού»

Οι φοιτητές και το Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Το Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, με την πλούσια και μοναδική συλλογή του, δίνει την ευκαιρία να εφαρμοστούν στην πράξη τόσο ζητήματα ερμηνείας όσο και πρακτικά ζητήματα μουσειακών συλλογών. Με άξονα τη διεπιστημονικότητα, τη δημιουργικότητα, την πολυφωνία, χρησιμοποιώντας τα σύγχρονα μεθοδολογικά εργαλεία της μουσειολογίας, καταγράφονται τα αντικείμενα της σπάνιας για τα ελληνικά δεδομένα συλλογής του Μουσείου (χειροκίνητα βαγόνια, μηχανολογικός εξοπλισμός τρένων και δικτύων, επίπλωση σταθμών, ατμομηχανές, στολές σταθμαρχών και εργατών, φωτογραφικό και αρχειακό υλικό, δύο μοναδικά βαγόνια του Orient Express, δύο βαγόνια με τα οποία εκτοπίστηκαν εβραίοι της Θεσσαλονίκης, η καρέκλα Thonet στην οποία καθήμενος ο Βενιζέλος υπογράφει την «απελευθέρωση» της Θεσσαλονίκης κτλ.). Στόχος, σε ένα επόμενο στάδιο, να ζωντανέψουν, σε έναν μαγικό χώρο περίπου έξι στρεμμάτων και τριών διατηρητέων κτιρίων, αφηγήματα μέσα από τα αντικείμενα, ιστορίες κρυμμένες, οι οποίες θα αναδειχθούν, με πλαίσιο τους προβληματισμούς του σύγχρονου ανθρώπου και της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης. ■

της **ΔΑΝΑΗΣ ΤΕΖΑΨΙΔΟΥ**
Εικαστικού-μουσειολόγου

Η δική μας σιδηροδρομική στάση

Από την πρώτη στιγμή που βρέθηκα στον τόπο της Στρατιωτικής Σιδηροδρομικής Στάσης, μεταφέρθηκα σε έναν άλλο κόσμο, ο οποίος υπερχειλίζει από αντικείμενα που σχετίζονται με τον σιδηρόδρομο και διηγούνται ιστορίες ανθρώπων που συνδέθηκαν με αυτά.

Παρότι είχα ήδη ολοκληρώσει την πρακτική μου στη Bozar των Βρυξελλών, η μαγεία του σιδηροδρόμου και το πάθος του κ. Κοντόπουλου, πρώην τεχνικού σιδηροδρόμων, με ώθησαν να εμπλακώ και να συμμετάσχω στην ανακάλυψη αυτού του κρυμμένου θησαυρού του Σιδηροδρομικού Μουσείου Θεσσαλονίκης. Η διπλωματική που ακολούθησε, μαζί με τον συμφοιτητή μου Ηρακλή Γκουντάρα, μάς ταξίδεψε σε κόσμους διαφορετικούς, σε κόσμους πριν από την εποχή του ατμού και του κάρβουνου. Μας έκανε να συνειδητοποιήσουμε πόσο άλλαξε η αντίληψή μας για την έννοια της απόστασης και της μετακίνησης, τον χρόνο και την οργάνωσή του, ενώ επιχειρήσαμε την αφήγηση αυτή, με βάση τα υπαίθρια εκθέματα, να οργανώσουμε σε μια πρόταση για ένα «ανοιχτό-open air» μουσείο.

Στη δική μας Σιδηροδρομική Στάση, ο Ευθύμης Κοντόπουλος, η ψυχή του Μουσείου, μας βοήθησε να αναστήσουμε τις ιστορίες των αντικειμένων. Είναι ο άνθρωπος που τα βίωσε, που μας εμπιστεύτηκε και που αναλώθηκε επί μήνες μιλώντας μας γι' αυτά. Μετά από δύο χρόνια αναμονής, επιτέλους ξαναβρίσκουμε τον λόγο του και τις ιστορίες για αντικείμενα ζωής για τον ίδιο, ήδη αγαπημένα και πολύτιμα για μας. ■

του **ΗΡΑΚΛΗ ΓΚΟΥΝΤΑΡΑ**
Αρχαιολόγου, ιστορικού της Τέχνης, μουσειολόγου

Η Στρατιωτική Στάση και ο Pierro Arrigoni

Το Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε το 2001 και βρίσκεται στα δυτικά όρια του πολεοδομικού συγκροτήματος, συγκεκριμένα στην περιοχή Διαλογής Κορδελιού, σε ένα σημείο που, εκ πρώτης όψεως, δεν είναι εύκολα ορατό και αναγνωρίσιμο από τον επισκέπτη. Το Μουσείο στεγάζεται σε έναν μικρό σιδηροδρομικό σταθμό με μεγάλη ιστορία και αποτελείται από το διατηρητέο κτίσμα της Στρατιωτικής Στάσης (Station Militaire), βοηθητικά κτίρια και εγκαταστάσεις, τμήμα του παλαιού σιδηροδρομικού δικτύου και μηχανολογικού εξοπλισμού, υποδομών και αντικειμένων που συνδέονται με την εποχή της εμφάνισης και εξάπλωσης του σιδηρόδρομου στη ΝΑ Ευρώπη.

Το κτίριο της Στρατιωτικής Στάσης χτίστηκε στα τέλη του 19ού αιώνα (1891) από τον Ιταλό αρχιτέκτονα Pierro Arrigoni, μετέπειτα σχεδιαστή πολλών εμβληματικών κτιρίων στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, κατασκευάστηκε για να στεγάσει την Υπηρεσία Στρατηγικής Εκμετάλλευσης της εταιρείας σιδηροδρόμων Jonction Salonique-Constantinople, η οποία είχε και τον έλεγχο της αντίστοιχης σιδηροδρομικής γραμμής που συνέδεε προπολεμικά την πόλη της Θεσσαλονίκης με την Κωνσταντινούπολη. Ο Σταθμός παρουσιάζει την τυπική μορφολογία που έχουν παρόμοια κτίσματα της περιόδου, μόνο που ξεχωρίζει για τα μορφολογικά του στοιχεία και το αρχιτεκτονικό του στυλ, μείγμα εκλεκτικιστικών και νεο-οθωμανικών επιρροών.

Στον Σταθμό της Στρατιωτικής Στάσης λαμβάνονταν όλες οι επιτελικές αποφάσεις από την αρμόδια υπηρεσία εκμετάλλευσης του δικτύου για την εξασφάλιση συνέχειας στις μεταφορές προκαλύψεως ή επιστράτευσης σε περίπτωση πολέμου. Τη δεκαετία του 1920 χρησιμοποιήθηκε ως κτίριο επιβατών για την εξυπηρέτηση των πολυάριθμων προσφυγικών ομάδων οι οποίες είχαν εγκατασταθεί σε συνοικισμούς στη δυτική Θεσσαλονίκη. Μάλιστα, στην περίοδο κορύφωσης του προσφυγικού ζητήματος (1922-1924), θα εξυπηρετήσει χιλιάδες πρόσφυγες που χρησιμοποιούσαν καθημερινά για τις μετακινήσεις τους τον περιαστικό σιδηρόδρομο. Παράλληλα, θα λειτουργήσει ως κέντρο διοικήσεως του σταθμού Διαλογή.

Το διατηρητέο κέλυφος της Στρατιωτικής Στάσης αποτελεί, μαζί με τα υπόλοιπα κτίσματα και τον περιβάλλοντα υπαίθριο χώρο, ένα από τα λιγοστά σωζόμενα δείγματα-μάρτυρες του σιδηροδρομικού δικτύου της πόλης των αρχών του 20ού αιώνα. Στην ουσία, αποτελεί ένα ενιαίο ιστορικό και βιομηχανικό τοπίο σημαντικής αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής και ιστορικής αξίας. Ο συγκεκριμένος τόπος αποτέλεσε σταυροδρόμι και σημείο υποδοχής των τρένων στις τελευταίες δεκαετίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπήρξε μάρτυρας μιας σειράς σημαντικών ιστορικών γεγονότων και μετασχηματισμών που σημειώθηκαν στη διάρκεια του «σύντομου εικοστού αιώνα» στον βαλκανικό χώρο και συνδέθηκε με προσωπικές ιστορίες μαζικής μετακίνησης, εκτοπισμού και μετανάστευσης. ■

του **ΗΡΑΚΛΗ ΓΚΟΥΝΤΑΡΑ**
Αρχαιολόγου, ιστορικού της Τέχνης, μουσειολόγου

Η ιστορία του βαγονιού του Orient Express

Το πολυτελές βαγόνι εστιατόριο του Orient Express, αγγλικής κατασκευής 1900, είναι ένα από τα λιγοστά σωζόμενα τμήματα της φημισμένης ομώνυμης αμαξοστοιχίας, η οποία από το 1883 διέσχιζε ένα μεγάλο τμήμα της ευρωπαϊκής επικράτειας, συνδέοντας σημαντικά μητροπολιτικά κέντρα και πληθυσμούς της εποχής εκείνης. Το συγκεκριμένο βαγόνι ανήκει στη συλλογή του Σιδηροδρομικού Μουσείου Θεσσαλονίκης, εκτίθεται στον υπαίθριο χώρο του μουσείου και αποτελεί αυθεντικό κομμάτι του ιστορικού δικτύου Orient Express.

Η πρώτη διηπειρωτική διαδρομή του Express d' Orient πραγματοποιήθηκε στις 4 Οκτωβρίου 1883, με σημείο αναχώρησης το Παρίσι και τελικό προορισμό την Κωνσταντινούπολη. Σε αυτήν την πρώτη ιστορική διαδρομή προσκλήθηκαν και επέβαιναν επιφανείς προσωπικότητες, πολιτικοί αρχηγοί και δημοσιογράφοι (βασιλιάς Κάρολος της Ρουμανίας, Αμπντούλ Χαμίτ Β'). Η διαδρομή που ακολουθούσε ήταν μέσω Μονάχου, Βιέννης, Βουδαπέστης και Βουκουρεστίου. Από τη Ρουμανία οι επιβάτες μεταφέρονταν με πλοία στη Βουλγαρία και συνέχιζαν το ταξίδι τους με τοπικά τραίνα μέχρι τον τελικό τους προορισμό, την Κωνσταντινούπολη.

Το 1888, με την ολοκλήρωση της σιδηροδρομικής σύνδεσης της Κωνσταντινούπολης με το ευρωπαϊκό δίκτυο, ξεκίνησαν και τα απευθείας δρομολόγια του τρένου το οποίο πλέον μετονο-

μάζεται και επισήμως σε Orient Express. Η διάρκεια του ταξιδιού ήταν συνολικά 56 ώρες και η σύνθεση της αμαξοστοιχίας αποτελούνταν από αρκετές κλινάμαξες, μία ή δύο τραπεζαρίες-εστιατόρια και ένα βαγόνι με πιάνο μπαρ. Η πολυτελής διακόσμηση των εσωτερικών χώρων (βελούδινα καλύμματα, ξύλινα έπιπλα από οξιά και μαόνι, χειροποίητες τζαμαρίες), οι υψηλού επίπεδου παρεχόμενες υπηρεσίες και οι ανέσεις που προσφέρονταν στους επιβάτες της αμαξοστοιχίας (ταξιθέτηση, εξασφάλιση αυτόνομης θέρμανσης και φωτισμού, πώληση προϊόντων πολυτελείας) συνετέλεσαν έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια μεγάλη φήμη και αίγλη γύρω από το Orient Express, γεγονός που θα αυξήσει τη ζήτηση για ανάλογες ταξιδιωτικές εμπειρίες.

Τη δεκαετία του 1920, η εταιρεία εκμετάλλευσης της γραμμής —με την επωνυμία Grands Express Européens - Train de Luxe— θα προσθέσει νέα δρομολόγια: το Simplon Orient Express, με διαδρομή από Παρίσι, Μιλάνο, Βενετία μέχρι Σόφια και Κωνσταντινούπολη, και το Arlberg Orient Express, με διαδρομή από Παρίσι, Ζυρίχη, Βουδαπέστη, Βελιγράδι και τερματικό σταθμό την Αθήνα. Τα δρομολόγια της εταιρείας θα συνεχιστούν μέχρι και τον β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ενώ η νέα πολιτική και κοινωνική κατάσταση που θα επικρατήσει μεταπολεμικά στην ευρωπαϊκή ήπειρο (Ψυχρός Πόλεμος, συνοριακοί έλεγχοι, καθιέρωση ως βασικού μεταφορικού μέσου του αεροπλάνου) θα συντελέσουν στη σταδιακή απώλεια της αίγλης του Orient Express, αλλά και της ζήτησης γι' αυτήν την κατηγορία σιδηροδρομικών ταξιδιών.

Στην Ελλάδα τα δρομολόγια της εταιρείας Grands Express Européens εμφανίστηκαν μεσοπολεμικά μετά την ίδρυση του Σ.Ε.Κ. Συγκεκριμένα, τα πρώτα δρομολόγια του διεθνούς δικτύου Arlberg Orient Express ξεκινούν το καλοκαίρι του 1920, με την υπογραφή συμφώνου συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων εκμετάλλευσης της γραμμής. Η συμφωνία προέβλεπε καθημερινή κυκλοφορία κλιναμαξών και βαγονιών-εστιατορίων μεταξύ Πειραιά και Βελιγραδίου, καθώς και διασύνδεση με την κεντρική γραμμή, με τελικό προορισμό το Παρίσι (η συνολική διάρκεια του ταξιδιού ήταν 69 ώρες). Μεταπολεμικά, ο Ο.Σ.Ε., ο νέος κρατικός σιδηροδρομικός φορέας, θα εξαγοράσει μικρό αριθμό αυτών των πολυτελών βαγονιών —κλιναμαξών και εστιατορίων—, με σκοπό τη χρήση και αξιοποίησή τους στο εθνικό δίκτυο. Τελευταίος σταθμός της πλούσιας βιογραφίας τους ήταν ο ομόφωνος χαρακτηρισμός τους από το Υπουργείο Πολιτισμού ως διατηρητέων μνημείων, σε μια προσπάθεια διάσωσης και ανάδειξης της σημαντικής ιστορικής, βιομηχανικής και πολιτιστικής τους αξίας και κληρονομιάς. ■

της **ΣΤΕΛΛΙΝΑΣ ΤΡΩΙΑΝΟΥ**
Δικηγόρου, Γραμματέα του συλλόγου «Φίλοι της Νέας Παραλίας»

Η φίλη μου, η Νέα Παραλία

Νέες αφίξεις στον Κήπο των Γλυπτών. Έργο «Invitation» του Mark Hadjipateras

Όποιον κι αν ρωτήσεις τι είναι αυτό που χαρακτηρίζει τη Θεσσαλονίκη, το πρώτο που θα σκεφτεί είναι η θάλασσα. Γαλάζια, ασημένια, ρόδινη, σκοτεινή, γαλήνια ή φουρτουνιασμένη, κυριαρχεί στους μύθους μας, στην ιστορία μας, στα τραγούδια μας, στην ίδια τη ζωή μας.

Αυτή η θάλασσα μεγάλωσε κι εμένα. Αυτή ήταν η σιωπηλή συντροφιά των περιπάτων μου που με κατέβρεχε στα οργισμένα της ξεσπάσματα, που μ' έκανε να ονειροπολώ με τη χρυσή αντανάκλαση του φεγγαριού, που με γέμιζε γλυκιά μελαγχολία τα ομιχλώδη πρωινά και γαλήνη με το πέταγμα των γλάρων της, που μου χάρισε πολύχρωμα ηλιοβασιλέματα με φόντο το επιβλητικό περίγραμμα του Ολύμπου.

Όλες όμως οι σχέσεις, ακόμα και οι πιο βαθιές, πρέπει να τροφοδοτούνται με νέα ερεθίσματα. Έτσι λοιπόν και η δική μου σχέση με τη θάλασσα επαναπροσδιορίστηκε από τότε που αναπλάστηκε η Νέα Παραλία, το σημαντικότερο έργο των τελευταίων χρόνων στην πόλη μας, που επηρέασε τη φυσιογνωμία της και την καθημερινότητα των κατοίκων. Ανθισμένοι κήποι, αλέες, πέργκολες, κιόσκια, τρεχούμενα νερά, λίμνες με νούφαρα, παιδικές χαρές, γήπεδα, χώροι αναψυχής... μια τεράστια ανοιχτή αγκαλιά, έτοιμη να υποδεχτεί κάθε στιγμή τους δραπέτες μιας ασφυκτικής αστικής πραγματικότητας.

Έχω την τύχη να αποτελώ μέλος μιας ομάδας εμπνευσμένων ανθρώπων που έστησαν το συλλογικό σχήμα «Φίλοι της Νέας Παραλίας», με στόχο τη δημιουργική αξιοποίηση κάθε δυνατότητας αυτού του χώρου. Ένας σύλλογος που, μέσα στα τρία χρόνια της ύπαρξής του, κατάφερε να ευαισθητοποιήσει χιλιάδες κατοίκους της πόλης και να τους κινητοποιήσει να συμπράξουν στις δράσεις του.

Ναι, η Νέα Παραλία κι εγώ είμαστε φίλες. Από τη σχέση αυτή πήρα πολλά: απόκτησα συλλογική συνείδηση και αγάπη για τη φυσική άθληση, αξιοποίησα τις καλλιτεχνικές μου ευαισθησίες και, κυρίως, ήρθα σε επαφή μου με ανθρώπους που μοιράζονται τα οράματα και τις ανησυχίες μου. Τι πρόσφερα; Ένα κομμάτι του χρόνου μου, της σκέψης μου, των δυνάμεών μου... του εαυτού μου. Μια αέναη εξελικτική διαδρομή ανταλλαγής προσφορών. Αυτό δεν είναι και το νόημα της πραγματικής φιλίας;

Από την εκδήλωση Έλα με την ομπρέλα

Οι δράσεις του Συλλόγου μας

- **Το δέντρο μου στη Νέα Παραλία** (Νοέμβριος 2012)
  Φύτευση 88 δέντρων, με υιοθεσία των πολιτών.
- **Paralia-zo** (Μάρτιος, Απρίλιος 2014)
  Διαγωνισμός ερασιτεχνικής φωτογραφίας με θέμα τη ζωή στη Νέα Παραλία. Έκθεση με τις βραβευμένες συμμετοχές. Έκδοση λευκώματος.
- **Η θάλασσα τρέφει την πόλη - Μια διαδρομή στην οικολογία του θαλάσσιου μετώπου** (Μάιος, Ιούνιος 2014)
  Στο πλαίσιο του «Θεσσαλονίκη - Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας 2014», εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά, με στόχο να γνωρίσουν τη χλωρίδα και την πανίδα της Νέας Παραλίας, μετά την ανάπλαση.
- **Paraliart - Εφήμερη τέχνη μεταξύ πόλης και θάλασσας** (Ιούνιος 2014)
  Στο πλαίσιο του «Θεσσαλονίκη - Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας 2014», διήμερο εικαστικών παρεμβάσεων από φοιτητές των Σχολών Καλών Τεχνών στους χώρους της Νέας Παραλίας, με την εγκατάσταση έργων προσωρινού χαρακτήρα, από ευτελή υλικά. Έκδοση λευκώματος.
- **Paralia-zo 1** (Νοέμβριος, Δεκέμβριος 2014)
  Σειρά εκδηλώσεων με αφορμή τη συμπλήρωση ενός έτους από την ολοκλήρωση της ανάπλασης. Το πρόγραμμα ξεκίνησε με δενδροφύτευση από πολίτες και καθαρισμό επιφανειών με συνεργασία εθελοντών. Συνεχίστηκε με μουσικό περίπατο με ανοιχτές —παρά την ηλιοφάνεια— ομπρέλες, ως σύμβολο της ανάγκης προστασίας της Νέας Παραλίας. Ολοκληρώθηκε με ημερίδα με θέμα «Διαχείριση του δημόσιου χώρου της Νέας Παραλίας Θεσσαλονίκης», που πραγματοποιήθηκε στο «Ολύμπιον». Παράλληλα, στον Κήπο του Απογευματινού Ήλιου λειτούργησε έκθεση αρχιτεκτονικής με τις βραβευμένες μελέτες που υλοποιήθηκαν στην Ελλάδα την τελευταία δεκαπενταετία.
- **Μες στους Κήπους περπατώ, θησαυρό αναζητώ** (Ιούνιος 2015)
  Παιχνίδι - Κυνήγι θησαυρού, εκπαιδευτικού χαρακτήρα, με σκοπό τη γνωριμία των παικτών με τα φυτά της Νέας Παραλίας. Έκδοση λευκώματος.
- **Νέα Παραλία – Νέα Πασαρέλα** (Σεπτέμβριος, Νοέμβριος 2015)
  Πασαρέλα με ενδύματα από ανακυκλώσιμα υλικά, φορεμένα από απλούς ανθρώπους σε ρόλο μοντέλου, υπό τους ήχους κρουστών με φόντο το ηλιοβασίλεμα. Έκθεση στον Κήπο του Απογευματινού Ήλιου. Έκδοση λευκώματος.
- **paralia photographi-zo** (Νοέμβριος 2015)
  Έκθεση ερασιτεχνικής φωτογραφίας στον Κήπο του Νερού με θέμα σκηνές καθημερινότητας της Νέας Παραλίας.
- **Νέες αφίξεις στον Κήπο των Γλυπτών** (Ιανουάριος 2016)
  Εκδήλωση στον Κήπο των Γλυπτών για την υποδοχή των έργων «Invitation» του Mark Hadjipateras και «Χωρίς τίτλο» του Μιχάλη Κατζουράκη, με την πολύτιμη στήριξη της Πολιτιστικής Εταιρείας Επιχειρηματιών Β. Ελλάδος.

Φωτογραφία: Μπαλτζής*

Φωτογραφία: Καρακώστας*

Φωτογραφία: Δημοσχάκης*

Οι «Φίλοι της Νέας Παραλίας», εκτός από φορέας πρωτοβουλιών για την προστασία και προβολή του δημόσιου χώρου της νέας παραλίας, είναι και ένας εκδοτικά δραστήριος φορέας.

Τα τρία κομψά λευκώματα που έχουν κυκλοφορήσει κατά τη διετία 2014-2015, όχι μόνο αποθησαυρίζουν όψεις και σκηνές από την καθημερινότητα της νέα παραλίας, αλλά την αναδεικνύουν και ως φυσικό σκηνικό καλλιτεχνικής δημιουργίας.

paralia_zo
Οι Φίλοι της Νέας Παραλίας, Θεσσαλονίκη 2014

Το Λεύκωμα ***paralia_zo*** εκδόθηκε με αφορμή την ολοκλήρωση της ανάπλασης της Νέας Παραλίας Θεσσαλονίκης και τον σχετικό διαγωνισμό φωτογραφίας που διοργάνωσε ο σύλλογος «Οι Φίλοι της Νέας Παραλίας». Το λεύκωμα περιλαμβάνει μια παρουσίαση του έργου της ανάπλασης, καθώς επίσης και επιμέρους παρουσίαση όλων των κήπων. Κατόπιν, παρουσιάζεται ο διαγωνισμός φωτογραφίας. Ο σύλλογος κάλεσε ερασιτέχνες φωτογράφους να συμμετέχουν με έργα που αποτυπώνουν το πνεύμα και τη ζωή της Νέας Παραλίας. Ο διαγωνισμός ολοκληρώθηκε με επιτυχία, καθώς κατατέθηκαν 832 φωτογραφίες. Με μία ψηφιακή μηχανή ή απλώς με ένα κινητό τηλέφωνο, οι επισκέπτες της Νέας Παραλίας έγιναν οι εικαστικοί ρεπόρτερ της ζωής ενός μεγάλου δημόσιου χώρου της πόλης, αποτύπωσαν τα χαρακτηριστικά του σημεία ή τις άγνωστες γωνιές του, τα πρόσωπα που τον κατοικούν, την κίνηση και τις σιωπές του, το φως και τις σκιές, την εναλλαγή των εποχών.

* Φωτογραφίες από την έκθεση: paralia photographi-zo

paraliart
Οι Φίλοι της Νέας Παραλίας, Θεσσαλονίκη 2014
Το λεύκωμα ***paraliart*** εκδόθηκε με αφορμή τις αντίστοιχες εκδηλώσεις που έγιναν στη Νέα Παραλία. Συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 2014, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Νεολαίας - Θεσσαλονίκη 2014, ο σύλλογος «Οι Φίλοι της Νέας Παραλίας», σε συνεργασία με τις Σχολές Καλών Τεχνών του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, οργάνωσε εφήμερες εικαστικές δράσεις σε τρεις κήπους της Νέας Παραλίας. Στόχος των δράσεων και των εγκαταστάσεων ήταν ο σύγχρονος επαναπροσδιορισμός της σχέσης της πόλης με τη θάλασσα από νέους εικαστικούς. Για τη Θεσσαλονίκη, η σχέση πόλης και θάλασσας είναι σχέση δομική, η πόλη τροφοδοτείται από την ύπαρξη του θαλάσσιου στοιχείου, κι αυτό με τη σειρά του διαμορφώνει την ταυτότητά της. Στις 80 σελίδες του λευκώματος, διαστάσεων 22x19, παρουσιάζονται όλα τα έργα και οι δράσεις που δημιουργήθηκαν με αφορμή τις δράσεις του paraliart - εφήμερη τέχνη μεταξύ πόλης και θάλασσας.

Φυτολόγιο – Μες στους κήπους τριγυρνώ, θησαυρό αναζητώ
Οι Φίλοι της Νέας Παραλίας, Θεσσαλονίκη 2015,
Περνάμε δίπλα από τη σοφόρα την κρεμοκλαδή, την τζιτζιφιά, θαυμάζουμε τα άνθη της κατάλπης, της ιπποκαστανιάς και της κερλεουτέριας, αλλά δεν γνωρίζουμε το όνομά τους. Το φυτολόγιο της Νέας Παραλίας δημιουργήθηκε με αφορμή το παιχνίδι «Μες στους κήπους τριγυρνώ, θησαυρό αναζητώ», που διοργανώθηκε για πρώτη φορά στους Κήπους της Νέας Παραλίας τον Ιούνιο του 2015. Πρόκειται για ένα λεύκωμα που καταγράφει αναλυτικά όλα τα δέντρα, τους θάμνους, τα αναρριχώμενα, τις πόες και τα υδρόβια φυτά της Νέας Παραλίας. Ένα εργαλείο πολύτιμο για να μπορέσουμε να αναγνωρίσουμε και κατοικήσουμε τα «πράσινα δωμάτια» και τον φυτικό κόσμο της Νέας Παραλίας. ■

Μες τους κήπους τριγυρνώ, θησαυρούς αναζητώ

Στιγμιότυπο από την εκδήλωση Το Δέντρο μου στη Νέα Παραλία

του ΝΙΚΟΥ ΑΣΛΑΝΙΔΗ
Δημοσιογράφου

Το Παπάφειο και το *Ξυπόλητο τάγμα*

Οι πρωταγωνιστές, η Κατοχή, η Θεσσαλονίκη

Η ταινία *Το ξυπόλητο τάγμα*, του Γκρεκ Τάλας, αφηγείται μια αληθινή ιστορία που διαδραματίστηκε την περίοδο της κατοχής στη Θεσσαλονίκη, με πρωταγωνιστές τα παιδιά του Παπάφειου Ορφανοτροφείου. Περισσότερα από 160 παιδιά βρέθηκαν στον δρόμο, όταν το Παπάφειο επιτάχθηκε από τους Γερμανούς, οι οποίοι το μετέτρεψαν σε νοσοκομείο. Τα ορφανά αναγκάστηκαν να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους, συγκρότησαν ομάδες, τους γνωστούς "σαλταδόρους", που καθημερινά έκλεβαν τρόφιμα για να επιβιώσουν.

Ο Γκρεγκ Τάλας

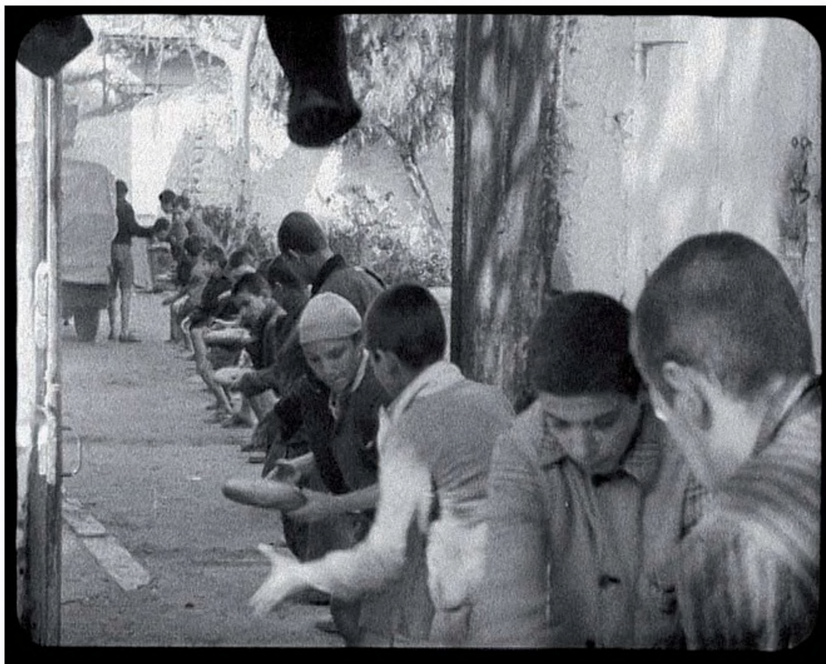
Μετά τον πόλεμο, ο ηθοποιός-σεναριογράφος Νίκος Κατσιώτης είδε τα παιδιά αυτά να παίρνουν μέρος στην παρέλαση της 28ης Οκτωβρίου και διηγήθηκε την ιστορία στον Γκρεγκ Τάλας, ο οποίος τότε αποφάσισε να γυρίσει την ταινία ***Το ξυπόλητο τάγμα***, με μουσική του Μίκη Θεοδωράκη. Τα γυρίσματα άρχισαν το 1952, με πρωταγωνιστές μόνο τρεις επαγγελματίες ηθοποιούς. Οι υπόλοιποι πρωταγωνιστές ήταν παιδιά από το Παπάφειο.

Στα 100 χρόνια από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, για την εκπομπή «Αληθινά σενάρια» της ΕΤ3, αναζητήσαμε τους πρωταγωνιστές της ταινίας, αλλά και τους πραγματικούς "σαλταδόρους".

Ο Κώστας Πετροπουλάκης, πρωταγωνιστής τότε στην ταινία θυμάται: «Είχε έρθει ο Τάλας στο Παπάφειο και άρχισε να μας διαλέγει έναν έναν. Ήθελε πολλά παιδιά, κι εμείς κάναμε σαν τρελοί από τη χαρά μας που θα παίζαμε σε ταινία. Τελικά, διάλεξε περίπου 60 παιδιά, μεταξύ των οποίων και εμένα, για τον ρόλο του πρωταγωνιστή».

Η ταινία αυτή σημάδεψε τον Κ. Πετροπουλάκη, ο οποίος αργότερα έγινε επαγγελματίας ηθοποιός, μουσικός, ζωγράφος και σήμερα είναι μέλος συλλόγου ρακοσυλλεκτών στην Αθήνα. Γεννήθηκε το 1938 και η μητέρα του σε ηλικία έξι μηνών τον εγκατέλειψε στο Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών. «Όταν με άφησε στη βρεφοδόχο, χτύπησε το κουδουνάκι και ο θυρωρός είδε μια σκελετωμένη γυναίκα να απομακρύνεται τρέχοντας. Πάνω μου είχε αφήσει ένα σημείωμα που έγραφε: ***Δεν μπορώ να κρατήσω το παιδί μου και φοβάμαι ότι θα πεθάνει από την πείνα. Σας παρακαλώ να το μεγαλώσετε εσείς και να γίνετε η μάνα και ο πατέρας του.*** Δεν την κακολογώ. Άλλοι ίσως θα την καταριόντουσαν. Εγώ την ευγνωμονώ γιατί, αν με κρατούσε, ίσως να μη ζούσα σήμερα» καταλήγει ο κ. Πετροπουλάκης.

Στο ***Ξυπόλητο τάγμα*** πήρε μέρος και ο Αντώνης Βούλγαρης, ο οποίος απεικονίζεται στην αφίσα της ταινίας να κρατά ένα κοριτσάκι στην αγκαλιά του. Ο Αντώνης Βούλγαρης έφυγε από τη ζωή, αλλά η κόρη του, Ασημίνα Βούλγαρη, θυμάται: «Αυτή η ταινία τον σημάδεψε σε όλη του τη ζωή. Μιλούσε συνέχεια για το ***Ξυπόλητο τάγμα***, γιατί τον επηρέασε σε τέτοιο βαθμό, που τελικά έγινε ηθοποιός. Ποιος θα το φανταζόταν ότι τρία χρόνια αργότερα θα κρατούσε ένα άλλο κοριτσάκι στην αγκαλιά του και αυτό το κοριτσάκι θα ήμουν εγώ». Η δεύτερη κόρη του Αντώνη Βούλγαρη, Χαρούλα,

Ξυπόλητο τάγμα

μας εξηγεί ότι στην ταινία ο πατέρας της έπαιζε τον αρχηγό των 'σαλταδόρων', που οργάνωνε τα πιτσιρίκια για να κλέβουν τρόφιμα από τους Γερμανούς.

Ο Βασίλης Αραμπάμπασης ήταν δώδεκα ετών όταν γυρίστηκε η ταινία και πήρε μέρος σε πολλές σκηνές ως "σαλταδόρος". «Δε γνώρισα πατέρα, γιατί σκοτώθηκε στον πόλεμο στην Αλβανία» λέει ο ίδιος, και συνεχίζει: «Ευτυχώς που υπήρχε το Παπάφειο, και κατάφερα να γίνω τορναδόρος και ηλεκτροσυγκολλητής».

Ένας από τους "σαλταδόρους", ο οποίος δεν πήρε μέρος στην ταινία, ήταν και ο Σταύρος Χοβαρδάς, που έφυγε από τη ζωή πριν από δύο χρόνια. Μιλώντας στα «Αληθινά σενάρια», είχε δηλώσει: «Επειδή είχε επιταχθεί το Παπάφειο από τους Γερμανούς, μαζί με άλλα ορφανά παιδιά είχαμε κρυφτεί μέσα στα ερείπια του παλιού 424 Στρατιωτικού Νοσοκομείου, που ήταν βομβαρδισμένο. Από εκεί κάναμε τις εξορμήσεις μας για να βρούμε τρόφιμα και να επιβιώσουμε, όχι μόνο εμείς αλλά και να βοηθήσουμε φτωχές οικογένειες που πέθαιναν από την πείνα».

Ο πρόεδρος των αποφοίτων του Παπαφείου στην Αθήνα, Δημήτρης Μπεζαντές, μας εξηγεί ότι από το Παπάφειο βγήκαν περισσότερα από 34.000 παιδιά. «Έμπαινες κανένας και έβγαινες κάποιος» τονίζει. «Βγήκαν επιστήμονες, τεχνίτες, επαγγελματίες, που σήμερα διαπρέπουν στην ελληνική κοινωνία. Δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια έχουν απαξιώσει το ίδρυμα και ελάχιστα παιδιά φοιτούν πλέον σε αυτό. Πρέπει οπωσδήποτε να εργαστούμε όλοι για να διατηρήσουμε το πνεύμα της διαθήκης του Παπάφη, που ουσιαστικά θέλει μέσα από το ίδρυμα να βγαίνουν πετυχημένοι άνθρωποι στην κοινωνία». ■

Όταν το 1955 ο Βιτόριο Ντε Σίκα είδε στο Φεστιβάλ του Εδιμβούργου το *Ξυπόλητο τάγμα* είπε στον Γκρεγκ Τάλας: «Αν αυτή την ταινία την είχες γυρίσει προτού γυρίσω εγώ τον *Κλέφτη Ποδηλάτων*, τότε σήμερα θα ήσουν εσύ ο Ντε Σίκα!»
Ο Γρηγόρης Θαλασσινός, αυτό ήταν το πραγματικό του όνομα του Γκρέγκ Τάλας, γεννήθηκε το 1909 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε στην Αθήνα το 1993.
Το *Ξυπόλητο τάγμα* ήταν η πρώτη ελληνική ταινία που βραβεύτηκε σε διεθνές φεστιβάλ.
Τη μουσική είχε συνθέσει ο Μίκης Θεοδωράκης, γράφοντας έτσι την πρώτη του μουσική για κινηματογραφική ταινία.
Το *Ξυπόλητο τάγμα* γυρίστηκε με μια μηχανή λήψης του 1924 και με 6 προβολείς για φωτισμό. Οι Αμερικανοί κινηματογραφιστές δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι η ταινία γυρίστηκε με τόσο λίγα τεχνικά μέσα. Ούτε και ο Αμερικανός φωνολήπτης της Columbia μπορούσε να καταλάβει πώς μια ταινία που γυρίστηκε βουβή πέτυχε άψογο συγχρονισμό κατά το ντουμπλάρισμα της ηχητικής μπάντας στην Ελλάδα.

του **ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΖΩΤΟΥ**
Προέδρου Αποφοίτων Παπαφείου Κοζάνης

Η ιστορία του Παπαφείου

«Θέλω, ίνα, επανερχόμενα τα παιδιά εις την κοινωνίαν, να κερδίζωσι τον άρτον δι' εντίμου εργασίας» ανέφερε στη διαθήκη του ο Παπάφης.

Το Παπάφειο Ίδρυμα λειτουργεί από τον Νοέμβριο του 1903. Στεγάζει, σιτίζει, διαπαιδαγωγεί και μορφώνει ελληνόπουλα, αγόρια ηλικίας από έξι έως 20 ετών. Στο ορφανοτροφείο «Ο Μελιτεύς» χιλιάδες ορφανά βρήκαν στέγη, σύμφωνα με το πνεύμα της διαθήκης του μεγάλου εθνικού ευεργέτη.

Με τα εφόδια που πήραν από το Παπάφειο, περίπου 34.000 παιδιά διακρίθηκαν σε ευρύ φάσμα κλάδων (βιοτεχνικό, επαγγελματικό, εκπαιδευτικό, καλλιτεχνικό και εμπορικό ακόμη), και κόσμησαν την πόλη της Θεσσαλονίκης, αλλά και όλες τις πόλεις της Ελλάδας, με λαμπρά ιδιόκτητα βιοτεχνικά εργαστήρια και καταστήματα.

Η επαγγελματική τεχνική εκπαίδευση των τροφίμων μαθητών γινόταν βάσει του αναλυτικού προγράμματος μαθημάτων της Τεχνικής Σχολής «Ο Ευκλείδης», με την οποία το Παπάφειο συνεργαζόταν από το 1938 μέχρι το 1977 (μεταρρύθμιση Ράλλη), με άριστα αποτελέσματα στην τεχνική, επαγγελματική και θεωρητική κατάρτιση. Στο πρόγραμμα αυτό προβλέπονταν και ώρες συστηματικής εργαστηριακής άσκησης, και για τον σκοπό αυτό λειτουργούσαν εργαστήρια μέσα στο Παπάφειο: επιπλοποιείο, ξυλουργείο, μηχανοξυλουργείο, σιδηρουργείο, χυτήριο, μηχανουργείο, ηλεκτροτεχνείο, αρτοποιείο, υποδηματοποιείο, ραφείο κ.ά.

Το έργο του Παπαφείου ολοκληρώνεται με όλα τα απαραίτητα μέσα ψυχαγωγίας, ώστε οι τρόφιμοι να μη στερούνται τις χαρές της παιδικής τους ηλικίας, αλλά να διαμορφώνουν και καλό χαρακτήρα και να είναι χρήσιμοι στην κοινωνία. Επίσης, δόθηκε μεγάλη σημασία από το ίδρυμα για την οργάνωση φιλαρμονικής και τη μουσική εκπαίδευση των τροφίμων, τόσο ως παράγοντα ψυχικής ανάπλασης και ψυχαγωγίας όσο, όπως φάνηκε αργότερα, και ως υπολογίσιμου επαγγελματικού στοιχείου. Το 1904 συγκροτήθηκε μια μικρή μπάντα, η οποία εξελίχθηκε μέχρι τη δεκαετία του 2000 στην καλύτερη μπάντα της Θεσσαλονίκης, την οποία το κοινό της πόλης υποδεχόταν με μεγάλη συμπάθεια και ενθουσιασμό σε κάθε της εμφάνιση. Πολλοί από τους απόφοιτους μουσικούς του ιδρύματος διέπρεψαν και διαπρέπουν μέχρι σήμερα ως άριστοι μουσικοί και αρχιμουσικοί στρατιωτικών, δημοτικών, κρατικών συμφωνικών και άλλων μουσικών συγκροτημάτων.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε την ενασχόληση και με τον αθλητισμό, όπως ποδόσφαιρο, μπάσκετ, στίβο κτλ. Από την ομάδα του «Μελιτέα» βγήκαν και πάρα πολλοί επαγγελματίες ποδοσφαιριστές.

Οι απόφοιτοι του «Μελιτέα» έχουν δημιουργήσει τη δική τους ολιγομελή μπάντα, με εξαίρετες εμφανίσεις, καθώς και την ποδοσφαιρική τους ομάδα, τον «Μ.Γ.Σ. Μελιτεύς», που αγωνίζεται στην Ε.Π.Σ. Θεσσαλονίκης.

Αποτίοντας ελάχιστο φόρο τιμής και ευγνωμοσύνης στη μνήμη του ευεργέτη τους, οι απόφοιτοι ανήγειραν με τον σύλλογό τους, «Μελιτέα» (με τη συνδρομή του Δήμου Θεσσαλονίκης), το 1953, την προτομή του Παπάφη και την τοποθέτησαν απέναντι από τον Λευκό Πύργο. Επίσης, οι απόφοιτοι ανήγειραν προτομές του Παπάφη στην πόλη της Κοζάνης, στην ομώνυμη πλατεία, το 2007, και στον αύλειο χώρο του Παπαφείου το 2008.

Οι απόφοιτοι τον Μάρτιο του 2007 πραγματοποίησαν προσκύνημα στον τάφο του ευεργέτη τους στη Μάλτα, με κάθε επισημότητα από την κυβέρνηση, όπου έγιναν δεκτοί και από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Μάλτας. ■

Το Παπάφειο υπό κατασκευήν

Ξυλουργείο Παπαφείου

Ξυλουργείο Παπαφείου

Ηλεκτροτεχνείο Παπαφείου

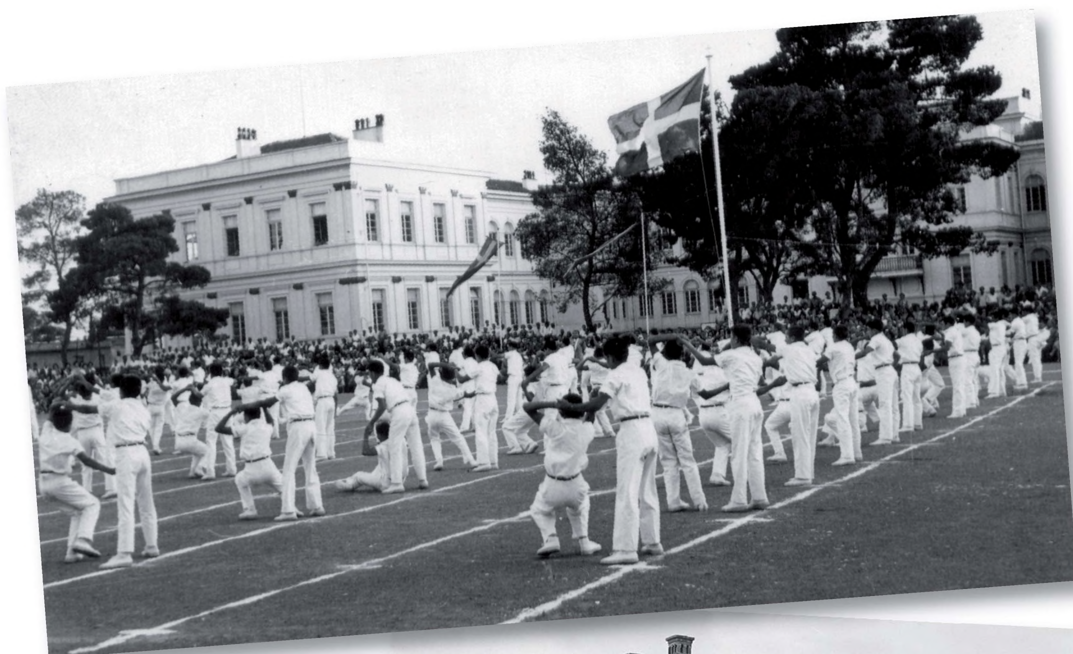
Μηχανουργείο Παπαφείου

Η τραπεζαρία του ιδρύματος. Με την παρουσία του τότε μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος του Α΄ (Παπαγεωργίου)

Κούρεμα νεοεισερχομένων

Γυμναστικές επιδείξεις

Κατασκήνωση
στον Χορτιάτη

Μπάντα
Παπαφείου

Παρέλαση της μπάντας στον Λευκό Πύργο

Προτομή του Ι. Παπάφη στον Λευκό Πύργο

Προτομή του Ι. Παπάφη στη Μάλτα

Ο Παπάφης, παρά τα πλούτη του, έμεινε ένας μοναχικός άνθρωπός στη ζωή, λιτός και ολιγαρκής. Δεν ήθελε να γίνεται λόγος για το όνομά του και απέφευγε τις κολακείες. Έκανε συνεχώς αγαθοεργίες και έστελνε σημαντικά χρηματικά ποσά σε ιδρύματα, όπως το Χατζηκυριάκειο, σε άπορους συμπατριώτες του, αλλά δεν ήθελε να μάθει κανείς από πού προέρχονται τα χρήματα.

του ΝΙΚΟΥ ΑΣΛΑΝΙΔΗ
Δημοσιογράφου

Το παράπονο του Ιωάννη Παπάφη...

Ποιος ήταν ο Ιωάννης Παπάφης που δημιούργησε τεράστια περιουσία και, εκτός από το Παπάφειο, διέθεσε μεγάλα ποσά για την επανάσταση του 1821, για το Οικουμενικό Πατριαρχείο αλλά και για την ίδρυση την Εθνικής Τράπεζας;

Ο Ιωάννης Παπάφης ήταν γνήσιο τέκνο της Θεσσαλονίκης και απόγονος μεγάλης οικογένειας. Γεννήθηκε στην ενορία του Αγ. Αθανασίου το 1792. Ο πατέρας του Νικόλαος ήταν γνωστός έμπορος, ενώ η μητέρα του ήταν κόρη γνωστής οικογένειας.

Το 1808, σε ηλικία 16 ετών, εγκατέλειψε τη Θεσσαλονίκη και πήγε να εργαστεί με τον έμπορο πατέρα του στη Σμύρνη. Η παραμονή του όμως εκεί διακόπηκε από τον ξαφνικό θάνατο του πατέρα του. Στα δύσκολα αυτά χρόνια, στήριγμα και σύμβουλος του, νεαρού ακόμη, Ιωάννη Παπάφη ήταν ο αδελφός της μητέρας του, Δημήτριος Αναστάσης, ο οποίος ήταν έμπορος και πρόξενος της Σουηδίας στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Ο θείος του εκτίμησε την ευστροφία και την υπευθυνότητά του και τον τοποθέτησε στην αρχή στο κατάστημά του στην Αλεξάνδρεια. Αργότερα, ίδρυσε καινούργια επιχείρηση στη Μάλτα, όπου του εμπιστεύθηκε τη διεύθυνση της εταιρείας από κοινού με έναν Ιταλό. Η συνεργασία τους όμως δεν κράτησε πολύ. Ο Παπάφης, με την ευφυΐα, την εργατικότητα και την εμπορική πρωτοβουλία που ανέπτυξε στη Μάλτα, έγινε γρήγορα γνωστός στον ευρύτερο κλάδο, κέρδισε την εμπιστοσύνη τόσο των κατοίκων της Μάλτας όσο και της αγγλικής κυβέρνησης, και απέκτησε τη φήμη του οικονομολόγου. Έτσι, τον Ιούλιο του 1822, ο κυβερνήτης της Μάλτας του έδωσε το δικαίωμα να ασκεί το επάγγελμα του δημόσιου μεσίτη.

Ο Παπάφης, παρά τα πλούτη του, έμεινε ένας μοναχικός άνθρωπός στη ζωή, λιτός και ολιγαρκής. Δεν ήθελε να γίνεται λόγος για το όνομά του και απέφευγε τις κολακείες. Έκανε συνεχώς αγαθοεργίες και έστελνε σημαντικά χρηματικά ποσά σε ιδρύματα, όπως το Χατζηκυριάκειο, σε άπορους συμπατριώτες του, αλλά δεν ήθελε να μάθει κανείς από πού προέρχονται τα χρήματα.

Οπωσδήποτε, αντιμετώπισε δυσκολίες στην περίοδο της ορφάνιας και της μοναξιάς του, και αυτό φαίνεται στα κληροδοτήματά του, όπως και στο κληροδότημα υπέρ των νέων της Μάλτας. Ο χρόνος δεν μπόρεσε να εξαλείψει τον πόνο της ορφάνιας, παρά τα πλούτη και την κοινωνική του καταξίωση.

Το 1836 αρρώστησε σοβαρά, γεγονός που τον υποχρέωσε να απέχει από τις εργασίες του για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η ασθένεια αυτή του στέρησε τη χαρά να ασκεί το επάγγελμα του δημόσιου μεσίτη. Ασθενής και σχεδόν απομονωμένος στην κατοικία του, επιδόθηκε στη συστηματική μελέτη οικονομικών θεμάτων. Μετά την ανάρρωσή του, προτίμησε να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του και τα κεφάλαιά του σε ένα νέο πεδίο (την εισαγωγή του ατμού στη βιομηχανία), αγοράζοντας μετοχές σε ατμοπλοϊκές εταιρίες και διάφορα χρεόγραφα. Συνδέθηκε με χρηματιστηριακές εταιρίες στο Λονδίνο και στο Παρίσι, οι οποίες, με τις υποδείξεις του, προέβαιναν στην αγορά ή την πώληση χρεογράφων. Η καινούργια αυτή συστηματική απασχόληση τού απέφερε τόσα κέρδη, ώστε να αποκτήσει κατά την περίοδο αυτή το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του.

Το 1842 συνέδεσε τη ζωή του με τη σύζυγό του, την ευγενή και μορφωμένη Βικεντία, θυγατέρα του Λορέντζο Άκοουλίνα, καταγόμενη από την Κορσική, με την οποία έζησε μέχρι το τέλος του, χωρίς να αποκτήσουν απογόνους.

Τα τελευταία 25 χρόνια της ζωής του διακρίνεται η μεγάλη νοσταλγία για την Ελλάδα. Τη νοσταλγία αυτή την εκφράζει με τρόπο θετικό, χρηματοδοτώντας ορφανοτροφεία, νοσοκομεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως το Τζάνειο, το Θεαγένειο κ.ά.

Η μετριοπάθεια, η ανιδιοτέλεια, ο πατριωτισμός και η ταπεινοφροσύνη είναι βασικά γνωρίσματα που συνοδεύουν όλες τις δωρεές του. Η φτώχεια και η ορφάνια συγκλόνισαν βαθιά την ευαίσθητη καρδιά του, και άπλωσε το ευεργετικό του χέρι για να προστατέψει και να περιθάλψει τα ορφανά παιδιά.

Κήρυξε τον πλούτο του εθνική κληρονομιά και, συντάσσοντας τις δύο διαθήκες του, τον μοίρασε σε κοινωφελή έργα. Κληροδότησε σημαντικά ποσά σε ευαγή ιδρύματα της ελεύθερης αλλά και υπόδουλης Ελλάδας και της θετής πατρίδος του, της Μάλτας. Διέθεσε κληροδότημα 10.000 λιρών για τους νέους της Μάλτας που επιθυμούσαν να ταξιδέψουν στο εξωτερικό για να βρουν εργασία. Οι Μαλτέζοι, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης, έχουν στήσει την προτομή του σε κεντρική πλατεία της Βαλέτας. Πέθανε στις 10 Φεβρουαρίου 1880, σε ηλικία 94 ετών. Το μεγάλο του παράπονο ήταν ότι το ελληνικό κράτος δεν του χορήγησε ποτέ την ελληνική υπηκοότητα...

Οι απόφοιτοι του Παπαφείου ασχολήθηκαν, μέσω του υπουργείου Εξωτερικών, με το ζήτημα της μετακομιδής των οστών του Παπάφη στη γενέτειρά του Θεσσαλονίκη, και προέβησαν σε κατάλληλους, για τον σκοπό αυτό, χειρισμούς. Η κυβέρνηση όμως της Μάλτας, μέσω του Προέδρου της Δημοκρατίας, κατά την επίσκεψη των αποφοίτων το 2007, τους δήλωσε ότι είναι ανέφικτη η μετακομιδή των οστών του, γιατί και γι' αυτούς είναι μεγάλος ευεργέτης. ■

του **ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΚΑΜΠΑΡΔΩΝΗ**
Δημοσιογράφου – συγγραφέα

Ένα πανοραμικό λεύκωμα

Πανόραμα, Πυλαία, Χορτιάτης, Ασβεστοχώρι, Εξοχή, Φίλυρο

Αδερφοί Ελενίδη – Τρίγωνα Πανοράματος

Εδώ και χρόνια, αν κάποιος έψαχνε να βρει κάποιο λεύκωμα, κάποιο βιβλίο, κάποια έκδοση για να πληροφορηθεί την ιστορία, ή έστω στοιχεία από τη διαδρομή μέσα στον χρόνο των περιοχών Πανοράματος Θεσσαλονίκης, Πυλαίας, Χορτιάτη, Ασβεστοχωρίου, Εξοχών και Φιλύρου συνολικά, δεν θα έβρισκε τίποτε. Το κενό ήρθε να πληρωθεί επαρκώς από την εξαιρετική έκδοση-λεύκωμα που παρουσιάστηκε πριν από έναν μήνα και επίσημα στο Πολιτιστικό Κέντρο Πανοράματος. Το βιβλίο, σε δίγλωσση έκδοση, ελληνικά και αγγλικά, με επιστημονική επιμέλεια Άννας Μουρουγκλού και με συνεργάτες τους Χρήστο Κυριακόπουλο, ιστορικό, Ειρήνη Μαργαρίτα Τζεμοπούλου, αρχαιολόγο, και Δημοσθένη Κεχαγιά, διδάκτορα κλασικής αρχαιολογίας, καλύπτει πολλαπλώς την περιπέτεια των εν λόγω περιοχών, από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι σήμερα. Εξετάζει το Πανόραμα, την Πυλαία, τον Χορτιάτη, το Ασβεστοχώρι, τις Εξοχές και το Φίλυρο, από άποψη αρχαιολογικών ευρημάτων, κτισμάτων, πολιτιστικών μαρτυριών και ιστορικού υλικού και κοινωνικής περιπέτειας, σφαιρικά, και με πλείστα ντοκουμέντα και φωτογραφίες. Η προσέγγιση είναι επιστημονική, με πλήθος τεκμηρίων, αλλά η γλώσσα και το ύφος είναι βατά και κάνουν απόλαυση την ανάγνωσή του. Ο τόνος είναι μετριοπαθής, προσεκτικός, ίσων αποστάσεων σε θέματα ιδεολογικά, και χωρίς προκαταλήψεις, στοιχείο που προσδίδει στον τόμο πρόσθετη αξιοπιστία. Η ιστορική διαδρομή χωρίζεται σε διακριτές περιόδους: Προϊστορικοί χρόνοι, Ιστορικοί χρόνοι, Γεωμετρική και Αρχαϊκή εποχή, Ρωμαϊκοί χρόνοι, Βυζαντινή περίοδος, Παλαιοχριστιανική-Πρωτοβυζαντινή εποχή και σύγχρονη περίοδος, ώς το 2014. Κάθε περιοχή εξετάζεται και καταγράφεται χωριστά, με τα δικά της δεδομένα, τις ιδιομορφίες, τα σημαντικά γεγονότα που τη σημάδεψαν, τις προσωπικότητες και τις μεταβολές μέσα στον χρόνο. Επίσης, σημειώνονται οι κρίσιμες δεκαετίες, η μεταμόρφωση των οικισμών σε δήμους, η επιρροή της βιομηχανίας και των δημοσίων έργων κατά δήμο, πρωτεργάτες κάθε τόπου και κρίσιμες μορφές που επηρέασαν τα δεδομένα. Το φωτογραφικό υλικό και τα ντοκουμέντα που συνοδεύουν τα κείμενα είναι σπάνια και εύγλωττα, και δίνουν ακόμα πιο μεγάλη ευχαρίστηση στον αναγνώστη. Πρόκειται για μια πολύ προσεγμένη, επαρκή αλλά και χρηστική έκδοση, που πραγματικά έλειπε, και η οποία διασώζει τη μνήμη και την ιστορία αυτής της πλευράς της Θεσσαλονίκης, που ώς τώρα δεν είχε μελετηθεί και καταγραφεί επαρκώς. ■

Χορτιάτης μετά το Ολοκαύτωμα 2 Σεπτεμβρίου 1944
Μαθητές μπροστά στο κατεστραμμένο σχολείο(φωτ. David Seymour)

Ο πρώτος οικιστικός πυρήνας —η σημερινή πλατεία — του Πανοράματος μετά την εγκατάσταση των προσφύγων (Συλλογή Τελίδη)

της **ΛΙΝΑΣ ΜΥΛΩΝΑΚΗ**
Ιστορικού κινηματογράφου
Δρ. Κινηματογραφικών Σπουδών Α.Π.Θ.

Με δύναμη από τη Θεσσαλονίκη!
Δυο νέα ταλέντα του ελληνικού σινεμά αφηγούνται ιστορίες της κρίσης

Μια ελληνική ταινία επιστημονικής φαντασίας μικρού μήκους, το *E-social*, που απέσπασε βραβεία και διακρίσεις σε διεθνή κινηματογραφικά φεστιβάλ, έγινε το διαβατήριό τους για την ευρύτερη αναγνώριση. Οι συντελεστές της ταινίας, η σκηνοθέτης Ναταλία Λαμπροπούλου και ο σεναριογράφος Σωτήρης Πετρίδης, είναι δυο νέοι, ταλαντούχοι και πολλά υποσχόμενοι κινηματογραφιστές από τη Θεσσαλονίκη. Απόφοιτοι του Τμήματος Κινηματογράφου του Α.Π.Θ., η Ναταλία και ο Σωτήρης είναι οι δημιουργοί της Genie Films, μιας ομάδας παραγωγής με έδρα τη Θεσσαλονίκη, που μετρά ήδη τρεις ταινίες μικρού μήκους στο ενεργητικό της (*Το μπαλόνι*, *E- social* και *White Collar*), μια υποψηφιότητα για τα βραβεία της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου (για το *E-social*), ενώ ετοιμάζει με ενθουσιασμό τη *Scopophilia*, την πρώτη της ταινία μεγάλου μήκους.

Οι δυο κινηματογραφιστές μιλούν στο ***Θεσσαλονικέων Πόλις*** για τις ταινίες τους, αλλά και για τις σοβαρές δυσκολίες που συναντούν σήμερα οι νέοι δημιουργοί: «Η μεγαλύτερη δυσκολία για έναν νέο κινηματογραφιστή είναι φυσικά το οικονομικό κομμάτι. Είναι πολύ δύσκολη η δημιουργία μίας ταινίας χωρίς καθόλου χρήματα», λέει η σκηνοθέτης Ναταλία Λαμπροπούλου, και τονίζει ότι «ο βιοπορισμός από το σινεμά είναι σχεδόν αδύνατος».

«Ο κινηματογράφος είναι ακριβό σπορ, που, συγκριτικά με άλλες τέχνες, απαιτεί πολύ περισσότερα χρήματα για την παραγωγή του. Στην Ελλάδα του σήμερα, είναι δύσκολο να βρεις χρήματα για να παράξεις ταινίες – πόσο μάλλον να κερδίσεις και τα προς το ζην από αυτό» υποστηρίζει ο σεναριογράφος Σωτήρης Πετρίδης.

Αν και γνωρίζουν ότι ο κινηματογράφος δεν μπορεί να τους εξασφαλίσει βιοπορισμό, η Ναταλία Λαμπροπούλου και ο Σωτήρης Πετρίδης υποστηρίζουν ότι «το no budget, μέσα από τους περιορισμούς του, μπορεί να δώσει και μια ελευθερία έκφρασης και δημιουργικότητας». «Οι τρόποι εξασφάλισης χρημάτων για μια ταινία είναι εξ ανάγκης εναλλακτικοί. Για το ***E-social***, π.χ., κάναμε μια καμπάνια σε crowdfunding πλατφόρμα και ένα πάρτυ οικονομικής ενίσχυσης, από όπου μέρος των εσόδων πήγε στην ταινία» εξηγεί η Ναταλία. «Το πιο συχνό φαινόμενο βέβαια είναι να μη βρίσκει κανείς χρηματοδότηση» σχολιάζει ο Σωτήρης. «Σχεδόν όλες οι ομάδες παραγωγής από νέους καλλιτέχνες δουλεύουν χωρίς προσωπικό κέρδος, ενώ παράλληλα βάζουν και το χέρι στην τσέπη».

Ωστόσο, οι ίδιοι συνεχίζουν με αισιοδοξία την πορεία τους και εκφράζουν την ικανοποίησή τους για τη στήριξή τους από το δημιουργικό δυναμικό της Θεσσαλονίκης, μιας πόλης με έντονο, κινηματογραφικά, χαρακτήρα. «Ευτυχώς, ζούμε σε μία πόλη που αγαπάει τον κινηματογράφο. Αυτό μας έχει βοηθήσει πολλές φορές στη διαδικασία παραγωγής μιας ταινίας. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι εκεί έξω που προτίθενται να βοηθήσουν νέους δημιουργούς να κάνουν το όνειρό τους πραγματικότητα» παρατηρεί ο Σωτήρης. «Οι περισσότεροι άνθρωποι που προσεγγίζουμε είναι θετικοί στην παραχώρηση του χώρου τους για γυρίσματα, στον δανεισμό αντικειμένων, σε χορηγίες αναλώσιμων... Και βέβαια, χαίρονται για τις επιτυχίες των ταινιών και θέλουν να μαθαίνουν νέα τους», τονίζει η Ναταλία, σημειώνοντας ότι «αν η Θεσσαλονίκη είχε λιγότερα οικονομικά προβλήματα, θα ήταν ακόμη πιο ανοιχτή στους νέους κινηματογραφιστές».

Η κρίση επηρεάζει τη θεματολογία των ταινιών τους, κάτι που είναι ιδιαίτερα ευδιάκριτο στην πιο πρόσφατη ταινία τους, το ***White Collar*** [Λευκό κολλάρο]. Πρωταγωνιστές είναι η ανεργία και ο αγώνας των χιλιάδων ανέργων νέων για μια θέση εργασίας. Στο παράλληλο σύμπαν του ***White Collar***, οι υποψήφιοι είναι διατεθειμένοι να δώσουν ακόμη και τη ζωή τους συμμετέχοντας σε ένα

«Πολλές φορές, η κρίση εκλαμβάνεται και ως μία ευκαιρία δημιουργίας. Εμείς αποφασίζουμε να είμαστε αισιόδοξοι και να ενστερνιζόμαστε αυτή την άποψη παρά να παραδώσουμε τα όπλα!» Σωτήρης Πετρίδης, σεναριογράφος

«Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν οικονομικοί πόροι μας κάνει περισσότερο εφευρετικούς, ώστε να λειτουργούμε με οικονομία. Έτσι, ξεφεύγουμε από την παγίδα του εντυπωσιασμού χωρίς ουσία και εστιάζουμε περισσότερο στην ίδια την ιστορία» Ναταλία Λαμπροπούλου, σκηνοθέτης

ιδιότυπο παιχνίδι ρώσικης ρουλέτας, το οποίο επιβάλλει ο νέος τρόπος διεξαγωγής των συνεντεύξεων: οι υποψήφιοι απαντούν σε ερωτήσεις γύρω από τη θέση που διεκδικούν, και ο τελικός επιζών κερδίζει.

«Σίγουρα, η κρίση έχει επηρεάσει τις ταινίες μας — τόσο στη θεματολογία όσο και στην πράξη της υλοποίησής της. Πολλές φορές, η κρίση εκλαμβάνεται και ως μία ευκαιρία δημιουργίας. Εμείς αποφασίζουμε να είμαστε αισιόδοξοι και να ενστερνιζόμαστε αυτή την άποψη παρά να παραδώσουμε τα όπλα!» λέει ο Σωτήρης. Η Ναταλία συνηγορεί: «Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν οικονομικοί πόροι μας κάνει περισσότερο εφευρετικούς, ώστε να λειτουργούμε με οικονομία. Έτσι, ξεφεύγουμε από την παγίδα του εντυπωσιασμού χωρίς ουσία και εστιάζουμε περισσότερο στην ίδια την ιστορία».

Καθημερινές ιστορίες με επίκεντρο τον άνθρωπο

Και οι τρεις ταινίες της Ναταλίας και του Σωτήρη —*Το μπαλόνι*, το *E-social* και το *White Collar*— φέρουν έντονο το στοιχείο της απώλειας: απώλεια ενός αγαπημένου πρόσωπου (*Το μπαλόνι*), απώλεια της ιδιωτικότητας και της μοναδικότητας του ανθρώπου (*E-social*), απώλεια του δικαιώματος στην εργασία και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (*White Collar*).

«Δεν ήταν κάτι που είχαμε σκεφτεί εκ των προτέρων, αλλά μου αρέσει ως θέση. Εγώ θα έλεγα ότι και οι τρεις ταινίες μας πηγάζουν από την καθημερινότητα, από την ίδια τη ζωή. Καταπιανόμαστε με θέματα που μας απασχολούν όλους: την απώλεια, την αναζήτηση εργασίας, τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης» παρατηρεί η Ναταλία. «Η απώλεια είναι μέρος της ίδιας της ανθρώπινης φύσης. Βέβαια, δεν επιλέγουμε να κάνουμε ταινίες γύρω από την απώλεια. Απλώς, μέσα από τη συγγραφή των σεναρίων, προκύπτει η ανησυχία και ο προβληματισμός μας γύρω από τη συγκεκριμένη θεματική» εξηγεί ο Σωτήρης.

Ποιος είναι ο θεατής που έχουν στο μυαλό τους όταν γυρίζουν μια ταινία; Σύμφωνα με τον Σωτήρη Πετρίδη, που γράφει τα σενάρια, «δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος θεατής που έχω στο μυαλό μου. Αυτό που με ενδιαφέρει προσωπικά είναι οι ταινίες μας να αγγίξουν τον μέσο θεατή, χωρίς όμως να τον σκέφτομαι κατά την παραγωγική διαδικασία — κάτι τέτοιο θα ήταν μη δημιουργικό». Για τη Ναταλία Λαμπροπούλου, που αναλαμβάνει τη σκηνοθεσία, «ο θεατής είναι ο καθημερινός άνθρωπος. Όλοι είναι εν δυνάμει θεατές. Ιδανικά, θα ήθελα οι ταινίες μας να αγγίξουν, έστω και λίγο, όποιον τις βλέπει, και ο καθένας να βρίσκει ένα κομμάτι του σε αυτές».

Οι ταινίες τους έχουν αποσπάσει βραβεία και διακρίσεις όχι μόνο σε ελληνικές, αλλά και σε διεθνείς διοργανώσεις. Η πιο πρόσφατη, το *White Collar*, κέρδισε τον περασμένο Δεκέμβριο το β΄ βραβείο καλύτερης ξενόγλωσσης ταινίας στο φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους «Sand Dune International Short Film Festival» στην Ινδία. Τι είναι εκείνο που

Σκηνή από την ταινία μικρού μήκους *E-social*, μια ταινία επιστημονικής φαντασίας γυρισμένη στη Θεσσαλονίκη

Αφίσα της ταινίας *E-social*

εξασφαλίζει την επιτυχία σε μια ταινία μικρού μήκους, όπως αυτές που γυρίζουν η Ναταλία και ο Σωτήρης; Για τους δύο κινηματογραφιστές, η θεματική μιας ταινίας πρέπει να αφορά ένα ευρύ κοινό, ανεξάρτητα από το πολιτιστικό του υπόβαθρο.«Το σενάριο είναι η βάση, άρα και το σημαντικότερο στοιχείο που κάνει μια ταινία καλή. Ένα ακόμα συστατικό είναι η καλή συνεργασία και οι αξιόλογοι συνεργάτες. Όταν η ταινία είναι έτοιμη, σημαντική είναι η αποστολή της σε πολλά φεστιβάλ και η έρευνα ως προς αυτά. Ο Σωτήρης κάνει πολύ καλή δουλειά σ' αυτόν τον τομέα, που τον έχει αναλάβει από την πρώτη μας ταινία ακόμα!» εξηγεί η Ναταλία Λαμπροπούλου.

«Νομίζω μια ταινία κρίνεται γι' αυτό που είναι, άσχετα με την προέλευσή της», υποστηρίζει η Ναταλία, γι' αυτό και θεωρεί ότι «η άνθηση του ελληνικού σινεμά δεν μπορεί να επηρεάσει —ούτε θετικά ούτε αρνητικά— τους νέους δημιουργούς». «Το βασικό μειονέκτημα της αναγνωρισιμότητας στο εξωτερικό του ελληνικού σινεμά, του λεγόμενου Greek Weird Wave, είναι ότι πλέον οι ξένοι, όταν ακούν ελληνικό σινεμά, έχουν προσδοκίες για κάτι περίεργο και πειραματικό» υποστηρίζει ο Σωτήρης.

Πραγματικότητα, φαντασία και social media

Οι δύο κινηματογραφιστές επιλέγουν να ασχοληθούν με δύσκολα θέματα (απώλεια, ανεργία, οικονομική κρίση) και να αφηγηθούν «καθημερινές ιστορίες, εμπνευσμένες από την ίδια τη ζωή».

Η πρώτη μικρού μήκους ταινία της Ναταλίας Λαμπροπούλου και του Σωτήρη Πετρίδη, ***Το μπαλόνι*** (15'), με πρωταγωνιστές την Τζόυς Ευείδη και τον Δημήτρη Κολοβό, είναι η ιστορία της Νικολέτας, που χάνει τον άντρα της, και της μικρής της κόρης Δάφνης, η οποία πιστεύει ότι ο πατέρας της είναι ακόμη παρών, βρίσκοντας παρηγοριά σε ένα μπαλόνι. ***Το μπαλόνι*** έχει προβληθεί

Σκηνή από την ταινία *White Collar*, ένα κυνικό σχόλιο στο πρόβλημα της ανεργίας

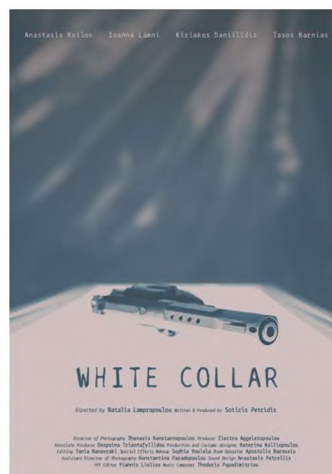
σε διεθνή κινηματογραφικά φεστιβάλ και έχει αποσπάσει εύφημη μνεία στο Φεστιβάλ Νάουσας, καθώς και το βραβείο πρώτου γυναικείου ρόλου για την Τζόυς Ευείδη στο Φεστιβάλ Ψηφιακού Κινηματογράφου της Αθήνας.

Η δεύτερή τους ταινία, το ***E-social***, είναι μια μικρού μήκους ταινία επιστημονικής φαντασίας, η οποία εξερευνά τη νέα κοινωνική πραγματικότητα που δημιουργούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media). Η ταινία, που γυρίστηκε εξ ολοκλήρου με χρηματοδότηση από το διαδίκτυο (crowdfunding), μεταφέρει την ιστορία σε ένα κοντινό μέλλον, στο **2035**, όπου κυριαρχούν τα social media, τα οποία αλλάζουν αρχές και αξίας, επαναπροσδιορίζοντας ακόμη και τις απόλυτες διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στη ζωή και στον θάνατο.

Πρωταγωνιστής της ταινίας η εταιρία e-**Α&Ω**, που προσφέρει στους πελάτες της τη δημιουργία ολογραμμάτων νεκρών προσώπων, μέσα από τις πληροφορίες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης που κατείχαν εν ζωή. Έχοντας χάσει πρόσφατα τον άντρα της, η Άννα αποφασίζει να δημιουργήσει το ολόγραμμά του, γεγονός που όμως αποδεικνύεται ότι δεν μπορεί να αντικαταστήσει την ανθρώπινη επαφή.

Το ***E-social*** γνωρίζει μεγάλη επιτυχία, έχει μέχρι στιγμής συμμετάσχει σε **34** κινηματογραφικά φεστιβάλ στην Ελλάδα και το εξωτερικό, ενώ έχει αποσπάσει **5** βραβεία.

Το κινηματογραφικό δίδυμο της **G**enie Films συνεχίζει τη δημιουργική του πορεία και ετοιμάζεται να περάσει για πρώτη φορά από τη μικρού στη μεγάλου μήκους παραγωγή. Έτσι, η επόμενη ταινία της Ναταλίας Λαμπροπούλου και του Σωτήρη Πετρίδη, με τους ίδιους σταθερά στη σκηνοθεσία και το σενάριο αντίστοιχα, έχει τίτλο "**S**copophilia", ένα θρίλερ αγωνίας, που θα αφορά τον ηδονοβλεπτικό χαρακτήρα της ψηφιακής εποχής». Η συνέχεια επί της οθόνης! ■

Αφίσα της ταινίας *White Collar*

«Ο κινηματογράφος είναι ακριβό σπορ, που, συγκριτικά με άλλες τέχνες, απαιτεί πολύ περισσότερα χρήματα για την παραγωγή του. Στην Ελλάδα του σήμερα, είναι δύσκολο να βρεις χρήματα για να παράξεις ταινίες — πόσο μάλλον να κερδίσεις και τα προς το ζην από αυτό»

Συνέντευξη: **ΑΛΕΞΙΑΣ ΤΖΙΩΝΑ**
Δημοσιογράφου
Φωτογραφίες: **ΜΙΚΕΛΕ ΤΡΟΪΑΝΙ**

Όταν αποκτάς ένα εσωτερικό αυτί...
Ορέστης Παπαϊωάννου

Ο Ορέστης Παπαϊωάννου γεννήθηκε το 1993. Ξεκίνησε τις σπουδές του στο Δημοτικό Ωδείο Έδεσσας, στην τάξη ανώτερων θεωρητικών του Γιάννη Γκουράνη (πτυχίο αρμονίας και αντίστιξης με άριστα) και στην τάξη κλαρινέτου του Δημήτρη Παπαϊωακείμ (δίπλωμα κλαρινέτου με άριστα παμψηφεί και πρώτο βραβείο). Συνεχίζει τις σπουδές του στην κατεύθυνση σύνθεσης στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ., με καθηγητή τον Χρήστο Σαμαρά. Από το 2013 εργάζεται ως καθηγητής κλαρινέτου στο Νέο Ωδείο Έδεσσας

Μέσα από την αφοσίωση, την επιμονή και την αγάπη για σύνθεση μουσικής, ο 22χρονος Ορέστης Παπαιωάννου έχει ήδη στο ενεργητικό του σημαντικές διακρίσεις. Φοιτητής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Α.Π.Θ. και μαθητής του Χρήστου Σαμαρά, επέλεξε τη σύνθεση για να εκφράσει τις ανησυχίες του και τις σκέψεις του μέσα από μουσικές αναπαραστάσεις. Στην πατρίδα της κλασικής μουσικής, στην Πράγα, κατάφερε να πάρει την πρωτιά στον παγκόσμιο διαγωνισμό «**Antonín Dvořák**». Στον τελικό συμμετείχαν συνθέτες ηλικίας 18-23 ετών από 19 χώρες, και οι κριτές έδωσαν το «χρυσό» στον Έλληνα φοιτητή!

Ορέστη, αυτό το βραβείο ήταν μια επιβράβευση για σένα;
Είναι μεγάλη μου τιμή που κέρδισα το πρώτο βραβείο στον διαγωνισμό «**Antonín Dvořák**». Η εμπειρία από τη συμμετοχή μου σε αυτόν τον διαγωνισμό μέτρησε περισσότερο και από το ίδιο το βραβείο, καθώς άνοιξαν οι ορίζοντές μου και ήρθα σε επαφή με άτομα από όλο τον κόσμο. Φυσικά, γνώρισα καλύτερα και το σπουδαίο έργο του μεγάλου Τσέχου συνθέτη **Antonín Dvořák**, του οποίου αυτό το βραβείο φέρει το όνομά. Με μεγάλη χαρά θα επιστρέψω τον Αύγουστο στην Πράγα, όπου θα παιχτούν τα έργα μου σε μια τιμητική συναυλία, στην οποία θα συμμετέχουν όλοι όσοι έχουν κερδίσει βραβεία.

Πρόκειται για έναν απαιτητικό διαγωνισμό. Ποιες ήταν οι απαιτήσεις και ποια ήταν η διαδικασία;
Οι διαγωνιζόμενοι κληθήκαμε να γράψουμε στην Πράγα δύο νέα έργα, βασισμένα σε μουσικά θέματα που δόθηκαν από την επιτροπή του διαγωνισμού. Το πρώτο έργο, αυστηρού στυλ, λέγεται «Prague Canon» και είναι κανόνας για ορχήστρα εγχόρδων. Η Πράγα, από την κλασική εποχή ακόμα, στεκόταν ως πηγή έμπνευσης για πολλούς συνθέτες, οι οποίοι την επισκέπτονταν κι έγραφαν έργα τα οποία εκτελούνταν στους ιστορικούς της συναυλιακούς χώρους, με μεγαλύτερο παράδειγμα τη ***Συμφωνία ν. 38*** του W.A Mozart, τη λεγόμενη "Prague symphony". Κατά κάποιον τρόπο, κι εγώ έγραψα αυτόν τον κανόνα ως φόρο τιμής στην Πράγα, η οποία σε μεταφέρει σε μια άλλη εποχή.

Από τι εμπνέεσαι για να συνθέσεις; Ποια είναι τα ερεθίσματα σου;
Πιο πολύ θα έλεγα ότι είναι συναισθήματα, συναισθήματα που θέλω να μεταδώσω, και πολλές φορές τα συνδέω με μια άλλη μορφή τέχνης, είτε με ένα ποίημα είτε με μια σκηνή ταινίας. Για παράδειγμα, είχα προσπαθήσει να πάρω ένα ποίημα του Καβάφη και, με βάση τη δομή του, να στήσω το μουσικό μου έργο, δηλαδή ανάλογα με τις στροφές και την αίσθηση που σου βγάζει. Αλλά αυτό γίνεται σε πολύ πρώιμο στάδιο. Κατόπιν, η μουσική ανεξαρτητοποιείται, η μουσική είναι μόνο μουσική. Δεν χρειάζεται να μπορέσεις να μπεις σε άλλες διαδικασίες για να γράψεις, είναι κάτι αυτόνομο.

Ποιος είναι ο ρόλος της τέχνης στην εποχή μας;
Ο ρόλος της τέχνης είναι περισσότερος ανθρωπιστικός — αυτόν τον όρο χρησιμοποιεί πολύ και ο καθηγητής μου, ο κ. Σαμαράς: η τέχνη πρέπει να προκαλεί στον άλλον συναισθήματα, σκέψεις, εικόνες. Βέβαια, εκτός από μια συναισθηματική διαδικασία είναι και πνευματική. Κάποιος που ακούει μουσική δεν κάθεται αφημένος μόνο στο θυμικό και στα συναισθήματά του αλλά μπαίνει και σε πνευματικές διαδικασίες. Δηλαδή, όταν σε ένα μουσικό έργο γίνεται μια μεγάλη κορύφωση και προκαλεί το συναίσθημα του ατέρμονου, τότε σίγουρα ο ακροατής αναρωτιέται τι συμβαίνει. Αυτές είναι οι διαδικασίες που υπερισχύουν.

Υπάρχει χώρος στην Ελλάδα για να εκπληρώσεις τις προσδοκίες και τα όνειρά σου;
Η αλήθεια είναι ότι είναι πολύ δύσκολο. Ακόμη και οι ελάχιστες πόρτες που υπήρχαν μέσω εργαστηρίων μουσικής τα οποία προέβαλλαν νέους συνθέτες έχουν αρχίσει να μη χρηματοδοτούνται πλέον. Για πρώτη φορά δημιουργήθηκε εργαστήριο σύνθεσης στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης, εργαστήριο το οποίο οργάνωσε ο καθηγητής μου, ο κ. Σαμαράς, αλλά με δύο συναυλίες τον χρόνο δεν είναι εύκολο να προωθηθεί αυτή η μουσική. Δεν γνωρίζω κανέναν συνθέτη της σχολής μου που δεν έχει βγει στο εξωτερικό για να κυνηγήσει το όνειρό του.

Είναι και το ελληνικό κοινό κοντά σε αυτή τη μουσική;
Σίγουρα δεν είναι, αλλά νομίζω ότι έχει να κερδίσει πράγματα αν έρθει σε συναυλίες σύγχρονης μουσικής. Πρέπει να έχει ανοιχτό μυαλό και να προσπαθήσει να αφεθεί σε αυτή την κατάσταση. Συμβαίνει και με όλες τις τέχνες, ένα σύγχρονο θέατρο, μια avant garde ταινία... έχουν να σου πουν πράγματα, γιατί όχι και η σύγχρονη μουσική;

Υπήρξε κάποιος συνθέτης που ήταν καθοριστικός για τις συνθέσεις σου;
Οπωσδήποτε, έχω δεχτεί επιρροές. Ίσως η μεγαλύτερη επιρροή είναι ο Σοστακόβιτς, Ρώσος συνθέτης νεορομαντικός. Αυτό που με επηρέασε ήταν ότι επί σοβιετικού καθεστώτος έγραφε μουσική δύσκολη, avant garde, γεγονός που ενόχλησε το καθεστώς και αποκήρυξε τη μουσική του δύο φορές. Όταν λοιπόν του ζήτησαν να γράψει για τον κομμουνιστικό ρεαλισμό, άλλαξε τον τρόπο που έγραφε αλλά το έκανε ώστε να είναι και πάλι ο εαυτός του, τον αναγνώριζες. Έγραψε καταπληκτικά έργα και μπόρεσε να γίνει και πιο προσεγγίσιμος. Ο αυτοπεριορισμός που έβγαζε σε συνδυασμό με πόσο ωραία μουσική έπαιζε με αγγίζουν πολύ.

Σκέψεις για τη σύνθεση;
Υπάρχει η αντίληψη για τη σύνθεση ότι είναι κάτι πολύ συναισθηματικό, ότι πηγαίνεις σε έναν λόφο με λίγο κρασί, έχεις ένα χαρτί και γράφεις μια μελωδία. Δεν είναι καθόλου έτσι. Είναι πιο πολύ πνευματική διαδικασία. Δηλαδή, έχεις μια μουσική ιδέα, το πρώτο στάδιο της έμπνευσης, και μετά πας να την καταγράψεις και βρίσκεις τις μύριες δυσκολίες, δεν σου αρέσει, την αλλάζεις, την πλάθεις. Αυτή η διαδικασία πιο πολύ βασίζεται σε μουσική και τεχνική γνώση.

Υπάρχει μια ιστορία με τον Σοπέν, ο οποίος πήγε στο κουρείο, του έβαλαν τον αφρό και τότε ήρθε η ιδέα! Έφυγε από το κουρείο με τον αφρό στο πρόσωπο και την έγραψε. Δεν είμαστε σε μια εποχή που η μουσική είναι μια μελωδία στο δεξί και μια αρμονία στο αριστερό. ¨Έχουν γραφτεί τα πάντα, και πρέπει να εξελίξουμε την μουσική.

Αυτό που γράφεις στο χαρτί το «ακούς»;
Όσο πιο πολύ ασχολείσαι με τη μουσική τόσο πιο πολύ αποκτάς εσωτερικό αυτί. Μπορείς να φανταστείς όσο πιο κοντά γίνεται πώς θα ακουστεί στο βιολί και, σε ένα ανώτερο επίπεδο, όσο το εξασκείς να δεις μια παρτιτούρα ορχήστρας και να το φανταστείς. Όσο περνάει ο καιρός, το πιο ωραίο που συμβαίνει είναι ότι αυτό που γράφεις είναι όλο και πιο κοντά σε αυτό που θέλεις να γράψεις. Στο πρώτο έργο λες «εντάξει είναι» και μετά, σιγά σιγά, φτάνεις εκεί που θέλεις. Αυτό συμβαίνει και σε όλες τις τέχνες, στο βιβλίο, στη ζωγραφική. ■

της ΔΩΡΟΘΕΑΣ ΚΟΝΤΕΛΕΤΖΙΔΟΥ
Ιστορικού - θεωρητικού τέχνης

Καλλιτέχνες σε αβέβαιους καιρούς

Είναι γεγονός ότι, στο τέλος της δεκαετίας που διανύουμε, η σύγχρονη τέχνη και κατ' επέκταση το εικαστικό έργο βρίσκονται σε μια εποχή δημιουργικής και θεωρητικής κρίσης, τόσο στα κέντρα λήψης αποφάσεων όσο και στην περιφέρεια.

Ο νεο-φιλελευθερισμός, έχοντας διεισδύσει σε όλους τους τρόπους παραγωγής του όποιου προϊόντος, διαβρώνει τόσο τον κοινωνικό όσο και τον εικαστικό λόγο.

Η μαζική επικοινωνία και παραγωγή τείνουν να εξαφανίσουν τη γλώσσα που διαμορφώνει είτε τη σκέψη, την ιδέα, τον λόγο, είτε το εικαστικό αποτέλεσμα, προς όφελος μιας παραγωγής που έχει ως μοναδικό στόχο την προώθηση του προϊόντος, δηλαδή την πώληση και την αγορά, μεταφορική και κυριολεκτική.

Οι κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες διαμορφώνουν έναν πλουραλισμό ο οποίος αναπτύσσει μεθοδικά και οργανωμένα ένα είδος σύγχυσης που ευνοεί, σχεδόν επευφημεί, την απουσία της κριτικής σκέψης.

Η γλώσσα των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η σχέση της με το υποκείμενο-αντικείμενο έχει πλέον καταστεί modus vivedi, με τέτοιον τρόπο ώστε ακόμα και η παραγωγή του έργου τέχνης να καθίσταται διαδικαστική, να κατευθύνεται προς μια νέα αισθητική εμπειρία, έτσι ώστε όλα να είναι κριτική και τίποτα να μην είναι. «Η κατάκτηση της αγοράς πραγματοποιείται με την απόκτηση του ελέγχου, και όχι πλέον με τη σταθεροποίηση των ανταλλακτικών αξιών».[1] Αποτέλεσμα: οι παροχές και οι υπηρεσίες να έχουν γίνει το κέντρο, η "ψυχή", το star system, ενώ παράλληλα το marketing να έχει καταστεί το απόλυτο μέσο του κοινωνικού ελέγχου, διαμορφώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια νέα τάξη συμπεριφορών.

Η εποχή της κοινωνικής κριτικής τέχνης, της αμφισβήτησης, της επανάστασης και της διαμαρτυρίας, που χαρακτήρισε τη δεκαετία του '60, μοιάζει να επανέρχεται, όμως μέσα από διαφορετικές διαδικασίες και χαρακτηριστικά.

Η νεότερη γενιά καλλιτεχνών, αυτή που δεν απασχολείται μόνο από τα γλωσσικά και πλαστικά θέματα του καλλιτεχνικού αντικειμένου, αλλά ούτε ασφαλώς και από την αντίδραση στους θεσμούς και την άνοδο της μεσαίας τάξης, που είχε χαρακτηρίσει τη δεκαετία του '60, μοιάζει να προσανατολίζεται —δειλά και με κάποιους, ίσως, ενδοιασμούς, αφού διαπιστώνει ότι δεν αποτελεί μέρος του συστήματος— προς μια κατεύθυνση κατάδειξης του τρόπου ζωής, του ευρύτερου κοινωνικού - πολιτικού ιστού. Η νεότερη γενιά καυτηριάζει είτε τον τρόπο με τον

1. Gilles Deleuze, *Pourparlers (1972-1990)*, Minuit, Paris 1990

Ράνια Μπέλλου, *Prison privacy*, 2007

Φωτεινή Καλλές- Βικτώρια Καρβούνη, Public enemies 2007, βίντεο εγκατάσταση,
Παραχώρηση των καλλιτεχνών

οποίο τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ως γνήσιοι "πνευματικοί αποικιοκράτες", χειραγωγούν, είτε τις αντιλήψεις και τις ερμηνείες που αναπτύσσονται από το κοινωνικό σύνολο. Καυτηριάζει από την αποικιοκρατία μέχρι και την παγκοσμιοποίηση, την επιβολή και εκμετάλλευση της Δύσης προς τον υπό ανάπτυξη, λεγόμενο, κόσμο, τη διάβρωση του πολιτικού συστήματος, παρεμβαίνει στον κοινωνικό δημόσιο χώρο, αναρωτιέται εάν η εποχή μας αποτελεί τμήμα ή μεταμόρφωση της «κοινωνίας του θεάματος», όπως την όρισε ο Guy Debord.

Δεν θα επικαλεστούμε βέβαια ότι το προσωπικό είναι πολιτικό και αντίθετα, τη φράση δηλαδή που σημάδεψε για δεκαετίες το φεμινιστικό κίνημα, αλλά θα υποστηρίξουμε ότι η απομάκρυνση από μια μετα-γλώσσα, που έγινε ιδιαίτερα αισθητή με την εμφάνιση αυτού που πλέον ονομάζουμε «διεθνή σκηνή της Τέχνης» —απόρροια της παγκοσμιοποίησης—, έστρεψε σημαντικό αριθμό καλλιτεχνών προς μια αισθητική που επηρεάζεται από την αποτυχία, τη νωχέλεια, τη διάκριση μεταξύ "καλού" και "κακού" γούστου, την παρουσία ανώνυμων ή ελάχιστα ταυτοποιημένων αντικειμένων, την έμμεση παράσταση του σώματος, τις ερμαφρόδιτες ανδρόγυνες φιγούρες, τα ανώνυμα αστικά τοπία.

Αυτό βέβαια έχει ερμηνευθεί από τον Terry Eagleton[2] ως αποτέλεσμα της κρίσης της πολιτισμικής θεωρίας και των πολιτιστικών σπουδών, αφού, όπως επισημαίνει, τέθηκε εκτός πεδίου ό,τι άπτεται του ηθικού, πολιτικού, φιλοσοφικού στοχασμού, προς όφελος των εφήμερων και ανούσιων εκφάνσεων της ποπ κουλτούρας.

Μια παρόμοια ερμηνεία και προσέγγιση που αφορά στην ουσία τον διατυπωμένο θεωρητικό λόγο πιστεύουμε ότι θίγει πρωτίστως ένα είδος εκλαΐκευσης των εθίμων και της κουλτούρας που προωθείται από τα κέντρα εξουσίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η μορφή γλώσσας που διαμορφώνεται οργανώνει υλικές πραγματικότητες ή παρέχει στόχους, δηλαδή αναπτύσσεται ένας μηχανισμός ελέγχου που συναντάται τόσο στην εκπαίδευση όσο και στις επιχειρήσεις, εις βάρος πλέον των ανθρωπιστικών επιστημών.

Ο "δυναμισμός" έχει γίνει αναπόσπαστο τμήμα μιας κοινωνίας η οποία παράγει την κουλτούρα της ταχύτητας και της ομοιομορφίας.

Το "ποιείν" και το "πράττειν" — δηλαδή η καθολική συμμετοχή στην πολιτική πράξη, όπως όρισε ο Αριστοτέλης την έννοια της ευτυχίας— έχει ερμηνευθεί ως δράση, η πράξη δεν εμπεριέχει την αντί -πράξη.

Όλα αυτά διαμορφώνουν ένα σχήμα υπερβολής αλλά και κυριολεξίας, και διατυπώνουν μια επιθυμία ανίχνευσης, εκτός της καλλιτεχνικής πράξης, όλων των δυνητικών ή κυριολεκτικών πράξεων που διαμορφώνουν το κοινωνικο-πολιτικό σύστημα ελέγχου.

Μια επιθυμία αλλά και έρευνα των πράξεων αυτών που η εικαστική γλώσσα ερμηνεύει, παρερμηνεύει, παραβλέπει, ή μετουσιώνει σε έργο.

Μια διερώτηση για τον ρόλο του καλλιτέχνη μέσα σ' ένα σύστημα που διαμορφώνεται γι' αυτόν και χωρίς αυτόν.

Μια παρατήρηση για τον τρόπο με τον οποίο οι επιλεγμένοι, κάθε φορά, καλλιτέχνες αντιδρούν στην κατασκευασμένη πραγματικότητα, με το εικαστικό τους έργο και το μέσο έκφρασης που χρησιμοποιούν, και αν αυτό αποτελεί μέσο διαμαρτυρίας, συμβιβασμού ή αντίδρασης;

«Τέχνη σε αβέβαιους καιρούς»: επίκαιρη όσο ποτέ η διατύπωση αυτή, επανέρχεται σε καιρούς όπου η ιστορικότητα, το περιεχόμενο, η εργασία, αποτελούν ουτοπία. Καλλιτέχνες σε αβέβαιους καιρούς.

Με ποιον τρόπο άραγε μπορούν να αντισταθούν στην αβέβαιη και αυθαίρετη εξουσία, να υπερασπισθούν την ελευθερία του ατόμου, τη δημοκρατία, να φανταστούν ένα μέλλον όπου δεν αναπαράγονται οι απάνθρωπες παραβιάσεις;

Πώς οφείλει να αντιδράσει ο καλλιτέχνης σε μια εποχή όπου η πολιτική εξασθενεί; Να αντισταθεί ή να συμπλεύσει;

Να εκχυδαΐσει, να εκμηδενίσει την απουσία του "άλλου" απέναντί του; να ανατρέξει σε μια αισθητική της αδιαφοροποίησης;

Περισσότερο από ποτέ, οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν τις οπτικές μεταφορές, τα μετωνύμια, τις μετατοπίσεις, τις συνθέσεις και τους συνδυασμούς· επιχειρούν να κάνουν αισθητή την ύπαρξή τους, την παρουσία τους στον κόσμο, με τον ένα και μοναδικό τρόπο που γνωρίζουν.

Αυτόν της καλλιτεχνικής πράξης στο κοινωνικό σύνολο. ■

2. **Therry Eagleton**, ***Μετά τη θεωρία***, Μεταίχμιο, **Αθήνα**, 2003

της **Δρ ΑΓΑΘΟΝΙΚΗΣ ΤΣΙΛΙΠΑΚΟΥ**
Προϊσταμένης Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού

Η συντήρηση των αρχαιοτήτων στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

Περιοδική έκθεση με τίτλο *«Μάχη με το χρόνο»* στην πτέρυγα περιοδικών εκθέσεων «Κυριάκος Κρόκος» (21/10/2015 έως 30/4/2016)

Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, που άνοιξε για πρώτη φορά τις πύλες του στο κοινό το 1994, στεγάζεται σε ένα κτίριο, ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης, που οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1989-1993, με βάση τη βραβευμένη μελέτη του αρχιτέκτονα και ζωγράφου Κυριάκου Κρόκου. Η μόνιμη έκθεση του Μουσείου με τις έντεκα αίθουσες (συνολικής έκτασης 3.430 τ. μ.), που ολοκληρώθηκε από το 1997 έως τις αρχές του 2004, παρουσιάζει μέσα από αυθεντικά εκθέματα, εποπτικό υλικό και πολυμέσα ποικίλες εκφάνσεις του βυζαντινού και μεταβυζαντινού πολιτισμού. Από το 1997 αποτελεί αυτοτελή Διεύθυνση, ειδική περιφερειακή δημόσια υπηρεσία που υπάγεται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ από το 2014 συγκαταλέγεται μεταξύ των οκτώ δημόσιων Μουσείων του Κράτους, σύμφωνα με το νέο Οργανισμό του ΥΠΠΟΑ (Π.Δ. 104, ΦΕΚ Α΄/171/28-8-2014). Από την ίδρυσή του το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού διαθέτει άρτια οργανωμένα εργαστήρια συντήρησης και πρότυπες αρχαιολογικές αποθήκες, αίθουσα εκπαιδευτικών προγραμμάτων, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, πτέρυγα περιοδικών εκθέσεων («Κυριάκος Κρόκος»), μικρό αμφιθέατρο («Μελίνα Μερκούρη»), πωλητήριο και χώρο αναψυκτηρίου. Στη συνέχεια, το 2010, το Μουσείο απέκτησε ανεξάρτητο κτίριο Διοίκησης με μεγάλο αμφιθέατρο («Στέφανος Δραγούμης») χωρητικότητας 160 ατόμων. Από το 2011 η εκθεσιακή δραστηριότητα του Μουσείου αυξήθηκε με αποτέλεσμα να χρησιμοποιείται πλέον η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και για περιοδικές εκθέσεις, στην οποία δώσαμε, το 2014, το όνομα της πρώτης Διευθύντριας του Μουσείου, της αείμνηστης Ευτυχίας Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου.

Σύμφωνα με το άρθρο 45 του Νόμου 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς», ένα Μουσείο «φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία». Ανάλογη είναι και η διατύπωση στο νέο Οργανισμό του ΥΠΠΟΑ (άρθρο 26), από όπου όμως απουσιάζει ο σκοπός. Στο πλαίσιο αυτό κινείται και η στοχοθεσία του Μουσείου από την ίδρυσή του. Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού με το σύνολο των δραστηριοτήτων του, τις εκπαιδευτικές και πολιτιστικές του δράσεις, τις εκδόσεις του, αποτελεί υποδειγματικό κέντρο διαφύλαξης, έρευνας και προβολής της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Όχι τυχαία λοιπόν βραβεύτηκε το 2005 ως το «Μουσείο της Ευρώπης» (μετά από ομόφωνη εισήγηση της Επιτροπής Πολιτισμού, Επιστημών και Εκπαίδευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης), τιμή η οποία αποδόθηκε σε ελληνικό δημόσιο μουσείο για πρώτη φορά μέχρι τις μέρες μας.

Περιοδική έκθεση, γενική άποψη του ανωγείου

Το εργαστήριο τοιχογραφίας

Το εργαστήριο γυαλιού

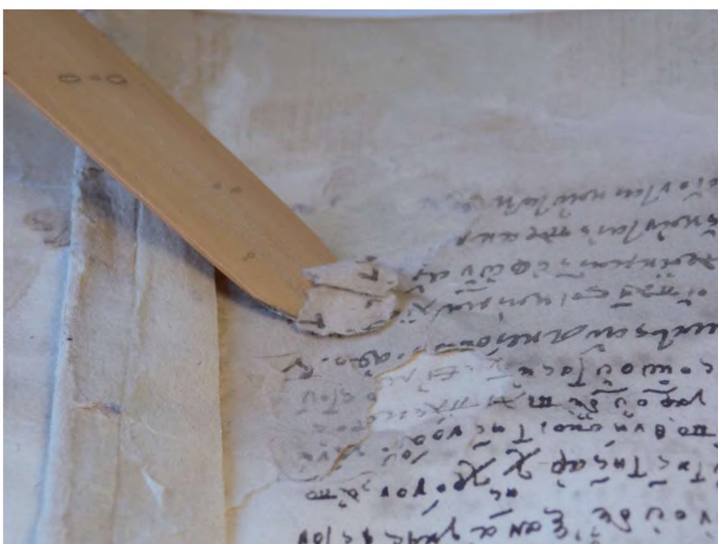
Γενική άποψη του εργαστηρίου χαρτιού

Βασικό αντικείμενο λοιπόν του Μουσείου είναι η συντήρηση τόσο των αντικειμένων που εκτίθενται όσο και εκείνων που περιλαμβάνονται στις συλλογές του (46.000 και πλέον), τα οποία χρονολογούνται από τον 2ο έως και τον 19ο αι. μ.Χ. και προέρχονται κυρίως από τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία. Η σημασία που δίδεται από το Ελληνικό Κράτος, μεταξύ άλλων, στην προστασία και τη συντήρηση των κινητών μνημείων φαίνεται ξεκάθαρα και από την ισχύουσα Νομοθεσία, όπως αντικατοπτρίζεται στα άρθρα 27-34 και 43 του Νόμου 3028/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς», καθώς και στον Κώδικα Δεοντολογίας Επαγγέλματος Συντηρητή Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης (Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΓΝΟΣ/11371/2000, ΦΕΚ Β΄/382/24-3-2000). Ο Κώδικας Δεοντολογίας περιέχει τις αρχές, τις υποχρεώσεις και τη συμπεριφορά που πρέπει να ακολουθεί αυστηρά κατά την άσκηση του επαγγέλματός του ο Συντηρητής Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, ο οποίος κατέχει την Άδεια Ασκήσεως Επαγγέλματος, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2557/97 (ΦΕΚ Α΄/271/24-12-1997) «Περί θεσμών μέτρων και δράσεων πολιτιστικής ανάπτυξης» (άρθρο. 9 παρ. δ΄). Σύμφωνα με τον Κώδικα, το επάγγελμα του Συντηρητή αρχαιοτήτων και έργων τέχνης είναι δραστηριότητα με χαρακτήρα δημοσίου συμφέροντος, αφού περιλαμβάνει επεμβάσεις σε πολιτιστικά αγαθά, των οποίων η προστασία, στο μέγιστο ποσοστό ανήκει στο κράτος, αλλά και σε Νομικά ή Φυσικά Πρόσωπα και διέπεται από ειδική νομοθεσία. Συνεπώς πρέπει να ασκείται στα πλαίσια της ισχύουσας νομοθεσίας για την προστασία των αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς των Εθνικών και των Κοινοτικών σχετικών Νόμων, καθώς και των συναφών Κανονισμών και Συμφωνιών, ειδικότερα σε ότι αφορά θέματα υγείας και κανόνων υγιεινής, ασφάλειας, ασφάλισης, απασχόλησης, κλοπής, παράνομης κατοχής, ιδιοκτησίας κλπ.   Η συντήρηση των αρχαιοτήτων και έργων τέχνης είναι μια ιδιαίτερη διαδικασία που απαιτεί υψηλή εξειδίκευση, μεθοδικότητα, υπευθυνότητα, υπομονή και διαρκή επιμόρφωση διότι έχει να κάνει με τη διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, στη συγκεκριμένη περίπτωση των κινητών πολιτιστικών αγαθών που διαχειρίζεται ένα Μουσείο, τη διατήρηση στην ουσία της συλλογικής μνήμης. Για το σκοπό αυτό το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού διαθέτει σε μία έκταση περί τα 3.000 τ.μ. επτά διαφορετικά εργαστήρια συντήρησης, πλήρως εξοπλισμένα, τα οποία ειδικεύονται σε συγκεκριμένα είδη αρχαιολογικού υλικού, ξύλου και εικόνας, κεραμικής και γυαλιού, μετάλλου, χαρτιού, τοιχογραφίας, ψηφιδωτού, μαρμάρου και πέτρας. Επιπλέον σε ειδική αίθουσα με σύγχρονες μεθόδους αποθήκευσης εναποτίθενται προσωρινά τα ανασκαφικά ευρήματα, όπου γίνεται ο πρώτος καθαρισμός και η διαλογή τους πριν προωθηθούν στα επιμέρους εργαστήρια. Τα εργαστήρια συντήρησης του Μουσείου υλοποιούν σύγχρονες μεθόδους και πρακτικές τεκμηρίωσης, διάγνωσης και συντήρησης και γενικότερα διαχείρισης του πολιτιστικού αγαθού, που είναι αποδεκτές από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα και γίνονται, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, πόλος έλξης εκπαίδευσης και πρακτικής άσκησης φοιτητών και σπουδαστών. Παράλληλα, τα εργαστήρια συντήρησης ανοίγουν σε τακτά χρονικά διαστήματα στο κοινό με ειδικές ξεναγήσεις και παρουσιάσεις καθώς και με αφορμή επετειακών εκδηλώσεων και τη διοργάνωση εκπαιδευτικών εργαστηρίων (ψηφιδωτού, βιβλιοδεσίας, κεραμικής, κλπ.) εντός και εκτός Μουσείου. Συνεργάζονται με εγχώρια και διεθνή ερευνητικά και διαγνωστικά κέντρα (Α.Π.Θ., ΤΕΙ Αθήνας, ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος», κ. ά.), ενώ αναλαμβάνουν τη συντήρηση και συλλογών άλλων χωρών στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Σε αυτά συντηρούνται εκτός από τα αντικείμενα των συλλογών του Μουσείου και φιλοξενούμενα από άλλες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού ή φορείς κοινωφελούς χαρακτήρα, υπό την καθοδήγηση και εποπτεία του έμπειρου και εξειδικευμένου προσωπικού. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ευρωπαϊκής συνεργασίας αναφέρουμε το πενταετές πρόγραμμα μεταξύ του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, του Ευρωπαϊκού Κέντρου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων και του Εθνικού Μουσείου Μεσαιωνικής Τέχνης της Κορυτσάς στα πεδία της επιστημονικής έρευνας, συντήρησης, εκπαίδευσης και μεταφοράς τεχνογνωσίας, τα αποτελέσματα του οποίου παρουσιάστηκαν το 2006 στην περιοδική έκθεση με τίτλο «Εικόνες από τις Ορθόδοξες Κοινότητες της Αλβανίας» (πτέρυγα περιοδικών εκθέσεων «Κυριάκος Κρόκος») και το 2008 σε ειδικές επιστημονικές εκδόσεις-εγχειρίδια συντήρησης. Ως παράδειγμα εγχώριας συνεργασίας με φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα παραθέτουμε τη συνεργασία με τη Φιλόπτωχο Αδελφότητα Ανδρών Θεσσαλονίκης για τη συντήρηση εικόνων και ιερών κειμηλίων προερχόμενων από τον Ι. Ν. Αγίου Παύλου, τα οποία στη συνέχεια παρουσιάστηκαν καταρχήν σε μία περιοδική έκθεση το 2012, η οποία συνοδεύτηκε από επιστημονική έκδοση με τα αποτελέσματα των ερευνητικών εργασιών της συντήρησης και τη μεθοδολογία αυτής. Το 2014 ολοκληρώθηκε η συντήρηση όλων των εικόνων και κειμηλίων που κοσμούν σήμερα την έκθεση στο κτίριο της Φιλοπτώχου Αδελφότητας.

Αναγνωρίζοντας το ιδιαίτερο και πρωτοπόρο έργο των εργαστηρίων συντήρησης του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού εντάξαμε στον προγραμματισμό μας, στο πλαίσιο και του εορτασμού του είκοσι χρόνων από τη λειτουργία του Μουσείου, την οργάνωση μιας διαδραστικής έκθεσης, η οποία θα αποτελούνταν από εποπτικό υλικό (γραφιστικές συνθέσεις, κείμενα, φωτογραφίες και σχέδια από τα στάδια της συντήρησης αντικειμένων της μόνιμης έκθεσης και των

Αφαίρεση παλαιού κονιάματος από ψηφιδωτό δάπεδο

Επανατοποθέτηση σπαράγματος στην αρχική του θέση

Στάδιο συγκόλλησης. Τοποθέτηση αυτοκόλλητης ταινίας προς υποστήριξη των θραυσμάτων για την επιτυχία της κόλλησης.

Κατά τη διάρκεια των εργασιών στερέωσης ζωγραφικού στρώματος και προετοιμασίας

συλλογών του Μουσείου), πολυμέσα, αυθεντικά υλικά, εργαλεία και όργανα διάγνωσης και συντήρησης καθώς και αυθεντικά εκθέματα από τις αποθήκες του Μουσείου που θα έχουν συντηρηθεί με αφορμή τη συγκεκριμένη έκθεση, παρουσιάζοντας στο ευρύ και επιστημονικό κοινό τους ανθρώπους και το έργο των εργαστηρίων συντήρησης του Μουσείου. Ωστόσο το ειδικό αυτό έργο θα ήταν απόλυτα ενταγμένο στο πλαίσιο γενικότερα της συντήρησης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, της επιστήμης της συντήρησης και στη μεθοδολογία αυτής.

Η περιοδική αυτή έκθεση πήρε σάρκα και οστά τον Οκτώβριο του 2015 με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Μάχη με το Χρόνο». Στόχος της έκθεσης είναι η εισαγωγή του κοινού στην αθέατη πλευρά του Μουσείου και γενικότερα η γνωριμία με την ιδιαίτερα επίπονη και διαρκή προσπάθεια, την αέναη μάχη με το χρόνο για τη συντήρηση και διατήρηση των αρχαιοτήτων και έργων τέχνης. Η έκθεση στοχεύει να αποκαλύψει στον επισκέπτη τι συμβαίνει σε ένα αντικείμενο από την ανασκαφή ή γενικότερα τον εντοπισμό του μέχρι την ένταξή του σε μια μουσειακή συλλογή και την παρουσίασή του στη συνέχεια ως έκθεμα με τέτοιο τρόπο ώστε να αντιληφθεί τη συμβολή της εργασίας συντήρησης στην τελική μορφή ενός αντικειμένου, το οποίο συνήθως βλέπει «στημένο» σε μια έκθεση.

Ο μουσειογραφικός σχεδιασμός της έκθεσης έχει ως στόχο να δημιουργήσει στον επισκέπτη το περιβάλλον ενός εργαστηρίου συντήρησης ή καλύτερα των επτά εργαστηρίων του Μουσείου, σε ειδικά διαμορφωμένους, με ψευδότοιχους και μεταλλικές κατασκευές, ανεξάρτητους χώρους, που επικοινωνούν μεταξύ τους αλλά και διαφοροποιούνται και με τη χρωματική κλίμακα της αγγλικής γραμματοσειράς τίτλων του αγγλικού κειμένου και των συμβόλων κατεύθυνσης στις γραφιστικές συνθέσεις του εποπτικού υλικού, που αποτελεί και το ίδιο έκθεμα. Η εισαγωγή του επισκέπτη στον αθέατο κόσμο της συντήρησης πραγματοποιείται σταδιακά μέσα από δύο βασικά επίπεδα. Στον ισόγειο χώρο τοποθετούνται οι βασικές εισαγωγικές ενότητες και στον κύριο εκθεσιακό χώρο (ανώγειο και όροφο) τα εργαστήρια και η διάδραση.

Η έκθεση διαρθρώνεται σε τρεις άξονες: εισαγωγή, ανάλυση και διάδραση. Η ***Εισαγωγή*** περιλαμβάνει δύο βασικές ενότητες με υποενότητες η καθεμία (πέντε και δύο αντίστοιχα) που ενημερώνουν συνοπτικά για το θέμα, τη συντήρηση και τις μεθόδους της, το επάγγελμα του συντηρητή και τη δεοντολογία του, τα εργαστήρια συντήρησης του Μουσείου και το προσωπικό τους στη διαδρομή της εικοσάχρονης και πλέον δραστηριότητάς τους. Η ***Ανάλυση*** αποτελεί τον κυρίως κορμό της έκθεσης, ο οποίος χωρίζεται σε εννέα ενότητες, ανάλογα με το είδος/την κατηγορία του αρχαιολογικού υλικού, με το οποίο ασχολείται κάθε εργαστήριο. Σε κάθε ενότητα πρωταγωνιστούν τα φυσικά αντικείμενα-εκθέματα (42 και πλέον), τα οποία θεράπευσαν οι συντηρητές κάθε εργαστηρίου, και τα οποία έχουν να μας διηγηθούν μια ενδιαφέρουσα ιστορία. Ορισμένα από αυτά παρουσιάζονται συντηρημένα κατά το ήμισυ, ενώ άλλα με διαφορετικό τρόπο «έκθεσης» από τον καθιερωμένο ώστε να αναδεικνύονται αθέατες πλευρές τους αποκαλύπτοντας τα μυστικά της διαχείρισής τους μέχρι το τελικό στάδιο της συντήρησης. Γύρω από τα αυθεντικά εκθέματα και με αφορμή αυτά αναπτύσσονται τέσσερις υποενότητες που αφορούν στο υλικό και την τεχνολογία κατασκευής, τη διάγνωση της παθολογίας, τη συντήρηση και την αισθητική αποκατάσταση. Συμπληρωματικά, το εποπτικό υλικό περιλαμβάνει φωτογραφικές απεικονίσεις συντηρημένων αντικειμένων της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου, δημιουργώντας ένα διάλογο μεταξύ της περιοδικής έκθεσης και της μόνιμης, καλώντας τον επισκέπτη να αναζητήσει το αντικείμενο μέσα στον κυρίως εκθεσιακό χώρο του Μουσείου. Σε κάθε ενότητα - εργαστήριο δίνεται η ευκαιρία στον επισκέπτη (***Διάδραση***) να συμμετέχει στο έργο του συντηρητή, αγγίζοντας για παράδειγμα σύγχρονα δείγματα μαρμάρων, κονιαμάτων, να δει ένα αντικείμενο στο μικροσκόπιο, να διαγνώσει την παθολογία του στις φωτοτράπεζες με τις ακτινογραφίες ή στο θάλαμο με τη χρήση υπεριώδους ακτινοβολίας ή τα διάφορα ζωγραφικά στρώματα σε μια εικόνα, να παίξει ένα παιχνίδι στον υπολογιστή ανακαλύπτοντας τις λεπτομέρειες και τα στάδια συντήρησης ενός αντικειμένου, να μελετήσει εγχειρίδια και εκδόσεις σχετικές με τη συντήρηση και την επιστήμη της στο μικρό διαμορφωμένο ειδικά αναγνωστήριο. Κάθε εργαστήριο συνοδεύεται από ειδική βιντεοπροβολή σε οθόνη με υλικό από το έργο της συντήρησης του εργαστηρίου, που εκπονήθηκε για τις ανάγκες της έκθεσης. Το σύνολο συμπληρώνουν σκίτσα σε φυσικό μέγεθος που δείχνουν τους συντηρητές «εν δράσει».

Τέλος στον όροφο, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο προβάλλεται και η ταινία με τίτλο «Η επιστροφή» (με αγγλικούς υπότιτλους), η οποία αποτελεί παραγωγή του Μουσείου και γυρίστηκε με την ευκαιρία του εορτασμού των είκοσι χρόνων από το άνοιγμά του στο κοινό (2014).

Την έκθεση συνοδεύει δίγλωσσος επιστημονικός κατάλογος στα ελληνικά και τα αγγλικά, στον οποίο συγγράφουν έγκριτοι επιστήμονες της συντήρησης και των (αρχαιολογικών) θετικών επιστημών. Στις παράλληλες δράσεις της έκθεσης εντάσσονται σειρά διαλέξεων, εκπαιδευτικές δράσεις, οργανωμένες ξεναγήσεις στα εργαστήρια συντήρησης του Μουσείου και στην έκθεση, εργαστήρια συντήρησης με τη συμμετοχή του κοινού.

(Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ιστοσελίδα του Μουσείου, www.mbp.gr και facebook) ■

Πέμπτη, 28 Ιανουαρίου 2016

Φωτογραφία: Άρις Γεωργίου

του **ΚΩΣΤΑ Γ. ΚΑΡΔΕΡΙΝΗ**
"Κλέφτη εικόνων," συντάκτη του διαδικτυακού περιοδικού MiC.gr και του Κέντρου Μελετών & Ερευνών για το Σινεμά (Κε.Μ.Ε.Σ.)

Βασίλης Μπακόπουλος
Ένα αδιαχώριστο μείγμα τζαζ και κλασικής

Τον Οκτώβριο του 2014, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων ***Η τζαζ σήμερα***, για τα 49α Δημήτρια, παρουσίασα στο μουσικόφιλο κοινό της Θεσσαλονίκης την Κολεκτίβα Plus'n'Minus σε έργα πέντε συνθετών της πόλης μας. Μία σύνθεση εξ αυτών ήταν το ανατατικό κομμάτι «The "No Blues" Groove» του Βασίλη Μπακόπουλου, κιθαρίστα των Φόρμιγξ στη δεκαετία του '60.

Ο Μπακόπουλος, στα 63 του χρόνια, αποφάσισε να εμβαθύνει στη μουσική, σπουδάζοντας κανονικά στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου, απ' όπου αποφοίτησε με άριστα το 2009. Συνέχισε να συνθέτει στον χώρο της κλασικής μουσικής, παντρεύοντάς την με την αγαπημένη του τζαζ, και αναπτύσσοντας αναγνωρίσιμο μουσικό ύφος. Αυτό άλλωστε μαρτυρά το 1ο βραβείο στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό Σύνθεσης Έργων Μουσικής Δωματίου «Κώστας Νικήτας» από το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης, για το έργο ***Αναμνήσεις*** (σύνθεση για φλάουτο, βιολοντσέλο και βιόλα), η επιλογή και η παρουσίαση από την Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης του συμφωνικού του έργου ***Despair, Serenity, Worry and Hope*** (2013, στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης), καθώς και η πρόσφατη (Μάιος 2015) παράλληλη εκτέλεση του έργου ***In Heaven*** (σύνθεση για δύο πιάνα, ένα κλασικό από την Έφη Αγραφιώτη κι ένα τζαζ από τον Γιώργο Κοντραφούρη) στα δύο Μέγαρα Μουσικής, Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Όμως, η αξία του Βασίλη Μπακόπουλου έχει πλέον ταξιδέψει και εκτός Ελλάδας, αφού το έργο του ***Wind quintet No 1*** επελέγη τον περασμένο Σεπτέμβριο από τη Διεθνή Κοινότητα Σύγχρονης Κλασικής Μουσικής (ISCM) για να εκπροσωπήσει την Ένωση Ελλήνων Μουσουργών στις Διεθνείς Μουσικές Ημέρες 2015 στη Λιουμπλιάνα της Σλοβενίας, διοργάνωση στην οποία συμμετέχουν 52 χώρες από όλον τον πλανήτη.

Ποιο είναι το πρώτο συνειδητό μουσικό άκουσμα;
Ένας κλασικός κιθαριστής αυτοδίδακτος, ονόματι Νίκος Φρουδαράκης, στο Ηράκλειο της Κρήτης, ο οποίος έπαιζε σαν τον Segovia. Ήτανε μαγεία. Τον άκουγα και με ενέπνεε. Με αφορμή αυτόν ξεκίνησα στα 12 να μαθαίνω κλασική κιθάρα. Κι αργότερα, στην Αθήνα, μαθήτευσα στον Γεράσιμο Μηλιαρέση, από τους καλύτερους κιθαριστές της Ελλάδας.

Πριν φύγω απ' το Ηράκλειο, σταθμός στη μουσική μου εκπαίδευση ήταν μια εκπομπή από τη Φωνή της Αμερικής. Άκουγα καταπληκτικές τζαζ εκπομπές από τον διάσημο Αμερικανό παρουσιαστή Willis Conover. Αρχές με μέσα του 1950. Ήθελα κι εγώ να παίξω τζαζ, αλλά δεν υπήρχαν βοηθήματα. Μόνο ό,τι έπιανε το αυτί.

Πότε γνώρισες τον Βαγγέλη Παπαθανασίου;
Όταν μπήκα στο Πολυτεχνείο, το 1959, στον χώρο που διέθετε η Ελληνοαμερικανική Ένωση απέναντι από το Καλλιμάρμαρο. Μαζευόμαστε και ακούγαμε τζαζ, μία φορά τη βδομάδα, δύο ώρες, από μαγνητόφωνο, ως προώθηση της αμερικανικής μουσικής. Να σου κι ο Βαγγέλης ένα βράδυ, να παίξει πιάνο. Πιανίστας να παίζει τζαζ στην Ελλάδα; απόρησα. Περπατήσαμε μαζί για τα σπίτια μας, αυτός έμενε στην Πατησίων κι εγώ στην Κυψέλη. Λέγαμε στον δρόμο για τον Miles Davis, για τον Coltrane, κι έτσι γνωριστήκαμε καλύτερα. Λέει μετά ο Βαγγέλης ότι έχει ένα μικρό συγκρότημα στη Χ.Α.Ν., δεν έρχεσαι εκεί να παίξουμε; Πήγα κι εγώ. Ήταν ένα γκρουπάκι εν τω γεννάσθαι.

Μας δώσανε έναν χώρο και κάναμε πρόβες, με αντάλλαγμα να παίζουμε στους χορούς του ιδρύματος (4-5 φορές χρειάστηκε). Μας αγόραζαν όμως όποιο όργανο θέλαμε. Ήταν η εποχή του Modern jazz quartet. Πήραμε βιμπράφωνο, κιθάρα, ενισχυτές... οργανωθήκαμε και παίζαμε εκεί.

Μια μέρα ήρθε κάποιος και μας είπε, είστε πάρα πολύ ωραίοι, να 'ρθείτε να παίξετε στο «Golden Key». Ήταν "κλειστό" κλαμπ (πριβέ), όπου τα μέλη και μόνον μπαίνανε με ένα χρυσό κλειδί (υποτίθεται). Η μετέπειτα «Αθηναία», όπου μαζευόταν όλη η αριστοκρατία της Αθήνας κι έπαιζε πιάνο ο Λεβ, ένας πιανίστας ελαφράς μουσικής με τρομερή δεξιοτεχνία.

Μας κανονίζει λοιπόν να παίξουμε εκεί. Παίξαμε 3-4 φορές σποραδικά. Το βασικό συγκρότημα των Φόρμιγξ, ο Βαγγέλης Παπαθανασίου, εγώ, ο Σωτήρης Αρνής, ο Τάσος Παπασταμάτης και ο Κώστας Σκώκος. Από κει μας γνώρισε η νεολαία της Αθήνας και δεν υπήρχε πάρτι στο Κολωνάκι που να μην είμαστε μέσα. Σ' αυτά τα πάρτι κατά τις δύο έσκαγε μύτη ο Μπιθικώτσης. Κι αυτός περιζήτητος. Ήθελε η αριστοκρατία να έχει το ένα πόδι στη λαϊκή μουσική (Χατζιδάκις, Θεοδωράκης). Τραγουδούσε μέχρι τις 4 και ξεκουραζόμασταν εμείς. Τελείωναν αυτοί, ξανανεβαίναμε εμείς, να παίζουμε τα τζαζ κομμάτια μας πλέον, δηλαδή τη μουσική που μας άρεσε. Η τζαζ μας ενδιέφερε κι όχι η ελαφρά μουσική, αλλά στους χορούς παίζαμε τα τραγούδια της εποχής, κυρίως για προβολή του συγκροτήματος.

Ποιος μανατζάριζε;
Κανένας, ουσιαστικά. Βοηθούσε λίγο ο Νίκος Παπαθανασίου, αδερφός του Βαγγέλη.

Από πού ακούγατε μουσική;
Κάποια καταστήματα στην Αθήνα φέρνανε δίσκους τζαζ. Υπήρχε και το Ράδιο Λουξεμβούργο.
Ακούγαμε όμως άλλα ελληνικά (τζαζ) γκρουπ, όπου και όποτε έπαιζαν. Όπως αυτό του πιανίστα Λούκας. Εξαιρετικός... Επίσης, οι τρεις Λαβραναίοι. Ο Γεράσιμος πιανίστας, ο Νίκος ντράμερ, ο Γιώργος επίσης κρουστά (τούμπες, τιμπάλες κτλ.). Είχαν σπουδαίο συγκρότημα, οργανωμένο, με γραμμένες νότες. Παίζανε για ένα διάστημα στο Καζίνο της Πάρνηθας. Ο Στέλιος Καλαθόπουλος, μπροστά, ένας κοντούλης, τραγουδούσε σαν τον Mel Torme.

Ήταν κι ο Μίμης Πλέσσας με το κουαρτέτο του. Τίτος Καλλίρης κιθάρα, Νίκος "τσικός" Τσεσμελής μπάσο και Γιώργος Λαβράνος στα τύμπανα. Μετά, ήταν ο Μανώλης Μικέλης, ένας εξαιρετικός πιανίστας και δάσκαλος της τζαζ, που έπαιζε στο «Χίλτον». Πηγαίναμε και τον ακούγαμε, και καμιά φορά παίζαμε κι εμείς μαζί του.

Από αριστερά: Οι βασικοί Forminx:
Βασίλης Μπακόπουλος (φοιτητής Ε.Μ.Π. - Σχολή Χημικών Μηχανικών), κιθαρίστας·
Βαγγέλης Παπαθανασίου (φοιτητής Σχολής Καλών Τεχνών), οργανίστας·
Σωτήρης Αρνής (φοιτητής Ε.Μ.Π. - Σχολη αρχιτεκτόνων), μπασίστας·
Κώστας Σκώκος (φοιτητής δραματικής σχολής Β. Διαμαντόπουλου), drummer·
(κάτω) Τάσσος Παπασταμάτης, τραγουδιστής

Περιπέτειες με τους FORMINX 1964

Η Φωκίωνος Νέγρη;
Είχε μερικά καλά μαγαζιά. Κάτω από τον «Φλόκα», γωνία Δροσοπούλου, έγινε ένα κλαμπ που λεγόταν «Igloo». Το ’φτιαξαν δύο νέα παιδιά και μας πήραν να παίξουμε όλον τον χειμώνα, κάθε βράδυ, με ένα ρεπό την εβδομάδα. Είχε γίνει στέκι της νεολαίας από όλη την Αθήνα. Συνδύαζε φαγητό και χορό. Ο κόσμος τότε φόραγε τα “καλά του”, έκλεινε τραπέζι για φαγητό και μετά χορό. Νάιτ κλαμπ. Σήμερα δεν υπάρχουν τέτοια πια.

Εκεί, στο «Igloo», εμφανίστηκε μια βραδιά ένας τύπος Εγγλέζος, φουκαράς. Μας λέει, παίζω κι εγώ λίγη κιθάρα παιδιά, να σας παίξω; Του ’δωσα την κιθάρα μου κι έπαιξε. Καλός μας φάνηκε. Ήταν ο Eric Clapton. Είχε ξεμείνει στην Αθήνα, δεν είχε φράγκο. Όταν σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό ο Σουγιούλ (πιανίστας των Τζούνιορς), κι ο Καρακαντάς έσπασε πολύ άσχημα το δεξί χέρι του, προσλάβανε τον Κλάπτον στη θέση του Καρακαντά.

Τότε έρχονταν πολλά συγκροτήματα από το εξωτερικό. Θυμάμαι ένα κουαρτέτο Γερμανών, που παίζανε ροκ σε ένα κλαμπ, πολύ δυναμικά, πολύ ρυθμικά. Πηγαίναμε κάθε βράδυ και παίρναμε στοιχεία απ’ το παίξιμό τους. Όχι μόνο τους δακτυλισμούς, αλλά πήραμε και... τα όργανά τους! Fender κιθάρες και ενισχυτές που δεν υπήρχαν ακόμη στην Ελλάδα.

Από τότε άλλαξε ο ήχος μας! Διότι και οι κιθάρες βγάζανε πλουσιότερο ήχο, και είχαμε επηρεαστεί απ’ αυτά που ακούσαμε. Τα ροκάδικα κομμάτια που παίζαμε ήταν πιο γνήσια, πιο ανεβασμένα από πριν, διότι είχαμε αυτό το ζωντανό άκουσμα.

Μετά ήρθε το «Ακροπόλ Παλάς». Όπως επίσης ήταν πολύ ωραία περίοδος και η «Αργώ» (καλοκαίρι του ’63) στη Βουλιαγμένη. Εκεί είχαμε πάρει τον Θύμιο Πέτρου να λέει τα ιταλικά τραγούδια, γιατί ο Τάσος Παπασταμάτης είχε το αμερικάνικο accent. Κι επειδή εγώ τον Οκτώβρη έφευγα φαντάρος, ήταν κι ο Τίτος Καλλίρης, ο οποίος με αντικατέστησε όταν στρατεύτηκα.

Κάνατε παρέα με τον Τίτο;
Τότε και έκτοτε. Στην τζαζ μουσική ήτανε δάσκαλος. Μάστορας, γνήσιος Αμερικάνος τζαζίστας. Δεν τον ξεχώριζες από τον Barney Kessel ή τον Kenny Barrel! Η συνοδεία του ήτανε εξαιρετική. Έβρισκε αρμονικούς συνδυασμούς. Κι εγώ τον παρακολουθούσα και του ’λεγα να μου δείχνει τα ακόρντα και πώς έκανε τέτοια μαγικά παιξίματα. Ήμασταν πολύ φίλοι ώς τον θάνατό του. Ήταν ωραίος άνθρωπος.

Ο Ίκαρος πού βοήθησε;
Σε ένα μόνο σημείο, αλλά πολύ σημαντικό. Παίζαμε, εδώ στη Θεσσαλονίκη, στη «Ρέμβη». Ερχόμασταν κάθε χρόνο στις Απόκριες για 15 μέρες, και κάποιο καλοκαίρι ίσως (1962-1963). Αργότερα, φτιάξαμε (κυριολεκτικά) το δικό μας μαγαζί δίπλα, που λεγόταν «Πούσικατ». Εκεί μπορεί να κλείσαμε και μήνα.

Ήρθε λοιπόν ο Ίκαρος στη «Ρέμβη» ένα βράδυ: Να σας προτείνω κάτι ενδιαφέρον που άκουσα στη Φινλανδία; Εκεί σκίζει ένας χορός που λέγεται γιάνκα... και μας δείχνει τα βήματα. Πώς είναι ο ρυθμός του; Και μας κάνει με το στόμα... ταν-ταρα-ταρα-ταρα-ταν ταρα-ταν-ταν...

Αρχίσαμε να δουλεύουμε την ιδέα. Φτιάξαμε μια διασκευή δικιά μας και την ηχογραφήσαμε. Ο Βαγγέλης είχε μια λόξα: να ζωγραφίζει τον αρχηγό των Ινδιάνων με τη μυτόγκα του, και στο τέλος του κομματιού του ’ρθε να ουρλιάξει το όνομά του, σπάζοντας τα τζάμια έναν γύρο! Κι έτσι βγήκε «Τζερόνιμο Γιάνκα». Μας φάνηκε ωραίο και το κρατήσαμε. Το περιέλαβε ο Μαστοράκης στις εκπομπές του και το ’κανε διάσημο. Έγινε πολύ μεγάλη εμπορική επιτυχία.

Η δίκη σου συμβολή στο γκρουπ;
Έγραψα μερικά τραγούδια. Τα πιο πολλά τα ’γραφε ο Βαγγέλης ή, αν θέλεις, όλοι μαζί τα γράφαμε. Έφερνε ο Μαστοράκης στίχους, ήταν καλός στη στιχουργία, τους έπαιρνε ο Βαγγέλης, ο πιο ταλαντούχος απ’ όλους μας και ψυχή του συγκροτήματος. Ξεκινούσε τη σύνθεση ο Βαγγέλης, αλλά τα κομμάτια γίνονταν με συνεισφορά όλων, και πιο πολύ δική μου. Κάτι έπαιζε αυτός, κάτι έπαιζα εγώ, όπα αααπ να κρατήσουμε αυτό... κι έτσι γινότανε. Μαζί τα φτιάχναμε.

Δικά μου τραγούδια ήταν τα «Love without Love» (μεγάλη επιτυχία), «Somebody sent me Love», και κάποια άλλα.

Τελετή απονομής από Box/Decca ασημένιου δίσκου για το «Jeronimo Yanka»

Αποσπάσματα από τον Τύπο της εποχής

Από την «Αργώ» στη Βουλιαγμένη. Με το ανοιχτό στόμα ο Τίτος Καλλίρης

Στο Παλαί ντε Σπορ τι έγινε;
Ήμουν νέος φαντάρος τότε, το 1964, με την ψιλή κουρεμένος. Εγκαινιάσαμε το Παλαί ντε Σπορ ως χώρο συναυλιών. Πήρα άδεια από τον στρατό για να έρθω. Φόρεσα περούκα! Γιατί; Γιατί γυριζόταν η ταινία με παραγωγό τον Γιάννη Φαφούτη, ***Περιπέτειες με τους Φόρμιγξ***, κι έπρεπε να 'χω μαλλί! Κι έτσι φόρεσα μια πλήθια περούκα. Πρώτος σκηνοθέτης ο Θόδωρος Αγγελόπουλος, αλλά ήτανε τόσο αργός και τόσο καταθλιπτικός (κάθε σκηνή δέκα ώρες, μας ταλαιπωρούσε πολύ, ξόδευε και πολλά). Μάλωσε με τον παραγωγό και το τελείωσε ο Κώστας Λυχναράς.

Έγινε χαμός τότε στο Παλαί ντε Σπορ. Μας παρουσίασε ο Μαστοράκης. Αλλά η πρώτη μας συναυλία στη Θεσσαλονίκη ήταν στην αίθουσα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, το 1962, όπου μας παρουσίασε η Έλενα Ναθαναήλ. Κι εδώ έγινε χαμός. Υπήρχε μεγάλο ρεύμα.

Σε τι διαφέρατε από τα γκρουπ της εποχής;
Εμείς προερχόμασταν από την τζαζ. Η τζαζ έχει πολύ αυτοσχεδιασμό. Τον αυτοσχεδιασμό τον περνάγαμε στο παίξιμό μας. Κάθε βράδυ και διαφορετικό. Φρέσκο! Το δεύτερο χαρακτηριστικό μας ήταν το όργανο χάμοντ, αγορασμένο από τον Νίκυ Γιάκοβλεφ με δανεικά. Εφηύρε ο Βαγγέλης δικό του τρόπο παιξίματος, μετατρέποντάς το ουσιαστικά σε... έγχορδα. Περνώντας το από ένα Binson Echo Reverb, έβγαινε ο ήχος διάχυτος, σαν να ακούς βιολιά, βιολοντσέλα, κοντραμπάσα, κόρνα, πνευστά — σαν να ήταν ορχήστρα. Αυτό έδινε άλλο ήχο, πιο πλούσιο, πιο ρομαντικό, ιδίως για σλόου κομμάτια, που δεν μπόρεσε κανείς να τον μιμηθεί. Σαν να έπαιζε μια ορχήστρα εγχόρδων πίσω απ' τις κιθάρες! Ήτανε εξαιρετικό.

Γιατί διαλύσατε; Τι συνέβη;
Σταματήσαμε τέλη 1966. Εγώ τον Σεπτέμβρη έφυγα απ' την Αθήνα, να πιάσω την πρώτη μου δουλειά στην Καβάλα, σε εταιρία λιπασμάτων. Ήταν μια βασική αφορμή. Δεύτερος λόγος ήταν ότι ο Βαγγέλης είχε κουραστεί, και είχαμε σταματήσει να παίζουμε σε κλαμπ. Δίναμε μόνο συναυλίες. Εδώ και 2-3 χρόνια ήδη. Ίσως να έπρεπε να προσαρμοστούμε σε άλλο ύφος. Τότε μεσουρανούσαν οι Deep Purple, κι εμείς δεν μπορούσαμε να παίξουμε έτσι. Ο Hendrix επίσης. Αρχές '67 πήγαινα στη δουλειά κι άκουσα στο ραδιόφωνο μια κιθάρα τρομερή. Και θαύμασα πώς παίζει έτσι!

Ξαναεμφανίζεσαι ως μουσικός πότε και πού;
Τέλη '80, στο τζαζ κλαμπ «Μαντάτο», τέρμα Βασ. Όλγας. Εκεί παιζόταν πραγματική τζαζ από ένα συγκρότημα εξαιρετικό, ελληνοαμερικανική σύμπραξη. Ο Ντάνι ο τρομπετίστας κι ο Μάνι ο σαξοφωνίστας. Κιθάρα ο Θόδωρος Καπιλίδης, ντραμς ο Νίκος Καπιλίδης, μπάσο ο Κώστας Θεοδώρου. Περιστασιακά, ανέβαινα κι εγώ κι έπαιζα. Παίζανε τζαζ στάνταρντς. Άλλο σχολείο αυτό για μένα.

Μετά, άνοιξε ο «Μύλος» και είδαμε πολλές συναυλίες. Περισσότερο τζαζ. Εντωμεταξύ, μελετούσα μόνος μου αρμονία και κιθάρα. Όταν συνταξιοδοτήθηκα (1998), άρχισα να ασχολούμαι πιο συστηματικά και ενεργά με τη σύνθεση, μέσω υπολογιστή.

Τι σε ώθησε, στα 63 σου, να σπουδάσεις σύνθεση;
Διάβαζα πολλά βιβλία ενορχήστρωσης, αρμονίας, αντίστιξης, φούγκας. Μόνος μου. Μια μέρα, περνάμε έξω από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου. Λέω στη γυναίκα μου, τι ωραία που θα ήταν να σπουδάσω μουσική εδώ. Και γιατί δεν πας; μου λέει. Τηλεφωνώ και μαθαίνω ότι μπορώ να δώσω κατατακτήριες εξετάσεις, λόγω του πρώτου πτυχίου μου. Πέρασα. Σπούδασα πεντέμισι χρόνια σχεδόν. Τον Νοέμβρη του 2003 μπήκα και τον Ιούνιο 2009 αποφοίτησα με άριστα. Πήρα κατεύθυνση σύνθεσης, με δασκάλους τους Χρήστο Σαμαρά, Άλκη Μπαλτά, Κώστα Τσούγκρα, Κώστα Σιέμπη, Βασίλη Κίτσο, Μιχάλη Λαπιδάκη, Δημήτρη Παπαγεωργίου. Ο καθένας έβαλε το τουβλάκι του.

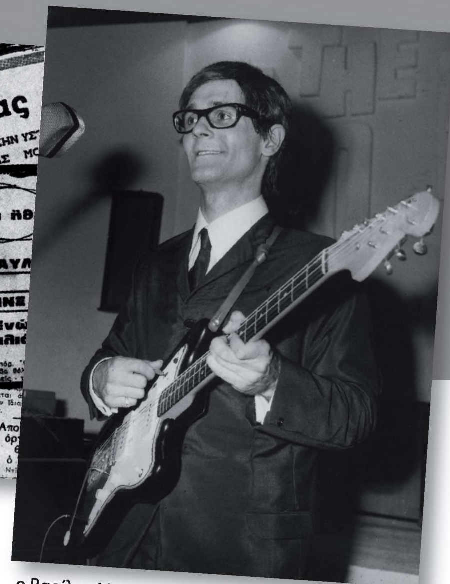
Αργότερα (2011), έγινα μέλος στην Ένωση Ελλήνων Μουσουργών — μεγάλη τιμή για μένα.

Οι βασικοί Forminx, 1962

ο Βασίλης Μπακόπουλος με περούκα (φαντάρος τότε), για τις ανάγκες του film *Περιπέτειες με τους Forminx* και τη Fender jazzmaster κιθάρα του

Από τη συναυλία στο Palais des Sports, Θεσσαλονίκη (Σεπτ. 1965)

Από τη συναυλία στο Palais des Sports, Θεσσαλονίκη (Σεπτ. 1965)

Πώς καταστάλαξες στην κλασική μουσική και ποια η συνθετική σου δραστηριότητα;
Το 1998-1999, όντας συνταξιούχος, γνώρισα τον μπασίστα-κιθαρίστα Νίκο Σαλωνίτη — τζαζίστας κι αυτός. Έγραφα εγώ και του τα 'δειχνα, μου έκανε την κριτική του κτλ. Έγραψα κι ένα ημικλασικό! Ωπ, μου λέει, εδώ είσαι. Κλασική, αυτό είναι το στιλ σου! Το συνέλαβε και είχε δίκιο. Έτσι, άρχισα να μελετώ κλασική θεωρία και σύνθεση.

Οι σπουδές που έκανα με βοήθησαν να μπορώ να γράψω παρτιτούρα. Μπήκα σε έναν άλλο κόσμο, διότι αν δεν ανήκεις κάπου ουδείς σου δίνει σημασία. Πριν μπω στο πανεπιστήμιο, είχα πάει κάποια έργα μου στην Κρατική Ορχήστρα, και δεν μου απάντησαν ποτέ. Όταν όμως σπούδασα κι απέκτησα "κύκλο", ανοίξαν πόρτες. Όχι πολλές, κι όχι διάπλατα βέβαια.

Το μουσικό μου ύφος είναι ένα αδιαχώριστο μείγμα τζαζ-κλασικής. Θεωρώ ότι είναι πρωτότυπο, γιατί δεν έχω ακούσει άλλον να γράφει έτσι. Με εκφράζει, αφού μεγάλωσα με την τζαζ και με την κλασική μουσική. Χρησιμοποιώ στοιχεία κι απ' τα δυο είδη, αλλά όχι αυτούσια, όχι αναγνωρίσιμα. Η αρμονία μου προέρχεται από την τζαζ αλλά έχει επιδράσεις από τη μοντέρνα κλασική. Και η φρασεολογία το ίδιο.

Τα τελευταία χρόνια έχω συνθέσει αρκετά έργα για νεοκλασική μουσική δωματίου, με διάφορους συνδυασμούς κλασικών οργάνων, αλλά και συμφωνικά έργα όπως το *Παραμύθι χωρίς όνομα*, ένα συμφωνικό ποίημα βασισμένο στο ομώνυμο βιβλίο της Π. Δέλτα, ένα *Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα*, μια σουίτα για πιάνο και ορχήστρα με τίτλο *Negotiations suite*, έργα για ορχήστρα εγχόρδων, ακόμα και για συγκροτήματα μουσικής τζαζ. Κάποια έχουν παρουσιαστεί στα Μέγαρα Μουσικής Θεσσαλονίκης και Αθήνας, αλλά και σε μικρότερους συναυλιακούς χώρους. Μερικά τα έχω ανεβάσει στο Youtube και στο Facebook, όπου μπορούν να τα ακούσουν όσοι ενδιαφέρονται. ■

Από τη συναυλία στο κατάμεστο Palais des Sports, Θεσσαλονίκη (Σεπτ. 1965)

Από την «Αργώ» στη Βουλιαγμένη. Τίτος Καλλίρης και Βασίλης Μπακόπουλος άδων το «Hit the road Jack» του Ray Charles (...που έπαθε εγκεφαλικό όταν το άκουσε...)

σε επιμέλεια
του **ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ**
Ερευνητή φωτογραφίας
Φωτογραφία
της **ΔΑΝΑΗΣ ΤΕΖΑΨΙΔΟΥ**

need for a family need for a family need for a family

Οι χωμάτινες αλάνες και οι προσφυγικοί συνοικισμοί που έζωναν το κέντρο σαν φτωχική τανάλια έδωσαν τη θέση τους στην ομοιόμορφη επικράτεια του τσιμέντου. Η μαγική ανοιχτωσιά του κενού, διεκδικούμενου από εφήμερες χρήσεις, χώρου εξανεμίστηκε για χάρη της κάθετης δόμησης και της αυτοκινούμενης ροής, που επέβαλαν τους δικούς τους όρους. Αυτό που δεν εξέλιπε, παρά τον αστικό κερματισμό, είναι η ανάγκη να ανήκει κανείς κάπου, να είναι μέλος ενός κοινωνικού σχηματισμού. Οι ασπρόμαυρες κερκίδες της Τούμπας, γνωστές πέρα από τα όρια της πόλης, συνιστούν αναμφίβολα το σκηνικό ενός εμβληματικού ποδοσφαιρικού ναού. Πέρα από τα ποδοσφαιρικά ήθη όμως, και τους εκσυγχρονισμούς που αυτά υφίστανται, εκφράζουν επίσης την αρχέγονη ανάγκη της φυλής, της μεγάλης, ανοιχτής οικογένειας. Τότε είναι που τα υφάδια του χρόνου ξεκόβουν από την άκαμπτη γραμμικότητα και στήνουν κυκλικό χορό. ■

του **ΣΑΚΗ ΣΕΡΕΦΑ**
Συγγραφέα

Εικονογράφηση
ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΜΑΡΑΚΗ

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η αρχαία Πτυχία, ή νησίδα του Βίδο, βρίσκεται απέναντι από το παλαιό ενετικό φρούριο και την παλιά βενετσιάνικη πόλη της Κέρκυρας.

Στο νησί υπάρχει μαυσωλείο πεσόντων Σέρβων στρατιωτών, στο οποίο μεταφέρθηκαν όλα τα οστά των νεκρών Σέρβων στρατιωτών που απεβίωσαν στην Κέρκυρα από το 1914 μέχρι το 1918, όταν οι Σέρβοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, διωκόμενοι από τα αυστριακά στρατεύματα, και να έλθουν πρόσφυγες στην Κέρκυρα, υπό τη διοίκηση του βασιλιά τους Πέτρου. Οι Σέρβοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή Κουλίνα, όμως στον σερβικό στρατό έπεσε επιδημία χολέρας και πολλοί στρατιώτες πέθαναν και τάφηκαν στην περιοχή αυτή. Αργότερα, τα οστά των στρατιωτών μεταφέρθηκαν από τη σερβική κυβέρνηση στο μαυσωλείο του Βίδο. Εκεί οι Σέρβοι κατά τακτικά χρονικά διαστήματα τελούν μνημόσυνα.

Η ζιμπελίνα είναι κυρίως ρώσικη γούνα, γνωστή για τη θερμότητά της, την αντοχή και το υψηλό της κόστος. Αποκαλείται «ο βασιλιάς της γούνας», μιας και είναι ένα εξαιρετικά σπάνιο και ακριβό είδος. Προέρχεται από το ομώνυμο σαρκοφάγο ζώο μήκους περίπου 55 εκατ., που απαντάται κυρίως στη Σιβηρία και τελεί υπό εξαφάνιση, αφού θηρεύεται αλόγιστα, λόγω της γούνας της

Vesna Goldsworthy

THE ANGEL OF SALONIKA
[excerpt]

IV

In dreams, I sometimes revisit Salonika
Where I haven't been for thirty years.
In nineteen eighty,
Soon after my eighteenth birthday,
Father took me there by train to buy a fur coat,
An unseasonal purchase in high summer.
Somewhere after Mitrovitsa
A barefoot girl
Walked the length of the train
Carrying a bunch of blood-red peonies,
Their buds still
Tight, unopened, unreal –
Like jawbreaker sweets,
The green plush of their leaves
Wrapped and hidden in wet newspaper.
She looked inside each compartment.
It was unclear whether she was selling the flowers
Or singing quietly to herself –
Do not lean out of the window
To the tune of an old Macedonian song.
She jumped off the train when it slowed down
Just before the border
Dropping her flowers, trailing behind her
A long, shiny stole of laughter
White, glistening,
Like her rows of milk teeth.

V

At Idomeni the heat struck
With its fist in a soft suede glove
And followed us into Salonika
Where whole streets of furriers awaited
Even out of season,

Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
[απόσπασμα]

IV

Στα όνειρά μου, είναι φορές που επισκέπτομαι
ξανά τη Σαλονίκη
Όπου έχω να πάω τριάντα χρόνια τώρα.
Στα χίλια εννιακόσια ογδόντα
Λίγο μετά τα δέκατα όγδοα γενέθλιά μου
Με πήγε ο πατέρας μου με το τρένο για να μου αγοράσει
ένα γούνινο παλτό
Μια ασυνήθιστη αγορά μέσα στο κατακαλόκαιρο.
Κάπου μετά τη Μιτροβίτσα
Ένα ξυπόλυτο κορίτσι
Διέσχισε το τρένο
Κρατώντας ένα ματσάκι από βαθυκόκκινες παιώνιες
Τα μπουμπούκια τους ήταν ακόμα
Συσπειρωμένα, κλειστά, εξωπραγματικά—
Σαν κάτι τεράστιες καραμέλες,
Τα πράσινα βελούδινα φύλλα τους
Τυλιγμένα βαθιά σε μια βρεγμένη εφημερίδα.
Κοιτούσε μέσα σε κάθε ένα κουπέ.
Δεν ήταν ξεκάθαρο αν τα πουλούσε αυτά τα λουλούδια
Ή αν απλώς σιγοτραγουδούσε στον εαυτό της
Μην σκύβετε έξω απ' το παράθυρο
Πάνω στον σκοπό ενός παλιού τραγουδιού της Μακεδονίας.
Πήδηξε απ' το τρένο όταν έκοψε ταχύτητα
Λίγο πριν τα σύνορα
Πετώντας τα λουλούδια ενώ έσερνε πίσω της
Μια μακριά αστραφτερή εσάρπα γέλιου
Λευκή, σπινθηροβόλα
Σαν τα στοιχισμένα γαλατένια δόντια της.

V

Στην Ειδομένη η ζέστη μάς χτύπησε
Με τη γροθιά της μέσα σε ένα μαλακό καστόρινο γάντι
Και μας ακολούθησε μέχρι τη Σαλονίκη
Όπου μας περίμεναν δρόμοι με γουναράδικα πέρα ώς πέρα
Αν κι εκτός εποχής,

Rabbit, fox, Russian sable, Arctic wolf.
Eventually, I chose a mink coat
The colour of chestnut honey,
God knows how many souls' worth of pelt
Stitched in a garment
To be worn no more
Than once or twice in the coming years,
And now remembered mainly as a parent's indulgence
Of the vanity of his human cub.
I soon moved to England where the rain is cruel
In its punishment of unnecessary ornament,
And, anyway, by that stage I felt more virtuous
When less ostentatious,
As if born
Into the Protestant preference
For black and white.
I saw the purchase for what it was,
Or what I thought it was.
Yet of all my sins it still remains so small
As to seem, even now, barely worth the memory.

Λαγός, αλεπού, ρώσικη ζιμπελίνα, αρκτικός λύκος.
Τελικά, διάλεξα ένα πανωφόρι από μινκ
Στο χρώμα του καστανόμελου,
Ένας θεός ξέρει πόσες ζωές γδάρθηκαν
και ράφτηκαν σ' αυτό το ρούχο
Που φορέθηκε όλο κι όλο
Όχι πάνω από δυο φορές στα χρόνια που ακολούθησαν,
Ένα ρούχο που τώρα το θυμάμαι κυρίως
σαν ένα χατίρι των γονιών
Για τη ματαιοδοξία του δίποδου κατοικίδιού τους.
Σύντομα μετακόμισα στην Αγγλία
όπου η βροχή τιμωρεί αμείλικτα
Κάθε άχρηστο λούσο,
Κι όπως κι αν έχει, μέσα σε όλο αυτό το σκηνικό
ένιωσα πιο ενάρετη
Σίγουρα λιγότερο φιγουρατζού,
Λες και αναγεννήθηκα
Μέσα στην προτεσταντική επιλογή:
Άσπρο ή μαύρο.
Εννόησα τι σήμαινε η αγορά εκείνης της γούνας
Ή ποιο νόημα της είχα δώσει εγώ.
Απ' όλες μου τις αμαρτίες μέχρι σήμερα
εκείνη είναι τόσο μικρούλα
Ώστε ακόμα και τώρα μόλις και που της αξίζει να τη θυμάμαι.

VI
That afternoon we went to the cemetery at Zeytinlik.
We walked among the cypresses and war graves;
Father talked about the islands of Vido and Corfu,
The sea burials of soldiers who had never seen the sea,
About typhus, jaundice, and malaria,
About perilous mountain crossings
Through freshly driven Albanian snow,
Makeshift hospitals with Scottish volunteer nurses,
Red-haired, porcelain skinned, like the north itself.
I twirled a big, shiny parcel by its silk ribbon bow,
Curiously light,
Dreaming of snow, of icy paths,
Of deep lakes frozen in birch forests,
Of sledges drawn by three white horses,
Of manes and silver bells.
I never listened to his stories,
Yet how come
That I now remember them all?

VI
Εκείνο το απόγευμα επισκεφθήκαμε το κοιμητήριο του Ζεϊντελίκ.
Βαδίσαμε ανάμεσα στα κυπαρίσσια και τους
τάφους των πεσόντων·
Ο πατέρας μιλούσε για την Κέρκυρα και το Βίδο
Τις ταφές στη θάλασσα στρατιωτών που δεν είχαν δει ποτέ
στη ζωή τους θάλασσα
Για τον τύφο, τον ίκτερο και την ελονοσία
Για τα επικίνδυνα ορεινά περάσματα της Αλβανίας
Με το φρεσκοστρωμένο χιόνι
Για τα προσωρινά νοσοκομεία με τις εθελόντριες
σκωτσέζες νοσοκόμες
Κοκκινομάλλες, με δέρμα-πορσελάνη, όμοιο με τον βορρά.
Στριφογύριζα ένα μεγάλο φανταχτερό πακέτο από
τη μεταξένια κορδέλα του φιόγκου
Παράξενα ανάλαφρο,
Κι ονειρευόμουνα χιόνια, παγωμένα μονοπάτια
Βαθιές παγωμένες λίμνες σε δάση με σημύδες
Έλκηθρα που τα σέρναν τρία λευκά άλογα
Με χαίτες κι ασημένια καμπανάκια.
Ούτε που τις άκουγα τις ιστορίες του
Όμως πώς γίνεται
Και τις θυμάμαι τώρα όλες;

VII
The coat was mothballed then sold at a loss
After I left for England, and
When it became clear that I wasn't coming back.
What I remember best
Is the early evening on an empty train
Heading back from Salonika

VII
Το πανωφόρι μπήκε στη ναφθαλίνη, αργότερα
πουλήθηκε μισοτιμής
Όταν έφυγα για την Αγγλία κι ήταν ολοφάνερο
Πως δεν θα γύριζα πίσω.
Θυμάμαι πεντακάθαρα
Είναι νωρίς τ' απόγευμα σε ένα άδειο τρένο

Through the deepest orange sunset
I have ever seen.
The amber pelt spread over my bare knees
Reflected the dying sun
As though I was on a sledge
In some Turgenieff story
In St Petersburg, or Baden Baden,
Anywhere but in Macedonia in thirty six degrees
Of pure joy
Of possession.

VIII
A cloud, shaped like an angel,
Its underbelly brushed red,
Hovered by our side like a tethered balloon,
As if listening to my father's story
Soaking in the strings of his words,
More thirstily than I was,
While I dreamt under my cover
Worth six months' of family pay-cheques.
Untouched himself by any thirst for luxury,
Father spoke of Salonika
In the First World War.
We did not talk about the Second,
Nor dreamed that there was another one
To come in our lifetime.
I never questioned the reason for that silence.
Long before I left for England I well understood
That to be able to bear so much history
One needs a circle of clear blue water
Between yourself and it,
A circle of clear blue water.

Επιστρέφουμε από τη Σαλονίκη
Κι είναι το πιο βαθύ πορτοκαλόχρωμο δειλινό
Που έχω δει ποτέ μου.
Το κεχριμπαρένιο γουναρικό απλωμένο στα γυμνά μου γόνατα
Αντανακλούσε το φως του ήλιου που έσβηνε
Λες κι ήμουν πάνω σ' ένα έλκηθρο
Σε κάποια ιστορία του Τουργκένιεφ
Ή στο Σεντ Πέτερσμπουργκ ή στο Μπάντεν Μπάντεν
Οπουδήποτε αλλού παρά στη Μακεδονία
με τριάντα έξι βαθμούς θερμοκρασία
Όλο γνήσια χαρά εγώ
Η απόλυτη κάτοχος.

VIII
Ένα σύννεφο, σε σχήμα αγγέλου θαρρείς,
Βαμμένο κόκκινο το υπογάστριό του
Αιωρήθηκε προς το μέρος μας σαν μπαλονάκι δεμένο με κλωστή
Λες κι άκουγε τις ιστορίες του πατέρα μου
Μεθώντας με τα λόγια του,
Πιο διψασμένο κι από εμένα
Ενώ το δικό μου μυαλό ταξίδευε κάτω από το περιτύλιγμα
Σε κάτι που άξιζε εισοδήματα έξι μηνών για την οικογένειά μου.
Χωρίς να νιώθει καμιά δίψα για λούσα
Ο πατέρας μιλούσε για τη Σαλονίκη
Στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.
Δεν μιλήσαμε καθόλου για τον Δεύτερο
Κι ούτε που μας πέρασε απ' το μυαλό ότι ακόμα ένας
Θα ερχόταν στις ζωές μας.
Δεν ρώτησα ποτέ την αιτία αυτής της σιωπής.
Αρκετό καιρό πριν φύγω για την Αγγλία εννόησα για τα καλά
Ότι για να μπορέσεις να αντέξεις τόση πολλή ιστορία
Χρειάζεσαι ένα όριο από καθαρό γαλανό νερό
Ανάμεσα σε εσένα και σε αυτήν,
Ένα όριο από καθαρό γαλανό νερό.

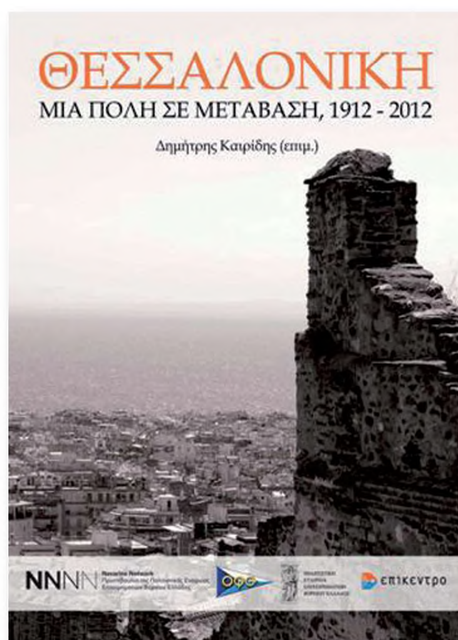
(μετάφραση: Σάκης Σερέφας)

ΣτΜ: Το ποίημα περιλαμβάνεται στην ποιητική συλλογή ***The Angel of Salonika***, **Salt Publishing** 2011. Η **Vesna Goldsworthy**, σερβικής καταγωγής, γεννήθηκε στα 1961 στο Βελιγράδι και ζει στη Μεγάλη Βρετανία. Η ποιητική συλλογή της ***The Angel of Salonika*** τιμήθηκε με το βραβείο **Crashaw** και συγκαταλέχθηκε στις καλύτερες ποιητικές συλλογές του 2011 από τους ***Times***.

της **Δρ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑΣ Δ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ**
Διδάκτορος Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας

Θεσσαλονίκη
Μια πόλη σε μετάβαση, 1912-2012

Με μια ασπρόμαυρη, προοπτική φωτογραφία της Θεσσαλονίκης, υποδέχεται το αναγνωστικό του κοινό ο συλλογικός τόμος ***Θεσσαλονίκη. Μια πόλη σε μετάβαση, 1912-2012***». Χωρίς χρωματικές αποκλίσεις και εστιακές μεγεθύνσεις, με μια πλατιά και ανοιχτή ματιά στον θαλάσσιο ορίζοντα, η φωτογραφική απεικόνιση της πόλης, που έγινε αποκλειστικά για τις ανάγκες του συγκεκριμένου εξωφύλλου, αποδεικνύεται, στις σελίδες που ακολουθούν, απόλυτα αντιπροσωπευτική του περιεχομένου της έκδοσης. Εκεί λοιπόν που το παραδοσιακό παρελθόν της νεότερης ιστορίας της πόλης συναντά την ευρωπαϊκή, σύγχρονη και αστική διάστασή της, έχοντας πάντοτε στο βάθος τούς ανοιχτούς ορίζοντες να τη συντροφεύουν, ο Δήμος Θεσσαλονίκης, σε συνεργασία με το Δίκτυο Ναυαρίνο, διοργάνωσε τον Οκτώβριο του 2012 διεθνές επιστημονικό συνέδριο, με αφορμή τη συμπλήρωση των εκατό χρόνων από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης. Η εν λόγω έκδοση αποτελεί μια συγκεντρωμένη και επιμελημένη παρουσίαση της συντριπτικής πλειονότητας των εισηγήσεων του ομότιτλου συνεδρίου, το οποίο είχε αποτελέσει την κυριότερη επιστημονική εκδήλωση στο πλαίσιο του επετειακού εορτασμού της εκατονταετηρίδας.

Την επιστημονική επιμέλεια και την ευθύνη για την ολοκλήρωση της έκδοσης είχε αναλάβει ο καθηγητής Δημήτρης Καιρίδης, ο οποίος και υπογράφει την «Εισαγωγή», ενώ την επιστημονική καθοδήγηση του διεθνούς συνεδρίου είχε ο καθηγητής Βασίλης Γούναρης, στον οποίο ανήκουν τα «Συμπεράσματα». Η αταλάντευτη παραδοχή της άποψης ότι το 1912 αποτελεί σπουδαιότατη τομή στην ιστορική συνέχεια της πόλης, καθώς τότε συντελείται η ολοκλήρωση και ταυτόχρονα η έναρξη του νέου της ιστορικού κύκλου, αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία δομήθηκαν οι τρεις άξονες του βιβλίου. Στο πρώτο μέρος, «Αναζητώντας Ταυτότητα», επιχειρείται μια συνθετική προσέγγιση της ταυτοτικής διαδρομής της Θεσσαλονίκης πριν και μετά το 1912. Στη δεύτερη θεματική ενότητα, «Μια πόλη σε μετάβαση», ο αναγνώστης παρακολουθεί τις αλλαγές που συνέβησαν στη φυσιογνωμία της πόλης κατά τη μετάβασή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο ελληνικό κράτος. Το τρίτο και τελευταίο μέρος του βιβλίου, «Χαρτογραφώντας το μέλλον της Θεσσαλονίκης», ξεκινά από τον βαθύτατο προβληματισμό για τη μελλοντική πορεία της πόλης και προσδοκά την ανάπτυξη ενός ουσιαστικού διαλόγου για τον προσανατολισμό που πρέπει πλέον να χαραχθεί, προκειμένου να ξεφύγει η Θεσσαλονίκη από τα στενά όριά της.

Γενική άποψη της ερειπωμένης βασιλικής του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά της 17ης Αυγούστου 1917 (Πηγή http://www.byzantinemuseum.gr)

Οι 35 εισηγήσεις που συγκεντρώθηκαν είναι όλες γραμμένες σε άριστη ελληνική γλώσσα και, παρά τον ακαδημαϊκό χαρακτήρα τους, μπορούν να κατανοηθούν εύκολα από ένα ευρύ αναγνωστικό κοινό κάθε ηλικίας. Για όσους όμως ενδιαφέρονται να εμβαθύνουν περισσότερο, υπάρχει ένα πλήθος βιβλιογραφικών παραπομπών να συνοδεύει την κάθε εισήγηση. Η εμφάνιση και η ποιότητα της έκδοσης ***Θεσσαλονίκη. Μια πόλη σε μετάβαση, 1912-2012,*** Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2015, είναι απλή και λιτή. Αποτελείται από 583 σελίδες, συμπεριλαμβανομένων πινάκων, παραρτημάτων, χαρτών και φωτογραφιών. Στο τέλος υπάρχει ευρετήριο ονομάτων και όρων.

Όπως προκύπτει από τον κατάλογο των περιεχομένων, συντάκτες των άρθρων δεν είναι μόνο διακεκριμένοι ιστορικοί, αλλά και αναγνωρισμένοι οικονομολόγοι, νομικοί, διεθνολόγοι, κοινωνικοί και πολιτικοί επιστήμονες, αρχαιολόγοι, ακόμη και αρχιτέκτονες, μηχανικοί και πολεοδόμοι από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Το υψηλό επίπεδο των εισηγήσεων, σε συνδυασμό με την πολυσυλλεκτικότητα των επιστημονικών πεδίων, καθώς και τους τόπους καταγωγής των συγγραφέων, δημιουργούν ένα πολυδιάστατο και κοσμοπολίτικο ανάγνωσμα, όπου η διεθνής βιβλιογραφία και οι ετερόκλητοι προβληματισμοί βρίσκουν γόνιμο έδαφος διάδρασης. Το στοιχείο εκείνο μάλιστα που αναμφίβολα επιτρέπει σε κάποιον να κατατάξει την εν λόγω συλλογική έκδοση σε μια στέρεα βάση ακαδημαϊκής και βιβλιογραφικής πρωτοτυπίας είναι ότι αυτή αποτέλεσε εύφορο πεδίο ενός πολύπλευρου διεπιστημονικού προβληματισμού αναφορικά με τις επιτυχείς συνέχειες αλλά και τις αποτυχείς ρήξεις που συνέβησαν στη διαδικασία μετάβασης της πόλης από τη θεοκρατική και φεουδαρχική αυτοκρατορία των Οθωμανών στο ελληνικό εθνικό κράτος, του οποίου η κοινωνική, πολιτική και οικονομική δομή βρισκόταν σε καταφανή απόσταση από αυτή των προκατόχων.

Το 1912, η νικηφόρα προέλαση του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη αποτέλεσε εξέχουσα τομή στην ιστορία της πόλης, η οποία από την ίδρυσή της μετρά 23 αιώνες διαρκούς αστικής παρουσίας. Το γεγονός ότι η Θεσσαλονίκη ήταν πάντοτε στην ιστορία της μια μεγάλη πόλη, η οποία κατάφερε αδιάλειπτα να διατηρήσει τον αστικό της χαρακτήρα, αποτελεί ίσως το πλέον ουσιαστικό στοιχείο της ταυτότητάς της. Από την ελληνιστική της ίδρυση μέχρι την ένταξή της στο ελληνικό κράτος, και παρά την αλλαγή των αυτοκρατοριών στο πέρασμα του χρόνου, η Θεσσαλονίκη ήταν πάντοτε η σημαντικότερη πόλη και λιμάνι στην απόληξη της νότιας βαλκανικής χερσοννήσου. Σε αυτούς ακριβώς τους λόγους θα πρέπει να αναζητηθεί το γεγονός ότι είναι μια από τις λίγες πόλεις που έχει αναπτύξει τη δική της ιστορική βιβλιογραφία.

Επαναστατικά και εθνικιστικά κινήματα, πολιτικές τάσεις, ριζοσπαστικές ιδεολογίες, τρομοκρατικές ενέργειες και αντισημιτισμός συναν-

Η «απελευθέρωση» της Αγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης. Άποψη του ναού μετά την εφαρμογή των διανοίξεων του πολεοδομικού σχεδίου Hébrard

Άποψη της Ροτόντας από την οδό Φιλίππου, πριν από τις διανοίξεις του σχεδίου Hébrard (Πηγή: Γ. Κωνσταντινίδη, *Θεσσαλονίκη - Thessaloniki 1913-1919*, Θεσσαλονίκη, 1989)

τώνταν στη Θεσσαλονίκη τις παραμονές της απελευθέρωσής της. Ακροβατώντας μεταξύ Ανατολής και Δύσης, οι κάτοικοι της πόλης κλήθηκαν τότε να προσδιορίσουν εκ νέου βασικά στοιχεία της ταυτότητάς τους, που αφορούσαν τη θρησκεία τους, την παράδοσή τους, κυρίως όμως την εθνική τους ιδεολογία. Ο κοσμοπολιτισμός ή, ίσως καλύτερα, ο λεβαντινισμός που απέπνεε η πόλη σε κάθε έκφανση της καθημερινότητάς της, αρθρώθηκε στη βάση ετερόκλητων και κάποτε ασυμβίβαστων δομών, που άλλοτε συγκρούονταν και άλλοτε προσπαθούσαν να συμπορευτούν.

Η μετάβαση από το φεουδαλιστικό, θεοκρατικό αυτοκρατορικό παρελθόν στο παρόν του έθνους-κράτους προκάλεσε μεγάλες και βαθύτατες τραυματικές παρεκκλίσεις. Εκατό χρόνια μετά την ένταξη της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος, η πόλη εμφανίζεται να βρίσκεται ακόμη σε μια διαρκή διαλεκτική, κυρίως συγκρουσιακή, σχέση με το "αυτοκρατορικό" της παρελθόν, και να ακροβατεί αναφορικά με τον ταυτοτικό της προσδιορισμό, πραγματικότητες που την κρατούν δέσμια και δεν της επιτρέπουν να ορίσει με σαφήνεια τον μελλοντικό της προσανατολισμό. Η «μετάβαση» αναδεικνύεται τελικά ως η κύρια ιδέα, η κυρίαρχη θεματική αλλά και ο πρωτότυπος προσανατολισμός του συλλογικού τόμου, γι' αυτό και αποτυπώνεται και στον τίτλο του.

Ολοκληρώνοντας, πρόκειται για μια έκδοση που πετυχαίνει σε σημαντικό βαθμό τον σκοπό της και διακαιώνει με αυτόν τον τρόπο την επιθυμία των συντελεστών της να δημιουργήσουν ένα πολυδιάστατου περιεχομένου ανάγνωσμα, που θα βρίσκεται μακριά από τις συνηθισμένες οπτικές και θα προσδοκά την εξωστρέφεια. Η δραματικότητα που βρίσκεται αιώνες τώρα να συνοδεύει τη συγκρουσιακή ταυτοτική αναζήτηση και την ατέρμονη διαδικασία μιας ανολοκλήρωτης μετάβασης της Θεσσαλονίκης αναδεικνύουν τελικά επιτακτική την ανάγκη ενός εξωστρεφούς προσανατολισμού για το μέλλον της. Για όλους όσοι συνέδεσαν τη ζωή τους με αυτή την πόλη, η έκδοση του εν λόγω αφιερωματικού τόμου ακροβατεί ανάμεσα στον αινιγματικό προβληματισμό, τη νοσταλγία της ιστορικότητας και την αγωνία για τη μελλοντική της πορεία. Η ανάγνωσή του χρειάζεται να γίνει «με λογισμό και μ' όνειρο», όπως χαρακτηριστικά έγραφε ο εθνικός μας ποιητής. ■

ΤΟΥ
ΗΛΙΑ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΥ
Δημοσιογράφου – Συγγραφέα

Ποιητές στη Σκάλα του Μοδιάνου...

Πήγα στις 3 το μεσημέρι στο αεροδρόμιο, να πάρω δύο σπουδαίους ποιητές που έρχονταν απ' την Αθήνα με τις γυναίκες τους, και πάρκαρα το σαράβαλο μου στη θέση των VIP, σκεπτόμενος πως, αν ερχόταν τροχονόμος, θα 'λεγα την ψεματάρα μου —πως θα παραλάβω τον σύμβουλο του Υπουργείου Πολιτισμού— και τράβηξα προς το παγκάκι που είχε και κάδο καπνιστή, απέναντι απ' την έξοδο των αφίξεων, να κάνω το τσιγάρο μου. Το αεροπλάνο είχε μία ώρα καθυστέρηση, άρα οριακά θα προλαβαίναμε την εκδήλωση στη Διεθνή Έκθεση Βιβλίου, όπου θα μιλούσα μ' έναν φίλο μου για τον έναν απ' τους δύο ποιητές και για το βιβλίο του.

Έκανα το τσιγαράκι μου κι είπα σ' έναν άλλον που καθόταν δίπλα μου και κάπνιζε, συνομήλικο μου περίπου, πως «στο τέλος θα μας πυροβολούν γιατί καπνίζουμε», και συμφώνησε, ενώ απ' την πόρτα των πληρωμάτων είδαμε να 'ρχεται μια ομάδα ιπταμένων που περνούσε από μπροστά μας με επικεφαλής μια γυναικάρα 1,80, που είχε στα μπράτσα της τέσσερα σειρήτια —μίλαγε βιαστικά γαλλικά στους άλλους πίσω της—, του λέω «μεγάλε, σκέφτεσαι ό,τι σκέφτομαι γι' αυτήν που είναι κυβερνήτης;», απαντάει «αν σκέφτομαι, λέει», και γελάμε.

Έρχονται οι ποιητάρες με τις γυναίκες τους στις 4 και 5΄ και τους βάζω στ' αμάξι και τρέχω όσο τρέχει το κωλάμαξο, να προλάβουμε να περάσουμε απ' το σπίτι,να πάρουμε ένα αναψυκτικό και μετά πάμε στην εκδήλωση —οριακά πάντα— κι ευτυχώς βρίσκω να παρκάρω κι έχω την ηλίθια ιδέα να μπούμε πέντε άτομα στο ασανσέρ, που μόλις κλείνει η πόρτα και πατώ όγδοο κατεβαίνει μισό μέτρο και μπλοκάρει.

Ντρέπομαι αφάνταστα που με τη μαλακία μου εγκλώβισα τους ποιητές μου και τις γυναίκες τους στο ασανσέρ —ευτυχώς πιάνει σήμα το κινητό— και περιμένουμε την Πυροσβεστική να μας απεγκλωβίσει, η εκδήλωση είναι στις 5, έρχονται τα παλικάρια της Πυροσβεστικής σ' ένα δεκάλεπτο, μας βγάζουν απ' το ασανσέρ και, με την ψυχή στο στόμα, ξαναμπαίνουμε στο σαράβαλό μου για τη, Διεθνή Εκθεση, όπου φτάνουμε με 5 λεπτά καθυστέρηση, πλην όμως η προηγούμενη εκδήλωσε θέλει 30 λεπτά για να τελειώσει, και μου λέει η υπεύθυνη πως η καθυστέρηση οφείλεται σ' έναν Αργεντίνο συγγραφέα που άργησε να 'ρθεί κι αυτός, κι πάει η καρδιά μου στη θέση της και, όταν έρχεται η σειρά μας, παρουσιάζουμε με άψογο τρόπο τον φίλο μας ποιητή και παίρνουμε χειροκροτήματα, και το ίδιο βράδυ πηγαίνουμε σ' ένα μαγαζί στη Μοδιάνο, όπου γινόμαστε μια μεγάλη παρέα, κι ένας ψυχοπαθής δικηγόρος, που παίζει όλα τα τραγούδια του κόσμου, φέρνει μια σκάλα μπογιατζή —διπλή δηλαδή—, που την ονομάζει αυθαιρέτως κι επιτυχώς «Σκάλα του Μοδιάνου», όπου ανεβαίνουμε όλοι με τη σειρά —εγώ απήγγειλα Πούσκιν στα ρώσικα— και ο μέγιστος ποιητής Μάγιστρος της Ηπείρου τραγούδησε το «Γιάννη μου, το μαντίλι σου» και γενικά περνούμε μια καλοπέραση και-γαμώ-την-ευχαρίστηση, και σκεφτόμουν πως η Σκάλα του Μοδιάνου είναι σαφώς πιο ειλικρινής από τη Σκάλα του Μιλάνου —όλο φρου φρου κι αρώματα— και πως οι φίλοι μου ήταν χαρούμενοι κι ευτυχισμένοι, παρά το γεγονός πως στην αρχή όλα πήγαιναν στραβά, κι εγώ, έστω για λίγο, ήμουν ευτυχισμένος... ■

Ηλίας Κουτσούκος (Αθήνα, 1950). Ζει στη Θεσσαλονίκη. Έχει εκδώσει εννέα βιβλία πεζογραφίας. Τελευταίο: ***Delivery Boy*** (2013)

των
ΓΙΑΝΝΗ Δ. ΒΑΝΙΔΗ
Φωτογράφου
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΡΔΟΜΕΝΙΔΗ
Συγγραφέα, εκδότη-διευθυντή του περιοδικού Εντευκτήριο

Αρχοντούλα Διαβάτη

Γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Θεσσαλονίκη, όπου ζει και εργάζεται.

Σπούδασε νομικά και νεοελληνική φιλολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Δικηγόρησε για λίγο και εν συνεχεία εργάστηκε ως καθηγήτρια στη Μέση Εκπαίδευση.

Βιβλία της: ***Στη μάνα του νερού: Χρονικό*** (Ροδακιό 2004)· ***Το αλογάκι της Παναγίας: Μυθιστορίες*** (Νησίδες 2012), ***Φεύγω αλλά θα ξανάρθω*** (Νησίδες 2014), ***Σκουλαρίκι στη μύτη*** (διηγήματα, Νησίδες 2015).

Τα σύντομα, στην πλειονότητά τους, πεζά που περιλαμβάνονται ***Στη μάνα του νερού*** έχουν εμφανώς αυτοβιογραφικό χαρακτήρα, αφηγούνται ελάσσονα —θα έλεγε κανείς— περιστατικά του καθ' ημέραν βίου και αποτυπώνουν με καίριο τρόπο την αίσθηση της εκάστοτε στιγμής. Με αποσπασματικές, συχνά σχεδόν ασύνδετες μεταξύ τους, φράσεις και παραγράφους, δημιουργείται «ένα μωσαϊκό χρωμάτων, συναισθημάτων, μυρωδιών από το παρελθόν, μια κατάδυση στα παιδικά —και όχι μόνο χρόνια».

Το αλογάκι της Παναγίας, βιβλίο πολυφωνικό, το αποτελούν ημερολογιακές εγγραφές, ταξιδιωτικές σημειώσεις, επιστολές, ταχυδρομικά δελτάρια και εξιστορήσεις που συναιρούν στοιχεία από τη ζωή του αφηγηματικού προσώπου και από τις ζωές άλλων, συνθέτοντας μια πειστική μαρτυρία των χρόνων της συγγραφέα, που κάνει τους αναγνώστες να ανακαλούν ανάλογα δικά τους βιώματα.

Το ***Φεύγω αλλά θα ξανάρθω***, τίτλος που προδηλώνει παλίνδρομες κινήσεις, αναχωρήσεις και αφίξεις, υποχωρήσεις και επιστροφές, είναι πάλι μια συλλογή χρονογραφημάτων, που γράφτηκαν στην τετραετία 2011-2014, δηλαδή σε μια χρονική περίοδο αποκορύφωσης του θεαματικού, του εικονικού και του πλασματικού, σε όλους τους τομείς. Με φόντο τη Θεσσαλονίκη και την πνευματική - καλλιτεχνική της ζωή (κυρίως το Φεστιβάλ Κινηματογράφου) και με "μέσα" τα πολιτισμικά προϊόντα (πρωτίστως βιβλία), η αφηγήτρια ταξινομεί, τρόπον τινά, τις εμπειρίες και τα βιώματά της, ακονισμένα στα «ποιήματά της εκείνου του καιρού, όπου συναντάς σιδερένιες σόμπες, κονδυλοφόρους και πέννες, γαλάζιες κόλλες και ετικέτες, επιστάτριες και σχολικά κουδούνια με γλωσσίδι», "φωτογραφίζοντας" έτσι τον χρόνο, που αλλιώς περνά και χάνεται.

Ο χρόνος που έχει παρέλθει, άλλοτε αφήνοντας τραύματα και απώλειες και άλλοτε πλουτίζοντάς μας με αναμνήσεις τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, επανέρχεται και κυριαρχεί και στο πιο πρόσφατο βιβλίο της, ***Σκουλαρίκι στη μύτη***. Εδώ η συγγραφέας επιχειρεί να ψηλαφήσει τα στοιχεία εκείνα που διαμορφώνουν τη συλλογική συνείδηση μιας γενιάς, δηλαδή ανθρώπων με κοινή (ή περίπου κοινή) αφετηρία και ανάλογες διαδρομές και εμπειρίες. Συναντάμε και εδώ τη "φωτογραφική" λογική των προηγούμενων βιβλίων, μια αφήγηση που καταγράφει και δημιουργεί έναν "χάρτη" από —φαινομενικώς καθημερινά— περιστατικά και στιγμιότυπα, που όμως αθροιζόμενα σχηματίζουν αυτό που αποκαλούμε συλλογική συνείδηση.

Είναι ενδιαφέρον και αξίζει να επισημανθεί ότι σε όλα τα κείμενά της δεν προσπαθεί να "λογοτεχνίσει"· επιλέγει σταθερά έναν λόγο αφοπλιστικά πηγαίο και άμεσο, εκ πρώτης όψεως άτακτο και αποσπασματικό, που κρύβει όμως επιδέξια τους αρμούς του. ■

Βιβλιογραφία
Νίκος Αραπάκης [***Στη μάνα του νερού***], http://www.diapolitismos.net
Μαρία Στασινοπούλου, «"Η μνήμη επιστρέφει με λαστιχένια πέδιλα"», ***Εντευκτήριο*** 97, 2012
Άννα Κουστινούδη, «Χαρτογραφώντας τη μνήμη», http://www.oanagnostis.gr [22.7.2015]
Ελένη Παπαργυρίου, «Το στίγμα μιας μικρής πληγής», ***Εφημερίδα των Συντακτών***, 14.2.2016

Αρχοντούλα Διαβάτη

Β Ι Β Λ Ι Α

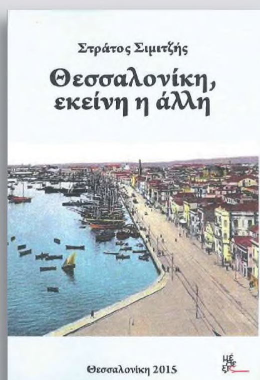
του **ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ**
Ομότιμου καθηγητή Πολιτικής Ιστορίας, Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

Γιάννης Ατζακάς

Λίγη φλόγα, πολλή στάχτη
Διηγήματα. Άγρα 2015, 170 σ.

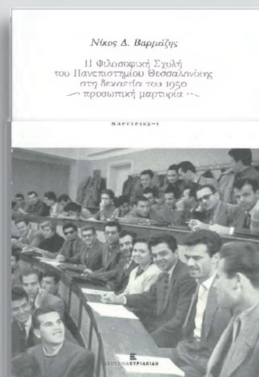
Το νέο βιβλίο του καταξιωμένου συγγραφέα (γεννήθηκε το 1941 στον Θεολόγο της Θάσου και αποφοίτησε το 1965 από τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) περιέχει οκτώ διηγήματα, στα οποία οι ήρωες, ενώ αρχικά γνωρίζουν μια έκλαμψη ευτυχίας, μετά, άλλοι από τις μετεμφυλιακές διώξεις, άλλοι από τη χούντα, και κάποιοι από ανεκπλήρωτους έρωτες, καταβυθίζονται στο σκοτάδι. Ξεχωρίζει από τα διηγήματα το πρώτο με το βιωματικές μνήμες: «Ο Οδυσσέας στη Μαύρη Θάλασσα». Με ιδιαίτερη επιτυχία τα διηγήματα «Η λίμνη» και «Λίγη φλόγα, πολλή στάχτη» —που έδωσε και τον τίτλο στη συλλογή— αναπλάθουν και ζωντανεύουν τη φοιτητική ζωή στη Θεσσαλονίκη του ’60.
Όλα τα διηγήματα του βιβλίου πάντως έχουν το δικό τους ενδιαφέρον.

Στράτος Σιμιτζής

Θεσσαλονίκη, εκείνη η άλλη
Μέθεξη 2015, 226 σ.

Πολυγραφότατος συγγραφέας βιβλίων για την πόλη της Θεσσαλονίκης, ο Στράτος Σιμιτζής μας προσφέρει με το τελευταίο βιβλίο του μια ακόμη ματιά βιωματικής μνήμης στους δρόμους, στις πλατείες και στους τόπους της πόλης όπου «σε βρίσκει παντού η Ιστορία».
Αξιομνημόνευτο και το παράρτημα με τις φωτογραφίες τις Θεσσαλονίκης στο τέλος του βιβλίου. Όπως γράφει χαρακτηριστικά στο υστερόγραφο ο συγγραφέας: «[...] Το παρελθόν αυτής της πόλης έχει πολύ σημαντικά στοιχεία που θα έπρεπε να διατηρηθούν. Αλίμονο αν η Θεσσαλονίκη, με ιστορία δύο χιλιάδων τριακοσίων τριάντα χρόνων σε διαρκή ροή, αγνοήσει ή υποβαθμίσει το ιστορικό παρελθόν της. Θα ήταν σαν να το διαγράφει. Αυτό είναι άλλωστε το πνεύμα και ο καμβάς αυτού του βιβλίου. Ο σεβασμός στη λαμπρή ιστορία και η συντήρησή της με το πάντρεμα των δύο εποχών [...]»

Ν. Δ Βαρμάζης

Η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στη δεκαετία του 1950: Προσωπική μαρτυρία
εκδ. Δεσπ. Κυριακίδου [σειρά «Μαρτυρίες» 1], 2015, 81 σ.

Ο Ν. Δ. Βαρμάζης, αριστούχος απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και σήμερα επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, καταθέτει την τεκμηριωμένη προσωπική του μαρτυρία για τη Φιλοσοφική Σχολή και τη ζωή στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης στα χρόνια του ’50, αναδεικνύοντας έτσι όψεις από τη Σχολή, τα πρόσωπα και τα γεγονότα που σφράγισαν εκείνη τη δεκαετία της Θεσσαλονίκης με άξονα το πανεπιστημιακό κτίριο.
Μια ακόμη πολύ χρήσιμη και ενδιαφέρουσα μαρτυρία για την ιστορική ταυτότητα του Πανεπιστημίου μας, που συμπληρώνει φέτος τα 90 χρόνια του.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΟΔΟΣ ΠΑΝΟΣ»

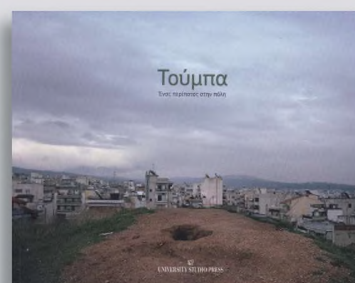
Αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη. «Ο Γιώργος Ιωάννου και η Παιδική Μούσα»
Τεύχος 169, Ιαν.-Μάρτ. 2016, 80 σ.

Το αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη του περιοδικού ***Οδός Πανός*** περιέχει: Το τεκμηριωμένο κείμενο του Ηλία Σπυρόπουλου «Παιδική Μούσα και στην νεοελληνική ποίηση» (με αφορμή το μελέτημα του Γ. Ιωάννου « Ο Κ. Καβάφης και το XII βιβλίο της Παλατινής Ανθολογίας ήτοι η Παιδική Μούσα του Στράτωνος»). Το κείμενο του Παναγιώτη Καμπάνη «Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Το χθες, το σήμερα και το αύριο». Την προσέγγιση του Παναγιώτη Καμπάνη στη «Θεσσαλονίκη των γεύσεων». Συλλογή φωτογραφιών: «Η Θεσσαλονίκη μέσα από τον φακό της Ελευθερίας Ντανούρα».

Περιοδικό «Φιλόλογος»

Αφιέρωμα στον Μανόλη Αναγνωστάκη
τεύχος 162, Οκτ.- Δεκ. 2015, 506-571 σ.

Εξαιρετικά ενδιαφέρον το αφιέρωμα του περιοδικού ***Φιλόλογος*** στον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη. Ο Μιχάλης Μπακογιάννης φιλοτεχνεί ένα ανθολόγιο κειμένων του Αναγνωστάκη. Ο Αλέξης Πολίτης παρουσιάζει μια ανάγνωση και μια μαρτυρία για τους ποιητές της «χαμηλής φωνής». Η Ναταλία Δεληγιαννάκη γράφει για τους «παλιούς ρυθμούς» μιας «χαμηλής φωνής». Ο Δημήτρης Κόκορης αναλύει τον (αυτο)σατιρικό Αναγνωστάκη. Ο Β. Βασιλειάδης αναφέρεται στον κριτικό και στοχαστή Μ. Αναγνωστάκη. Η Ελένη Κατσαβέλη γράφει για τον θάνατο και τη νεότητα στην ποίηση του Αναγνωστάκη, παραθέτοντας στον τίτλο της εργασίας της τον στίχο του: «Αυτοί που θα μιλούσουν πεθάναν όλοι νέοι». Ο Μιλτ. Πολυβίου σκιαγραφεί τον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη και ο Γ. Ζεβελάκης αναφέρεται στον Αναγνωστάκη ως ποιητή της ***Συνέχειας***.

Ηρακλής Παπαϊωάννου

Τούμπα
Ένας περίπατος στην πόλη
University Studio Press 2015, 35 σ.

Η προσφυγική και η σύγχρονη Τούμπα, λαοφιλής συνοικισμός στη συλλογική συνείδηση της πόλης, και όχι μόνο λόγω ΠΑΟΚ, αναδύεται μέσα από το τεύχος που επιμελήθηκε και προλογίζει ο Ηρακλής Παπαϊωάννου, που περιέχει τις φωτογραφίες τεσσάρων φωτογράφων: του Απόστολου Μαϊκίδη, του Γρηγόρη Δίγκα, του Αντώνη Θεοδωρίδη και της Δανάης Τεζαψίδου.
Όπως επισημαίνει στον πρόλογό του ο επιμελητής:
«[...] Η αναζήτηση μια αθέατης Τούμπας συνιστά κοινό ζητούμενο, τα ερωτήματα όμως που εγείρουν τα έργα εκτείνονται στην ευρύτερη εγχώρια αστική επικράτεια, στην ίδια την φύση της φωτογραφίας». Ακόμη μια χρήσιμη καταγραφή των ιστορικών τόπων της Θεσσαλονίκης – προσφορά του εκδοτικού οίκου University Studio Press.

Η Εταιρεία | Εταίροι

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ALUMIL ΜΥΛΩΝΑΣ Α.Ε.
Ν. ΓΛΕΟΥΔΗΣ ΚΑΒΕΞ Α.Ε.
ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
CPL HELLAS A.E.
ΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΗ Α.Ε.
ΕΞΑΡΧΟΥ ΘΑΛΕΙΑ
Κ. & Ν. ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ Α.Β.Ε.Ε.
ΖΑΝΑΕ Α.Ε.
ISOMAT Α.Β.Ε.Ε.
ΚΑΛΛΙΤΣΑΝΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΛΛΙΤΣΑΝΤΣΗ ΜΑΓΔΑ
ΚΤΗΜΑ ΓΕΡΟΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Α.Ε. - INART
ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
Α. ΜΠΟΥΜΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ε.Ε
ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΞΑΝΘΑΚΗΣ Α.Τ.Ε.
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΣ
Ε. Γ. ΠΑΣΣΙΑΣ Α.Β.Ε.Ε.
PELOPAC Α.Β.Ε.Ε
ΣΑΝΗ Α.Ε.
ΣΑΡΑΝΤΗ ΛΟΥΚΙΑ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α.Ε.
ΦΛΩΡΕΝΤΙΝ ΤΖΕΚΗ
TOR HOTEL GROUP ΤΟΡΝΙΒΟΥΚΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΤΡΑΜΠΟΥΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΦΛΩΡΕΝΤΙΝ ΤΖΕΚΗ
ΑΦΟΙ ΧΑΪΤΟΓΛΟΥ ΑΒΕΕ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠόλΙΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ – ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ – ΓΡΑΜΜΑΤΑ – ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΘΕΑΤΡΟ – ΜΟΥΣΙΚΗ – ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ – ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ – ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ – ΒΙΒΛΙΑ

ΓΙΝΕΤΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ

Ετήσια συνδρομή 30 € (4 τεύχη)

Παραγγελία ατομικής συνδρομής

Επιθυμώ να γραφτώ συνδρομητής στο «Θεσσαλονικέων Πόλις» για ένα έτος (= 4 τεύχη) πληρώνοντας μαζί με τα ταχυδρομικά τέλη την προνομιακή τιμή των 30 € (συνδρομές για την Ευρώπη 50 €, για την Αμερική 60 €).

Παρακαλώ αρχίστε τη συνδρομή μου από το έτος: ....

Όνομα / Επώνυμο (παρακαλούμε συμπληρώστε με κεφαλαία)

Επωνυμία εταιρίας ή οργανισμού

Οδός και αριθμός Περιοχή / Τ. Κ. / Πόλη

Επάγγελμα e-mail

Τηλέφωνα Α.Φ.Μ. Δ.Ο.Υ.

Παραγγελία συνδρομής για δωρεά

Επιθυμώ να χαρίσω μια συνδρομή του «Θεσσαλονικέων Πόλις» για ένα έτος (= 4 τεύχη), πληρώνοντας μαζί με τα ταχυδρομικά τέλη την προνομιακή τιμή των 30 € (συνδρομές για την Ευρώπη 50 €, για την Αμερική 60 €).

Παρακαλώ αρχίστε τη συνδρομή από το έτος: ....

Στοιχεία του παραλήπτη:	Στοιχεία δωρητή:
Όνομα	Όνομα
Επώνυμο	Επώνυμο
Επωνυμία εταιρίας / Οργανισμού	Επωνυμία εταιρίας / Οργανισμού
Διεύθυνση	Διεύθυνση
Τ. Κ. / Πόλη	Τ. Κ. / Πόλη
Τηλέφωνα	Τηλέφωνα)
e-mail	Α.Φ.Μ. / Δ.Ο.Υ.

Θα πληρώσω με έμβασμα ή κατάθεση που θα κάνω σε:
☐ Τράπεζα Πειραιώς, Αρ. Λογ/σμού: 5237 – 011001 – 350 IBAN: GR71 0172 2370 0052 3701 1001 350
☐ Τράπεζα Eurobank, Αρ. Λογ/σμού: 0026.0206.14.0200970463 IBAN: GR3602602060000140200970463
☐ Τράπεζα Ε.Τ.Ε., Αρ. Λογ/σμού: 210/481137-20 IBAN: GR53 0110 2100 0000 2104 8113 720)
☐ Επιθυμώ απλή απόδειξη ☐ Θα πληρώσω με ταχυδρομική επιταγή ☐ Επιθυμώ τιμολόγιο

Στο έντυπο το οποίο θα συνοδεύει τα αποστελλόμενα τεύχη επιθυμώ να αναγράφεται:
Το τεύχος αυτό είναι μια δωρεά του κυρίου ή της κυρίας ή της εταιρίας: ____________________
(Συμπληρώστε το όνομα που επιθυμείτε να αναγραφεί)

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΦΟΡΜΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΕΙΛΤΕ ΤΗΝ ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ ΣΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΥ ΘΑ ΒΡΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ	A PRIORITY
PORT PAYE	
Κ.Τ.Θ. 20 Αρ.Αδ. 136	
ΕΛΛΑΣ–HELLAS	

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

ΑΠΑΝΤΗΤΙΚΟ ΔΕΛΤΑΡΙΟ
Αριθμός Πελάτη 4106-0015

(Ταχ. Κώδικας Ταχ. Γραφείου-Πόλη)
54626 Θεσσαλονίκη
Ταχυδρομική Θυρίδα ΤΘ 10756

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ

www.peebe.gr

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠΌΛΙΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2016

55

ISSN 1108-5452

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ